

Yhteinen uhka

Eduskunnassa käydyt keskustelut disinformaatiosta 2015–2023

Poliittinen historia
pro gradu -tutkielma

Laatija:
Jaakko Koljonen

Ohjaaja:
Yliopistonlehtori Mika Suonpää

8.1.2025
Turku

Pro gradu -tutkielma

Oppiaine: Poliittinen historia

Tekijä: Jaakko Koljonen

Otsikko: Yhteinen uhka - Eduskunnassa käydyt keskustelut disinformaatiosta 2015–2023

Ohjaaja: Yliopistonlehtori Mika Suonpää

Sivumäärä: 88 sivua

Päivämäärä: 8.1.2025

Disinformaatio-käsitteen käyttö eduskunnassa yleistyi 2010-luvun puolellavälissä. Yleistymisen taustalla voidaan katsoa olleen vuonna 2014 alkanut sota Ukrainassa, joka osaltaan horjutti eurooppalaista turvallisuutta sekä käsitystä modernin sodan luonteesta. Venäjän Ukrainassa käyttämästä, konventionaalaisia ja epäkonventionaalaisia keinoja yhdistelevästä hybridisodankäynnistä tuli turvallisuustoimijoiden ja tiedeyhteisön omaksuma termi. Informaatiovaikuttaminen esimerkiksi disinformaation keinoin luokiteltiin yhdeksi hybridisodankäynnin ulottuvuuksista.

Käsittehistoriallisesti orientoituneessa tutkielmassani tutkin disinformaatio-käsitteen käyttöä eduskunnan täysistuntokeskusteluissa. Tarkoitukseni on selvittää, minkälaisia merkityksiä disinformaatiolle annetaan ja ketkä siitä puhuvat. Analyysini keskittyy aineistosta nousseisiin kolmeen yleisimpään teemaan, joita tarkastelen laadullisen sisällönanalyysin ja diskurssianalyysin avulla.

Disinformaatio liitetään osaksi ajankohtaisia tapahtumia. Disinformaation uhka tuodaan esille osana yhteiskunnan ja median digitalisoitumista, jonka katsotaan johtaneen disinformaation aiempaa tehokkaampaan leviämiseen. Modernin hybridisodankäynnin luonteen vuoksi disinformaation uhkan katsotaan läikkyvän maailman konflikteista uhkaamaan myös suomalaista siviiliväestöä rauhanaikana. Disinformaation katsotaan myös pahentavan poikkeustiloja, kuten esimerkiksi pandemiaa vastaan varautuvien yhteiskuntien kykyä selvitä pandemiasta.

Puoluetaustan mukaan kansanedustajat kehystävät disinformaation eri tavoin ja esittävät disinformaatiolle erilaisia varautumiskeinoja. Vasemmistolaisista kansanedustajista sosialidemokraatit ja vihreät liittyvät disinformaation varautumiseen ensisijaisesti keinoja, joissa korostuvat puolueille tyypilliset ideaalit valtion vastuusta ja kansalaisten tasa-arvosta, kehystäen disinformaatiota vastaan varautumisen eritoten mediaympäristöön panostamisena. Keskustan ja kokoomuksen kansanedustajat kehystävät disinformaation varautumisen koulutuksellisenä toimena, jossa nuorten lisäksi myös ikäihmisille tulee tarjota koulutusta uuteen uhkaan varautumiseksi. Kokoomuslaiset kehystävät disinformaation muita useammin osaksi hybridisodankäyntiä, johon varautuminen puolestaan vaatii järeämpiä keinoja niin lainsäädännöllisten muutosten, turvallisuustoimijoiden resursoinnin sekä kansainvälisen yhteistyön merkeissä. Perussuomalaiset ja kristillisdemokraatit kehystävät disinformaation erityisesti osaksi koronapandemiaa.

Vaikka kansanedustajat kehystävät disinformaation osaksi erilaisia teemoja, koetaan disinformaation leviäminen joka tapauksessa sellaiseksi kehityskuluksi, jonka estäminen vaatii poliittisia toimia.

Avainsanat: disinformaatio, Suomi, koronapandemia, hybridisodankäynti, koulutus, media, parlamenttipuheen tutkimus, laadullinen sisällönanalyysi, diskurssianalyysi, turvallistamisteoria.

Sisällysluettelo

1	Johdanto	5
1.1	Aiempi tutkimus	6
1.2	Terminologia	10
1.3	Metodologia	11
1.3.1	Parlamenttipuheesta	15
1.3.2	Turvallistamisteoria	18
1.4	Aineisto	20
2	Koulutukselliskulttuuriset varautumiskeinot	26
2.1	Koulutukselliset varautumiskeinot	27
2.2	Kulttuuriset varautumiskeinot – media ja sosiaalinen media osana varautumista	33
2.3	Turvallisuus perusteluna koulutukseen ja mediaympäristöön panostamiseksi	44
3	Hybridisodankäynti	47
3.1	Lisää resursseja	50
3.2	Lainsäädännölliset muutokset	53
3.2.1	Tiedustelu- ja valmiuslainsäädäntö	54
3.2.2	Valtakunnan rajoihin liittyvä disinformaatio, välineellistetty maahantulo ja rajalainsäädäntö	57
3.2.3	Rikoslaki	59
3.2.4	Muita lainsäädännöllisiä toimia	61
3.3	Kansainvälinen yhteistyö	62
3.4	Disinformaatio rauhanajan hybridiuhkana	65
4	Korona	68
4.1	Disinformaatio, koronatoimet ja koronasta tiedottaminen	69
4.2	Koronarokotteet ja koronapassi	72
4.3	Poikkeusaikojen uhka	78

	4
5 Johtopäätökset	80
Lähteet	83
I Valtiopäiväasiakirjat	83
III Tutkimuskirjallisuus	84
IV Muut alkuperäislähteet	87
V Internet-aineisto	88

1 Johdanto

”...Mitenkään muuten me emme kykene hallitsemaan sitä tulevaisuutta, jota on pirstomassa myös informaatio ja disinformaatio eli sota informaatiotasolla nimenomaan ehkä markkinoistakin. – – globaali poliittinen reagointi tulee olemaan jälkijättöistä, koska me tulemme elämään yhä individimmässä, pirstaloituneessa, yksilöllisessä maailmassa, informaatio- ja virtuaalitodellisuudessa, jolloin siihen poliittisin keinoin reagointi on vaikeaa, elleivät ihmiset itse sitoudu toimimaan eettisesti oikein.”¹

Lainaus on osa kansanedustaja Riikka Korhosen (kok.) helmikuussa 1998 esittämää puheenvuoroa, jossa hän käyttää disinformaatio-termiä ensimmäistä kertaa eduskunnan historiassa. Puheenvuoro pidettiin osana laajempaa välikysymyskeskustelua, jossa Bjarne Kalliksen (skl.) alullepanemassa ja laajaa opposition kannatusta nauttineessa välikysymyksessä vaadittiin hallitukselta toimia rikollisuuden vähentämiseksi ja turvallisuuden palauttamiseksi.²

Siinä missä välikysymyksessä ollaan huolissaan ikään kuin perinteisestä turvallisuudesta, kuten suomalaisen väkivallan lisääntymisestä ja poliisien määrärahoista, hallituspuoluetta edustava Korhonen uudelleen asettelee uhan ja pyrkii siirtämään sen käsittelyn uuteen sfääriin.³ Päivän aikana pitämässään puheenvuoroissa Korhonen painottaa tiedonvälityksen sähköistymisen johtavan ”todellisen ja lumetiedon” välisen kuilun laajenemiseen ja sellaisen individualistisen informaatioyhteiskunnan syntymiseen, jossa ”reaalisen maailman ja sen turvauskon väliin jäävät tyhjiöt ovat ihmisten yksilöllisesti ja yhteisöllisesti kokemaan turvattomuutta”. Esimerkikseen Korhonen nostaa Persianlahden sodan, jonka jatkuva televisiointi ja osin valheellinen uutisointi ”studiolavastettuine uhreineen” siirsi hänen mukaansa sodankäynnin ja turvattomuuden reaali maailmasta virtuaali maailmaan. Individualisoituneessa ja polarisoituneessa, virtuaalitodellisuuteen pujottautuvassa

¹ PTK 10/1998 vp, 18.2.1998, Riitta Korhonen.

² VK1/1998. Luettavissa esimerkiksi PTK 3/1998, 6.2.1998.

³ Retoriseen uudelleen asetteluun palataan myöhemmin alaluvussa 1.2., jossa esitellään Kari Palosen ajatuksia kansanedustajien keinoista deliberoida eduskunnassa. Yhdistämällä turvallisuuden laajempaan kontekstiin, Korhonen käsittelee turvallisuutta samankaltaisesti kuin niin kutsutussa Kööpenhaminan koulukunnan turvallistamisteoriassa, jota esittelen alaluvussa 1.4.

nykymaailmassa ihmisiä ei Korhosen mukaan suojaa enää virkavallan pamppu, vaan globaali demokraattisten pelisääntöjen noudattaminen.⁴

Korhosen neljännesvuosisata sitten kuvailema tilanne on muuttunut ajankohtaiseksi viimeistään 2010-luvulla, kun puhe esimerkiksi disinformaatiolla tehtävästä informaatiovaikuttamisesta sekä hybridisodankäynnistä laajemminkin on leikannut läpi yhteiskunnallisen keskustelun. Jos ajatellaan, että kansanedustajat käyttävät lainsäädännöllisen vallan lisäksi myös valtaa määritellesään yhteiskunnallisen keskustelun termejä ja agendaa⁵, on olennaista tutkia, minkälaisiin asioihin kansanedustajat liittävät disinformaation.

Pro gradu -tutkielmani tarkoituksena on selvittää, minkälaisiin teemoihin disinformaatio liitetään ja minkälaisia merkityksiä ja käyttötarkoituksia disinformaatio saa kansanedustajien eduskunnassa esittämässä puheissa. Pyrin selvittämään mistä kansanedustajat puhuvat, kun he puhuvat disinformaatiosta sekä minkälaisiin päämääriin kansanedustajat pyrkivät antaessaan disinformaatiolle erilaisia merkityksiä. Kiinnostavaa on myös selvittää termin käyttöä puoluekohtaisesti. Tarkoitukseni on siis tutkia disinformaatio-termin käyttöä ja siihen liittyvää politikointia, eikä todentaa esimerkiksi tietynlaisen disinformaation leviämistä eduskunnassa.

Seuraavassa esittelen tarkemmin aiempaa tutkimusta, käyttämäni metodologiaa, parlamenttipuheen tutkimisessa huomioonotettavia erityispiirteitä sekä tutkielmassa käytettyä alkuperäisaineistoa.

1.1 Aiempi tutkimus

Vaikka disinformaatio ei ole käsitteenä, eikä varsinkaan toimintatapana uusi, on sen tutkimus lisääntynyt räjähdysmäisesti 2010-luvun aikana. Ruotsalaiset median ja journalismin tutkijat Elena Broda ja Jesper Strömbäck kartoittavat vuoteen 2022 ulottuvassa kirjallisuuskatsauksessa disinformaatiota, misinformaatiota ja valeuutisia koskevien

⁴ PTK 10/1998 vp, 18.2.1998, Riitta Korhonen.

⁵ Esim. Wiberg 2014, 223. Poliittisen profiilin funktion, johon palaan tuonnempana, mukaan kansanedustaja toimii linkkinä parlamentin ja ulkopuolisen maailman välillä.

tutkimusten määrää, tutkimustavoitteita sekä tutkimusten sijoittumista eri tieteenaloille.⁶ Katsauksessa huomioitujen, 69 maassa kirjoitettujen englanninkielisten tutkimusten määrä nousi aavistuksen vuonna 2015, aloittaen räjähdysmäisen nousun vuonna 2017. Eniten aihepiiriä tutkineet tieteenalat ovat viestintätieteet (engl. *communication*), tietojenkäsittelytieteet (engl. *computer science*), psykologia (engl. *psychology*) ja politiikkatieteet (engl. *political science*). Lähes kolme neljäsosaa tutkimuksista on empiirisiä. Kirjallisuuskatsauksen mukaan kolme tutkituinta teemaa ovat disinformaation piirteiden tunnistaminen, sen levinneisyyden tunnistaminen sekä sen vaikutusten tunnistaminen. Yli puolessa tutkimuksista tukeudutaan sosiaalisen median tuottamiin materiaaleihin, hieman yli neljänneksessä tutkitaan erilaisia internetpohjaisia materiaaleja, joita ei tutkimuksissa tarkemmin erotella. Lopuissa käytetään perinteisen median, vaihtoehtomedioiden sekä valeuutismedioiden tuottamaa materiaalia.⁷

Esimerkkeinä viestintä- ja politiikkatieteellisestä tutkimuksesta voidaan pitää muun muassa vuonna 2021 julkaistun isobritannialaisen viestinnän ja journalismin professorin Howard Tumberin ja yhdysvaltalaisen mediatutkimuksen professori Silvio Waisbordin toimittamaa ”*Routledge Companion to Media Disinformation and Populism*”-teosta. Se luo laaja-alaisen kuvan länsimaissa esiintyvistä disinformaatiosta ja tukee osaltaan Brodan ja Strömbäckin havaintoja. Kirjassa tarkastellaan teema-artikkelein disinformaation vaikutusta muun muassa osana populistisia liikkeitä, sosiaalista mediaa, sodankäyntiä, digitalisaatiota, mutta myös disinformaation kasvanutta vaikutusvaltaa pureutuen disinformaation leviämisen logiikkaan ja sen suhteeseen koskien esimerkiksi edellä mainittuja yhteiskunnallisia kehityskulkuja.⁸

Aihetta yleisemmällä tasolla käsittelevien artikkeleiden lisäksi myös tarkemmin rajatut case-tutkimukset ovat yleisiä. Niissä tutkimuskohteina ovat usein tietyt poliittiset tai maantieteelliset kokonaisuudet, muun muassa tietyn alueen vaalit sekä erilaiset sotilaalliset konfliktit.⁹ Disinformaatiota on lähestytty laajasti myös oikeustieteellisistä näkökohdista:

⁶ Broda & Strömbäck 2024. Artikkeleihin valittiin 1261 englanninkielistä artikkelia, jotka käsittelevät misinformaation, disinformaation ja valeuutisten leviämistä ja vaikutusta, ulkopuolelle jäivät muun muassa vertaisarvioimattomat ja oikeudellista sääntelyä koskevat artikkelit.

⁷ Broda & Strömbäck 2024, 147–149. Viestintätieteiden osuus 30%, tietojenkäsittelytieteiden osuus 18,6%, psykologian osuus 8,4% ja politiikkatieteiden 7,4%. On huomioitava, että Broda & Strömbäck karsivat artikkeleita pois omin painotuksin ja näin ollen esimerkiksi kylmän sodan aikaan tai oikeustieteellisesti asiaa käsittelevät artikkelit karsiutuivat pois.

⁸ Tumber & Waisbord 2021.

⁹ Muutamia esimerkkejä: Ross et al. 2022 Venäjän vaikutuksesta Yhdysvaltain 2016 presidentinvaaleihin. Dov-Bachmann et al. 2023 Venäjän disinformaatiosta Ukrainassa.

esimerkiksi espanjalainen journalismin tutkija Raquel Seijas tutkii artikkelissaan EU:n toimia disinformaation rajoittamiseksi, asettaen liioitellun ”kovat keinot” ristiriitaisiksi perusoikeuksien, kuten ilmaisun- ja yksilönvapauksien kannalta.¹⁰ Disinformaatiota ja sen torjuntaa tutkitaan myös akateemisen yhteisön ulkopuolella erilaisten viranomaisten tai valtiollisten instituutioiden raporteissa.¹¹

Tiedonvälityksen digitalisoitumisen sekä erilaisten generatiivisten tekoälyjen ja suurten kielimallien kehittämisen vuoksi myös niiden roolia osana disinformaation luomista ja leviämistä sekä toisaalta myös torjumista on tutkittu laajasti tietojenkäsittelytieteissä. Artikkelissaan puolalainen diplomaatti ja kyberturvallisuuden tutkija Mateusz Łabuz sekä saksalainen tiedusteluntutkija Cristopher Nehring pohtivat tekoälyn luoman misinformaation ja disinformaation vaikutusta ja tulevaisuutta päätyen yhtäältä siihen, että generatiivisen tekoälyn helppo saatavuus on jo väistämättä johtanut sen väärinkäyttöön muun muassa sosiaalisessa mediassa ja osana suurvaltapolitiittista peliä. Toisaalta verrattain tuoreen kehityskulun kaikkia puolia ei vielä voida arvioida: tekoälyn luoman synteettisen, mutta autenttiselta vaikuttavan materiaalin tunnistaminen on vaikeaa, eikä voida olla varmoja minkälaiseen vaikuttamiseen sitä on jo käytetty. Kehityskululla katsotaan kuitenkin olevan vähintäänkin psykologinen vaikutus, sillä yleisön kokema hämmennys lisääntyy jo pelkästään uhan tiedostamisen vuoksi ja asioihin uskominen horjuu, mikäli kaiken taustalla vaanii ajatus siitä, että se mitä näet tai kuulet ei olekaan totta, vaan tekoälyn luomaa.¹²

Kanadan kyberturvallisuusohjelman ja maanpuolustuskorkeakoulun rahoittamassa hankkeessa kanadalainen kyberturvallisuuden tutkija Barry Cartwright ja kumppanit tutkivat erilaisten syväoppivien suurten kielimallien kykyä oppia tunnistamaan disinformaatiota, misinformaatiota ja vale uutisia. Teknisesti orientoituneessa artikkelissa he kuvaavat prosessia, jossa testataan eri kielimalleja ja algoritmeja, tarkoituksenaan rakentaa syväoppimiseen perustuva työkalu, jonka avulla voidaan monitoroida tiettyjä nettifoorumeita ja sosiaalisen median alustoja ja tunnistaa niissä leviävää virheellistä tietoa.¹³ Tutkimuksessa teknologinen kehitys disinformaation kontekstissa esitetään siis toisaalta uhkaksi, toisaalta ratkaisuksi.

¹⁰ Seijas 2020.

¹¹ Esimerkiksi Mikkola et al. 2018, Koistinen et al. 2023 sekä Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle ja Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle 2018/236.

¹² Łabuz & Nehring 2024.

¹³ Cartwright et al. 2022

Vaikka disinformaatiota, ja usein myös siihen läheisesti liittyviä käsitteitä, on siis ilmiönä tutkittu paljon ja hyvin erilaisista lähtökohdista käsin, on asiaa koskevien parlamenttikeskustelujen tutkiminen jäänyt katveeseen.

Espanjalainen journalismin professori Ricardo Domínguez-García ja muut ovat tutkineet Espanjan parlamentin alahuoneessa käytyjä, disinformaatio-ilmiöön liittyviä keskusteluja tammikuusta 2020 tammikuuhun 2021. Domínguez-Garcían aineisto koostuu 1115 puheenvuorosta, joissa mainitaan disinformaatio, huijaus, valhe, virheellinen, väärennös ja totuudenjälkeinen. Heidän tarkoituksenaan on selvittää mitkä kyseisistä synonyymeistä esiintyvät eniten disinformaatio-ilmiötä käsiteltäessä, mitä teemoja eri termeillä käsitellään, minkälaisia teemoja ja retorisia strategioita kansanedustajat käyttävät puhuessaan disinformaatiosta sekä kuinka kansanedustajien ideologia, asema ja puolue vaikuttavat aiheesta puhumiseen. Yleisimpinä synonyymeina ovat valhe tai valehtelu, väärennös ja huijaaminen. Pääasiallinen tarkoitus termien käyttämiseen on yhteenotto poliittisten vihollisten kanssa (noin 85 %) ja vain noin 4,5 % puheenvuoroista pohtivat ilmiön syitä ja ratkaisuja, joskin disinformaation kohdalla valtaosa puheenvuoroista pohtii syitä ja ratkaisuja. Oppositiossa istuneet oikeistokonservatiivit (*Partido Popular* ja *Vox*) hyödynsivät termiä eniten, joskaan hallituksessa istunut sosialistipuolue PSOE (*Partido Socialista Obrero Español*) ei jäänyt paljoo jälkeen. Disinformaation huomautetaan olevan aiheena ja terminä marginaalinen Espanjan parlamentin alahuoneen keskusteluissa.¹⁴

Samankaltaista tematiikkaa tutkivat myös espanjalainen journalismintutkija Eva Campos-Domínguez ja muut. He tutkivat artikkelissaan Espanjan parlamentin alahuoneen puolueyhmiön puheenjohtajien Twitter-viestintää. Artikkelissa kartoitetaan minkä puolueen puolueyhmiön puheenjohtajat twiittaavat disinformaatioon liitetyistä teemoista, keskittyen siihen, minkälaisia strategisia tarkoituksellisia ja retorisia keinoja edustajat käyttävät. Tutkitussa aineistoissa yleisimmät teemat disinformaation ympärillä olivat tarkasteluajankausena koronaepidemia, maahanmuutto sekä sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin liittyvät kysymykset. Puheenjohtajat twiittasivat teemoista hyödyntäen niitä vastapuolen syyttämässä, instituutioiden vallan kyseenalaistamisessa, polarisaation välineenä sekä oman tai puolueen aseman vahvistamiseksi.¹⁵

¹⁴ Domínguez-García et al. 2024.

¹⁵ Campos et al. 2022.

Parlamenttiaineistot ja niiden tutkiminen ”disinformaation” ympäriltä ovat siis vielä melko vähän hyödynnetty lähderesurssi. Parlamenttikeskusteluja voi pitää hyvänä lähteenä yhteiskunnallisesti merkittäväksi koetun ja useita aloja koskevan teeman tutkimiseksi. Parlamentissa keskustelevat kansanedustajat käyttävät lainsäädännöllistä sekä toimeenpanevaa valtaa ja tämän vuoksi on kiinnostavaa selvittää, miten kyseiset ihmiset kehystävät disinformaation.

1.2 Terminologia

Käsitteenä ”disinformaatio” on syntynyt 1920-luvun Neuvostoliitossa, jossa Neuvostoliiton turvallisuuspalvelu Tšekan vastatiedusteluyksikkö KRO aloitti systemaattisen disinformaation luomisen ja levittämisen Neuvostoliiton ulko- ja sisäpoliittisista asioista vuonna 1923.

Tarkoituksena oli muun muassa vahvistaa Neuvostoliiton sotilaallista pelotetta liioittelemalla Neuvostoliiton kyvykkyyksiä ja nostaa ulkovaltojen kynnystä puuttua sisällissodasta toipuvan, mutta maailmanlaajuisen vallankumouksen tehtailusta haaveilevan valtion sisäpolitiikkaan.¹⁶ Nykytutkimuksessa disinformaatiolla tarkoitetaan todennettavasti tarkoituksellisesti levitettyä väärää tai harhaanjohtavaa tietoa, jonka luomisella, esittämisellä ja levittämisellä pyritään saavuttamaan taloudellista, poliittista tai muuta etua.

Disinformaatiota levittävät toimijat pyrkivät levittämällään tiedolla aiheuttamaan kohteissaan hämmennystä tai muokkaamaan julkista mielipidettä haluamaansa suuntaan.¹⁷

Kuten yleensä, termin käyttö ei ole arkikielessä akateemisen tarkkaa ja se sekoittuu tarkoituksellisesti tai vahingossa moniin lähikäsitteisiin. Voisi esimerkiksi ajatella, että valeutiset ovat itseasiassa itsessään disinformaatiota eli tarkoituksellisesti levitettyä väärää tietoa, jolla pyritään johdattelemaan vastaanottajaa harhaan.¹⁸ Disinformaation voisi puolestaan ajatella olevan yksi informaatiovaikuttamisen tavoista, joka puolestaan katsotaan yhdeksi hybridisodankäynnin keinoista.¹⁹ Disinformaatioon läheisesti liittyvällä misinformaatiolla puolestaan tarkoitetaan tahattomasti levitettyä väärää tietoa, joskin

¹⁶ Haslam, 2015, 30–32.

¹⁷ Tumber & Waisbord 2021, 1, 14–15.

¹⁸ Tandoc 2021, 110–112. Artikkelissa valeutiset määritellään juuri tarkoituksellisesti väärää informaatiota sisältäviksi uutisiksi. Tarkoituksellisuudessaan siis disinformaatioksi, eikä misinformaatioksi.

¹⁹ Jansson & Sihvonon 2018, 3. Weissmann 2021, 61–68. Weissmann luokittelee yhdeksi hybridisodankäynnin ulottuvuudeksi informaatiovaikuttamisen. Palaan hybridisodankäyntiin luvussa 3.

tahallisuuden todentaminen voi olla vaikeaa. Tahallisuuden jäädessä epäselväksi, puhutaan xisinformaatiosta.²⁰ Malinformaatiolla tarkoitetaan tietoa, joka perustuu todellisuuteen, mutta siitä kerrotaan vain osa, siinä toivossa, että osatiedon paljastaminen aiheuttaisi haittaa.²¹ Näin ollen käsitteenä disinformaatio linkittyy tiiviisti muihin käsitteisiin, joiden käyttäminen eksaktisti arkikielessä on toisaalta haastavaa eikä välttämättä tarkoituksenmukaista.

1.3 Metodologia

Tutkielmani metodologia²² on historiantutkimukselle tyypillinen laadullinen sisällönanalyysi, johon sovellan sopivilta osin fenomenologishermeneuttista perinnettä ja tulkinnallista tutkimista, diskurssianalyysiä sekä kielellisen konstruktionismin ajatuksia. Metodologiaani yhdistyvät myös parlamenttipuheentutkimuksessa esiin nostetut havainnot parlamenttipuheen erityispiirteistä sekä turvallistamisteoria.

Tutkimuskysymysten vuoksi tutkielmani voi sijoittaa osaksi käsitehistoriallisen tutkimuksen kenttää, sillä tavoin, kun historiantutkijat Jani Marjanen ja Pasi Ihalainen käsitehistoriaa tutkimusasetteena esittelee. He kuvaavat yhteiskunnallista keskustelua käsitehistorian näkökulmasta seuraavalla tavalla: ”Yhteiskunnallinen keskustelu on käsitteiden luomisen, määrittelyn ja arvottamisen kautta käytyä kamppailua tilasta ja vallasta”.²³ Heidän mukaansa keskeiset yhteiskunnalliset käsitteet ovat usein monitulkintaisia, kiistanalaisia ja vaikeasti määriteltäviä. Käsitteiden katsotaan mahdollistaneen, mutta myös rajoittaneen ihmisten kykyä sanallistaa erilaisia asioita ja näin ollen ne ovat myös läpi historian vaikuttaneet ajatteluun erilaisissa yhteiskunnissa. Kielellinen muutos heijastaa ja tuottaa yhteiskunnallisia muutoksia.²⁴ He, jotka onnistuvat määrittelemään keskeisiä käsitteitä yhteiskunnallisessa keskustelussa, pystyvät valtavirtaistamaan ajatuksensa. Tämän vuoksi on kiinnostavaa tarkastella juuri eduskunnassa annettuja merkityksiä disinformaatiolle: parlamentissa puhuvat kansanedustajat käyttävät lainsäädäntö- ja toimeenpanovallan lisäksi myös valtaa määritellessään yhteiskunnallisessa keskustelussa käytettäviä termejä. Tarkastelen

²⁰ Armitage & Vaccari 2021.

²¹ Koistinen et al., 2024.

²² Tuomi ja Sarajärvi 2011, 17. Tarkoitan termillä metodologian laajaa merkitystä, joka käsittelee todellisuutta koskevan tiedon peruslähtökohtaa, tieteellistä perusnäkemystä ja maailmankatsomusta.

²³ Marjanen ja Ihalainen 2022, 65–66.

²⁴ Marjanen ja Ihalainen 2022, 69–71.

disinformaatio-termiä pääpiirteittäin synkronisesti eli keskittyen lyhyen aikavälin tarkastelussa termiin vaikuttaviin poliittisiin, yhteiskunnallisiin ja kulttuurisiin kiistoihin.

Tuomen ja Sarajärven mukaan fenomenologishermeneuttinen perinne tai tulkinnallinen tutkimus on hyödyllinen ajatusrakenne silloin, kun yritetään tulkita merkityksiä, joita tutkimuskohteina olevat ihmiset ovat antaneet ympäröivässä todellisuudessa kokemilleen ilmiöille. Fenomenologishermeneuttisessa perinteessä tutkitaan ja tulkitaan siis inhimillisille kokemuksille annettuja merkityksiä. Kokemuksilla viitataan ihmisen kokemuksiin ympäröivästä maailmasta. Keskeinen käsite fenomenologiassa on merkitysteoria, joka sisältää ajatukset intentionaalisuudesta sekä intersubjektivisuudesta. Ensimmäisellä viitataan siihen, että suurelta osin ihmisten toiminta on tietoisesti suuntautunutta ja suhde todellisuuteen on merkityksillä ladattu. Intersubjektivisuus puolestaan viittaa oletukseen, että ihminen on perusteiltaan yhteisöllinen, jonka puolestaan katsotaan johtavan siihen, että ihminen ei muodosta merkityksiä inhimillisistä kokemuksistaan täysin syntyperäisesti tai yksin, vaan osana yhteisöään ja sen vaikutusta. Yhteisössä annetut merkitykset eivät ole vain subjektiivisia, vaan subjekteja yhdistäviä eli intersubjektiivisia.²⁵

Fenomenologisten kokemusten ja merkitysten tulkitsemisen yhteydessä voidaan puhua hermeneuttisesta ymmärtämisestä eli annettujen merkitysten oivaltamisesta. Hermeneuttinen ymmärrys pohjautuu kahdelle toisiinsa liittyvälle käsitteelle, esiymmärrykselle ja hermeneuttiselle kehälle. Kaikki ymmärrys on tulkintaa ja tulkinta muodostuu aiemmin muodostetun esiymmärryksen pohjalta, joten ihmisen kokemukselle antamat merkitykset ja niiden ymmärtäminen muodostuvat kehämaisena prosessina.²⁶

Fenomenologishermeneuttisen perinteen mukaisesti kansanedustajien puheenvuorojen voidaan siis ajatella ilmaisevan heidän antamia ja omaksumia merkityksiä ilmiöille, joita he havaitsevat yhteiskunnassa ja joihin he haluavat suunnata toimintansa. Kansanedustajien osalta esimerkiksi heidän taustansa, henkilökohtaiset poliittiset arvot sekä heidän edustamiensa puolueiden ideologiat muodostavat osaltaan hermeneuttiselle päättelylle olennaista esiymmärrystä. Merkitykset ympäröivälle todellisuudelle annetaan intersubjektiivisesti osana kansanedustajien sekä puolueiden ja kannattajien muodostamaa

²⁵ Tuomi ja Sarajärvi 2011, 39–40, 114–116.

²⁶ Tuomi ja Sarajärvi 2011, 40–42.

viiteryhmää ja näiden intersubjektiiivisten tulkintojen voidaan ajatella läikkyvän eduskunnan ulkopuolelle merkityksinä, joita poliitikkoja kannattavat kansalaiset seuraavat ja omaksuvat. Hermeneuttisen ymmärryksen mukaisesti niin kansanedustajat kuin kansalaiset suhteuttavat ilmiöille annetut ”uudet” merkitykset muihin, jo aiemmin ymmärrettyihin merkityksiin.²⁷

Sama hermeneuttisen ymmärryksen periaate heijastuu myös tämän tutkielman tekemiseen: eri pohjatiedoilla varustettu opiskelija voisi kirjoittaa erilaisen pro gradu -työn, vaikka hän käyttäisi samoja alkuperäisaineistoja kuin tässä tutkielmassa.

Jouni Tuomi ja Anneli Sarajärvi toteavat laadullisen sisällönanalyysin menetelmien olevan soveltuvia menetelmiä systemaattiseen ja objektiiviseen dokumenttien analysointiin. He katsovat laadullisen sisällönanalyysin kattokäsitteen alle sijoittuvien analyysimenetelmien, diskurssianalyysin sekä sisällönanalyysin olevan joustavasti sovellettavissa ja yhdistettävissä. Laadullisessa sisällönanalyysissä on siis pikemminkin kyse tutkimuskohtaisesti joustavasta metodien valikoimasta, kuin tiukasti strukturoidusta metodista.²⁸

Sisällönanalyysissä tutkitaan tekstistä nousevia merkityksiä. Analyysin tarkoitus on luoda selkeyttä aineistoon ja mahdollistaa selkeiden ja luotettavien johtopäätösten tekeminen aineistosta, jonka avulla ilmiötä tarkastellaan.²⁹ Sisällönanalyysin avulla jaottelen puheenvuorojen sisältöjä mukaillen aineistoista keskeiseksi nousseita teemoja, jotka ovat relevantteja tutkimuskysymyksiensä valossa, kuten alaluvussa 1.4 esittelen. Kasvatustieteilijöitä Jari Eskolaa ja Juha Suorantaa mukaillen sisällönanalyysin avulla tekstistä nousseet teemat muodostavat myös tutkielmani rakenteen, fokuksen ollessa aineiston yleisimmissä teemoissa.³⁰ Sisällönanalyysin avulla voin vastata kysymykseen siitä minkälaisia merkityksiä kansanedustajat antavat disinformaatiolle.

Diskurssianalyysissä puolestaan analysoidaan, miten tekstistä nousevia merkityksiä tekstissä tuotetaan. Diskurssianalyysin hyödyntäminen tarjoaa mahdollisuuden tarkastella kansanedustajien pyrkimyksiä heidän käyttäessä disinformaatio-termiä. Tukeudun

²⁷ Tässä kohtaa voidaan huomauttaa, että tutkielmassa tarkasteltavat diskurssit esitetään Pyykkösen ja Valtosen (Pyykkönen ja Valtonen, 2022, Kuvaaja 1) esittelemän hierarkian mukaisesti samalle tasolle, vallanpitäjältä vallanpitäjälle, kuten esimerkiksi myöhemmin esiteltävä Kari Palonen katsoo kansanedustajien olevan suostuttelijoita ja suostuteltavia. Toisaalta kansanedustajat esittävät diskurssijaan myös hierarkian alemmille tasoille eli asiantuntijoille ja kansalaisille.

²⁸ Tuomi ja Sarajärvi 2011, 117–118.

²⁹ Tuomi ja Sarajärvi 2011, 121–122.

³⁰ Eskola ja Suoranta 2014, 175–176.

tutkielmassani konstruktivistiseen kielikäsitteeseen nojaavaan diskurssianalyysiin, jonka mukaan kielellä rakennetaan todellisuutta.³¹ Eskolan ja Suorannan mukaan todellisuudesta ei voida tietää absoluuttisen tarkasti, vaan joudumme tyytymään kielen välittämiin tulkintoihin todellisuudesta. Tämän vuoksi on keskeistä perehtyä eri tulkintojen välisiin suhteisiin, sillä suhdetta tulkinnan ja todellisuuden välillä ei voi varmaksi havaita. Kielen ei ajatella olevan neutraali sosiaalisen todellisuuden heijastaja, vaan se tuottaa myös itse sosiaalista todellisuutta. Kieli on väline erilaisiin päämääriin pyrkimiseksi ja se osaltaan muokkaa ja rakentaa sosiaalista todellisuutta.³² Sosiologian professori Miikka Pyykkönen ja historian tutkija Heli Valtonen tulkitsevat kielen merkityksen samankaltaiseksi kuin Eskola ja Suoranta esitellessään diskurssianalyttisen historian tutkimuksen keskeiseksi tehtäväksi tutkia diskursseilla tapahtuvaa poliittista toimintaa eli kielenkäytön tarkoituksia tai vaikutuksia. Kiinnostus kohdistuu siihen, miksi sanotaan niin kuin sanotaan ja mitä kielellä halutaan saada aikaan.³³

Tietynlaisen rajoitteen diskurssianalyysin hyödyntämiselle luo käyttämäni aineisto, joka koostuu pääpiirteittäin yksittäisistä puheenvuoroista, joita on esitetty saman aiheen tiimoilta noin 25 vuotta kestäneen ajanjakson aikana. Kyseessä ei ole siis sinänsä mikään koherentti yhdessä ajassa ja paikassa tapahtunut keskustelu, vaan pikemminkin pitkän ajanjakson temaattinen kokonaisuus, johon heijastuu ympäröivän maailman tapahtumat.

Toisaalta esimerkiksi Eskola ja Suoranta ovat erottaneet diskurssi- ja keskusteluanalyysin toisistaan, kiinnittämällä huomioita analyysitapojen tutkimuskohteeseen. Heidän mukaansa diskurssianalyysissä keskitytään ”sosiaalisesti rakentuvan inhimillisen käytännön selvittämiseen kokonaisuutena” eikä keskusteluanalyysin tapaan ”keskustelun järjestyksen ja aktiviteettien selvittämiseen”.³⁴ Näin ollen puheiden ajallisen koheesion puutteesta ja siitä seuraavasta ”tirkistysaukkomaisesta” otoksesta ei välttämättä muodostu ongelmaa tutkittavan aiheen koheesion kannalta. Todennäköisesti aiheen fokus katoaisi pahemmin, mikäli ottaisiin analysoitavaksi kokonaisuudessaan esimerkiksi kaikki ne täysistunnokset, joissa ”disinformaatio”-puheenvuoroja on esitetty. Harkinnan mukaan huomioin muitakin puheenvuoroja, valtioneuvoston selontekoja sekä valiokuntien mietintöjä, mikäli ne nousevat

³¹ Eskola ja Suoranta 2014, 195–196.

³² Eskola ja Suoranta 2014, 139–142.

³³ Pyykkönen ja Valtonen 2022, 40, 43–44.

³⁴ Eskola ja Suoranta 2014, 162.

aineistosta. Ilman kontekstin luomista aihe ja sen käsittely jää auttamatta kapeaksi. Keskittymällä ”disinformaatio”-puheenvuoroihin ja niissä mainittuihin muihin dokumentteihin, pääsen lähelle Eskolan ja Suorannan kuvaileman ”sosiaalisesti rakentuvan inhimillisen käytännön” selvittämistä.

Niin sisällönanalyysin kuin diskurssianalyysin mukaan ottaminen on välttämätöntä, mikäli otetaan huomioon Eskolan ja Suorannan ajatus diskurssianalyysin luonteesta: ”teksti ei ole tie tekstien takana piileviin tutkittaviin ilmiöihin vaan kiinnostus koskee itse diskurssia, sen organisointia, funktioita ja mitä sillä tehdään”.³⁵ Näin ollen sisällönanalyysin avulla päästään käsiksi tekstien takana piileviin ilmiöihin eli siihen mistä kyseisissä diskursseissa puhutaan, ja diskurssianalyysin avulla voidaan puolestaan analysoida kyseisten diskurssien funktioita ja sitä, mitä kyseisillä diskursseilla tehdään eli minkälaisiin päämääriin pyritään.

1.3.1 Parlamenttipuheesta

Ajatukset kielestä sosiaalista todellisuutta muokkaavana tekijänä ja välineenä alati jatkuvassa kamppailussa merkitysten antamisesta luovat hyvän viitekehyksen tutkittaessa merkityksiä, mutta parlamenttipuhetta tutkiessa tulee ottaa huomioon myös parlamentti-instituutioon liittyviä erityispiirteitä. Parlamenttipuheentutkimuksen traditio on pitkä ja kansainvälinen. Seuraavaksi esittelen Matti Wibergin ja Kari Palosen toisistaan poikkeavia tulkintoja parlamentaarisen puhettavan luonteesta. Wibergin ja Palosen teosten painottaminen on työni kannalta relevanttia: eri valtioiden parlamenteissa vallitsee erilaiset tapakulttuurit, valiokuntarakenteet ja puhettavat, mutta Palonen ja Wiberg käsittelevät teoksissaan suomalaista parlamenttia, soveltaen analyysissään kuitenkin parlamenttipuheentutkimuksen klassikoita, kuten Quentin Skinneriä ja Max Weberiä.

Wiberg tarkastelee kansanedustajien puhetoimintaa eduskuntakysymyksissä strategisena kilvoitteluna eri ryhmittymien välillä. Hän tarkastelee parlamenteissa pidettyjä keskusteluita keskittyen semanttisiin, pragmaattisiin ja puheteoreettisiin lähtökohtiin. Wibergin mukaan ”täysistunnot ja kyselytunnit eivät ole mitään enkelten keskinäisiä deliberaatioita, jossa totuuden rakkaus on ylin normi, vaan poliittisten toimijoiden strategista, voittoon tähtäävää

³⁵ Eskola ja Suoranta 2014, 197–199.

viestintää”.³⁶ Keskustelut eduskunnassa tulkitaan strategiseksi vuorovaikutukseksi, millä katsotaan olevan useita erilaisia päämääriä, eikä vähiten varsinaisella asiasisällöllä kamppailua. Kysymyksillä pyritään haastamaan vastapuolen tekemiset ja tekemättä jättämiset kyselemällä adversiaalisia (syytteleviä ja epäluuloisia) tai presuppositioita (negatiivisia ennakoasenteita) täynnä olevia kysymyksiä ja näin vaikeuttamaan vastapuolen poliittista elämää. Asiasisältö voi jäädä toissijaiseksi kun loanheitto ja nokkeluudet valtaavat keskustelun.³⁷

Toisaalta kysymyksillä pyritään ylläpitämään esimerkiksi niin sanottuja kysymysten makrofunktioita, joita ovat kontrollifunktio, responsiivisuusfunktio sekä poliittisen profiilin funktio. Kontrollifunktion mukaisesti parlamentti eli lainsäädäntövalta valvoo kysymyksillään toimeenpanovaltaa eli hallitusta. Responsiivisuusfunktion mukaisesti parlamentti valvoo hallituksen ja virkamiesten toimia: mikäli hallitus ja sen virkamiehet tekevät ”väärää” toimia tai ei toimia lainkaan, parlamentti tuo asian varmasti esille. Poliittisen profiilin funktion mukaisesti edustaja luo omaa poliittista profiiliaan sekä julkisuutta itselleen ja puolueelleen kysymyksillään ja täyttää roolejaan puolueen edustajana, kansanedustajana sekä viestintuojana, linkkinä parlamentin ja sen ulkopuolisen maailman välillä.³⁸

Keskustelun tietynlaista strategisuutta korostaa myös niin sanotut järjestetyt kysymykset, jossa hallituksen edustaja kysyy jotain näennäisesti, saadakseen tilaisuuden esimerkiksi esitellä hallituksen linjaa tai tarjota painostuksen alla olevalle ministerille oljenkortta, johon tilaisuuden tullen tarttua.³⁹ Wiberg painottaa siis parlamentaarisen keskustelun poikkeavan muista keskustelutyypeistä esimerkiksi siten, että keskustelijat eivät keskustelee vilpittömästi, vaan pyrkivät kyseenalaistamaan toistensa tekemiset muun muassa adversiaalisilla ja presuppositioita täynnä olevilla kysymyksillään. Keskustelun pohjavirettä voisi luonnehtia kilpailulliseksi ja keskustelijoiden asenteita epäileväisiksi.

³⁶ Wiberg 2014, 203. Wibergin kuvailu ”Täysistunnot ja kyselytunnit eivät ole mitään enkelten keskinäisiä deliberaatioita, jossa totuuden rakkaus on ylin normi, vaan poliittisten toimijoiden strategista, voittoon tähtäävää viestintää.” selittää konkreettisesti Eskolan ja Suorannan referoimaa ajatusta kielestä keinona saavuttaa päämääriä. Toisaalta siinä on myös paljon yhteistä käsittehistoriallisen kehyksen ajatuksesta yhteiskunnallisesta keskustelusta kamppailuasetelmana sekä toisaalta fenomenologishermeneuttisen perinteen käsityksen kanssa: merkitysten luominen on keskeinen vaihe ihmisen ymmärryksen luomisessa ja näin ollen se on tehokas vaihe, kun pyritään vaikuttamaan ymmärryksen luomiseen.

³⁷ Wiberg 2014. Adversiaalisuudesta erityisesti sivulla 223, joskin ajatus puheenvuorojen adversiaalisuudesta on luettavissa rivien välistä koko luvun aikana, esimerkiksi ajatuksessa politiikanteosta strategisena kilpailuna.

³⁸ Wiberg 2014, 219–220.

³⁹ Wiberg 2014, 222–223.

Kari Palosen tulkinta eduskunnan keskustelukulttuurista on pikemminkin deliberatiivisuutta painottava. Palosen mukaan parlamenteissa deliberoidaan puolesta ja vastaan jokaisessa parlamentaarisen prosessin vaiheessa. Palosen mukaan eduskunnassa esitetyt puheet ovat parlamentaarisen retoriikan sävyttämiä. Edustajilta odotetaan deliberoivaa puhetapaa, joka on osoitettu parlamentaarille yleisölle ja joka noudattelee parlamentaarisen poliittisen kulttuurin konventioita sekä ennen kaikkea ylläpitää hallituksen vastuullisuutta parlamentille.⁴⁰

Palonen painottaa parlamentaarisen formalismin tärkeyttä osana parlamentin toimintaa ja parlamenttipuheen tutkimista. Täysistuntopuheiden tulee koskea eduskunnan esityslistalle nostettua ”asiaa” eli asiaa, jonka joku toimija on altistanut poliittiselle keskustelulle eli politisoanut. Mikäli puhuja ei pysy asiakohdan aiheessa, voi puhemies huomauttaa asiasta. Kun eduskunta käy täysistunnoissaan läpi esityslistan asioita, ratkaistaan kysymys siitä, miten esityslistalle nostettujen asioiden kanssa toimitaan. Toisin kuin esimerkiksi mielipidemittauksessa, jossa kysytään suoranaisesti suhtautumista tiettyyn asiaan, parlamentaarisessa formalismissa kukin asia käsitellään kysymyksenä, jossa pyritään ratkaisemaan kyseisen asian käsillä oleva vaihe osana parlamentaarista asiainhoitoa.⁴¹

Palonen kritisoi näkemystä parlamenttipuheesta vain ”helposti saatavina esimerkkeinä puolueiden kannanotoista” painottamalla edustajien retoristen kykyjen tärkeyttä edustajalle ja toisaalta niiden keskeisyyttä osana parlamentaarista työtä. Hänen mukaansa tulkinta jättää huomioita sen, että parhaillaan retorinen uudelleenasettelu voi murtaa institutionalisoituneet puoluejärjestelmät jokaisen asialistan kysymyksen kohdalla. Palosen mukaan parlamentaariset menettelytavat edellyttävät sen, että kansanedustajat pitävät kaikkia vaihtoehtoja avoinna ja kaikkia asiakysymyksiä periaatteessa kyseenalaisina. Ajan niukkuuden vuoksi kansanedustajan päätettäväksi jää, mihin asioihin hän täysistunnoissa ja valiokuntakeskusteluissa tarttuu. Retoriset kyvyt ja uskallus muodostaa omaa profiilia oppositiopoliitikkona hallitusta vastaan tai hallituspoliitikkona esimerkiksi hallinnon byrokratiaa vastaan voivat muuttaa poliitikon rivijäsenestä merkittäväksi puolueensa äänitorveksi ja oman poliittisen profiilin luojaksi. Pelissä on kuitenkin edustajan kannatus ja

⁴⁰ Palonen 2012, 60–62.

⁴¹ Palonen 2012, 165.

asema puolueessa, sillä huonot kysymykset ja harkitsemattomat avaukset voivat johtaa poliitikon epäsuosioon.⁴²

Palosen esittämillä ajatuksilla on paljon yhteistä Wibergin esittämien kysymysten funktioiden kanssa. Kansanedustaja pyrkii puheillaan ja retorisilla kyvyillään muodostamaan omaa poliittista profiiliaan sekä valvomaan, kansanedustajan asemasta riippuen, virkamiehistön ja/tai hallituksen toimia eli pyrkii samanlaisiin päämääriin kuin Wibergin esittelemässä kysymysten makrofunktioissa. Palosen ja Wibergin esittämät ajatukset kansanedustajista toimijoina, jotka ajavat omaa etuaan joko aggressiivisesti tai deliberaation keinoin, tukevat hyvin kuvailemaani viitekehystä. Kansanedustajat käyttävät erilaisia keinoja vakuuttaakseen kansanedustajat tai kansalaiset omista tulkinnoistaan. Kansanedustajien kokemuksilleen antamat merkitykset pohjautuvat osaltaan hermeneuttisen ymmärryksen ketjuun, jonka mukaan kansanedustajien tulkinnat todellisuudesta ovat muodostuneet heidän esiyymmärryksensä kautta. Kansanedustajat puolestaan pyrkivät saamaan yleisönsä vakuuttuneeksi tulkitsemaan asiantilat samalla tavalla ja valtavirtaistamaan käsityksensä.

1.3.2 Turvallistamisteoria

Osassa tutkielman rajaukseen kuuluvista puheenvuoroista kansanedustajat pyrkivät turvallistamaan disinformaatiota tai disinformaation avulla turvallistamaan muita asioita, mikäli turvallisuutta lähestytään niin kutsutulla Kööpenhaminan koulukunnan tulkinnalla turvallisuudesta.⁴³ Kyseisessä teoriassa turvallisuuden piiriin luetaan perinteisiin sotilaallispoliittisiin sektoreihin perustuvan turvallisuuskäsityksen lisäksi laajemmin taloudelliset, yhteiskunnalliset ja ympäristölliset sektorit. Turvallisuutta ei nähdä vain puhtaana voimankäyttönä vaan laajemmin eri sektoreissa puheaktein tapahtuvana intersubjektiiivisen kokemuksen luomisena.⁴⁴

Turvallistavat toimijat kehystävät todellisia ja epätodellisia uhkia siten, että niiden voidaan ajatella luovan eksistentiaalisen uhkan niin sanotulle referenttiobjektille eli suojelua

⁴² Palonen 2012, 88–90.

⁴³ Kansainvälisiin suhteisiin ja turvallisuuteen keskittyneet tutkijat, isobritannialainen Barry Buzan, tanskalainen Ole Wæver sekä hollantilainen Jaap de Wilde ovat keskeisiä tutkijoita niin kutsutussa Kööpenhaminan koulukunnassa.

⁴⁴ Buzan et al. 1998, 4–5, 19.

todellisesti tai väitetysti kaipaavalle kohteelle. Keskeistä teoriassa on niin sanotun intersubjektiviisen eli jaetun kokemuksen luominen siitä, että tietty asia x tai kehityskulku y on referenttiobjektia eksistentiaalisesti uhkaava asia. Kokemus luodaan puheaktein.⁴⁵ Buzan ja kumppanit erittelevät poliittisella sektorilla tapahtuvan turvallistamisen referenttiobjektin olevan usein valtio ja eksistentiaalisen uhkan kohdistuvan valtion suvereeniuteen, tunnustamiseen, legitimizeettiin tai hallitsevaan auktoriteettiin. Yhteiskunnallisella sektorilla turvallistamisen referenttiobjektina nähdään usein valtion sisäiset toimijat, kuten kirkot tai kansakunnat, joiden kollektiivista identiteettiä uhkaa jokin yhteisön sisäinen tai ulkoinen uhka. Turvallistaessa turvallistavat toimijat pyrkivät siis luomaan kulloisenkin yleisön keskuudessa intersubjektiviisen kokemuksen, jonka varjolla valtio saisi tehdä poikkeuksellisia toimia, kuten salailia, aloittaa liikekannallepanon, nostaa verotusta tai rikkoa perusoikeuksia esimerkiksi kansallisen turvallisuuden nimissä.⁴⁶

Kansainvälisten suhteiden tutkimiseen ja turvallistamisteoriaan erikoistunut ranskalainen professori Thierry Balzacq tiivistää turvallistamiseen otollisten olosuhteiden syntyvän yksinkertaisimmillaan silloin, kun yleisöllä on yhteinen kokemus ongelmasta, johon täytyy puuttua välittömästi. Balzacq painottaa, että itsessään referenttiobjektiviä uhkaavan tekijän nimeäminen ei ole riittävää, vaan turvallistamista tutkivan tulee selvittää myös kuka luo uhkan, miksi se luodaan ja miksi se luodaan juuri nyt.⁴⁷ Balzacq esittelee kriittisen diskurssianalyysin olevan hyvä keino turvallistavien toimien tutkimiseksi käytännössä, sillä pohjimmiltaan turvallistamisen tutkimisessa pyritään vangitsemaan se puheakteilla luotu sosiaalinen ilmiö, joka on nimetty turvallisuusongelmaksi.⁴⁸

Turvallistamisen tutkimisessa Balzacq katsoo keskeisiksi kolme tasoa: toimijat, teot ja kontekstin. Balzacq esittelee toimijoiksi turvallistavan sekä funktionaalisen toimijan ja referenttiobjektin lisäksi myös yleisön. Tekoina Balzacq esittelee puhettavan, puhujan hyödyntämät retoriset keinot⁴⁹, ja niiden avulla luodut tarinalliset kehykset sekä esimerkiksi politiikkatoimet, joihin turvallistaminen on johtanut.⁵⁰ Tekstissä tapahtuvien asioiden lisäksi Balzacq kehottaa katsomaan myös tekstin ulkopuolelle: minkälainen on aiheen laajempi

⁴⁵ Buzan et al. 1998, 29–31.

⁴⁶ Buzan et al. 1998, 21–25.

⁴⁷ Balzacq 2011, 32.

⁴⁸ Balzacq 2011, 40.

⁴⁹ Balzacq käyttää termiä ”heuristic artefacts”, joiksi hän luettelee muun muassa metaforat, analogiat, tunteet sekä stereotypiat.

⁵⁰ Balzacq 2011, 36–37, 40–41.

konteksti, minkälaisista intertekstuaalisuutta aiheen ympärille rakentuu eri lähteitä tarkastelemalla.⁵¹ Kontekstia kuvaillessaan Balzacq täsmentää kriittiselle diskurssianalyysille keskeisiä piirteitä: diskurssit eivät synny tyhjiössä, vaan niitä tutkiessa täytyy huomioida niiden syntymisen historiallinen ja sosiaalinen tausta sekä toisaalta se, että diskurssit osaltaan myös luovat sosiaalista todellisuutta. Näin ollen diskurssianalyysi ottaa hyvin huomioon tekstien sisällöt, mutta myös tekstien väliset suhteet sekä teksteissä ääntä käyttäneiden väliset suhteet. Tutkielmani metodologiaa käsittelevässä aluvuossa 1.2 on useita yhtymäkohtia Balzacqin esittelemään kriittisen diskurssianalyysin hyödyntämiseen, joten valitsemani metodi sopii myös turvallistavan puheen tutkimiseen.

Turvallistamisteoriaa on yleisemmin kritisoitu yleisön roolin epämääräisyydestä osana teoriaa. Esimerkiksi Vuori huomauttaa mahdollisuudesta, jossa autokraattisen valtion poliittinen eliitti on yleisö. Autokraattisissa valtioissa kansan mielipiteellä ei ole vaalien puuttumisen vuoksi merkitystä, eikä kansaa tarvitse tämän vuoksi vakuuttaa.⁵² Toisaalta kansanedustajien yleisönä on myös heidän vertaisensa, eli muut kansanedustajat. Esimerkiksi Palosen esittelemässä parlamentaarisisessa deliberaatioissa kansanedustajat suostuttelevat myös toisiaan, pyrkien vaikuttamaan toisiinsa. Myös Balzacq toteaa, että kausaalisen vaikutuksen lisäksi yleisölle ominainen tunnuspiirre on kyky antaa turvallistavalle toimijalle valtuus ryhtyä niihin politiikkatoimiin, joihin turvallistamisella on pyritty.⁵³ Voidaanko siis ajatella, että turvallistavalle kansanedustajalle riittää muiden kansanedustajien vakuuttaminen poikkeuksellisten ja kiireellisten toimien läpisaamiseksi ja referenttiobjektin turvaamiseksi? Lakeja kuitenkin viime kädessä säättävät ja muotoilevat muut kansanedustajat, eivät kansalaiset.

1.4 Aineisto

Tässä tutkielmassa käytän aineistonani niitä eduskunnassa esitettyjä puheenvuoroja, joissa mainitaan ”disinformaatio”. Olen kerännyt puheenvuorot valtiopäiviin 2022 asti Parlamenttisampo-palvelusta tammikuussa 2024. Sitä uudemmat puheenvuorot olen kerännyt eduskunnan hakupalvelusta lokakuussa 2024.⁵⁴

⁵¹ Balzacq 2011, 43.

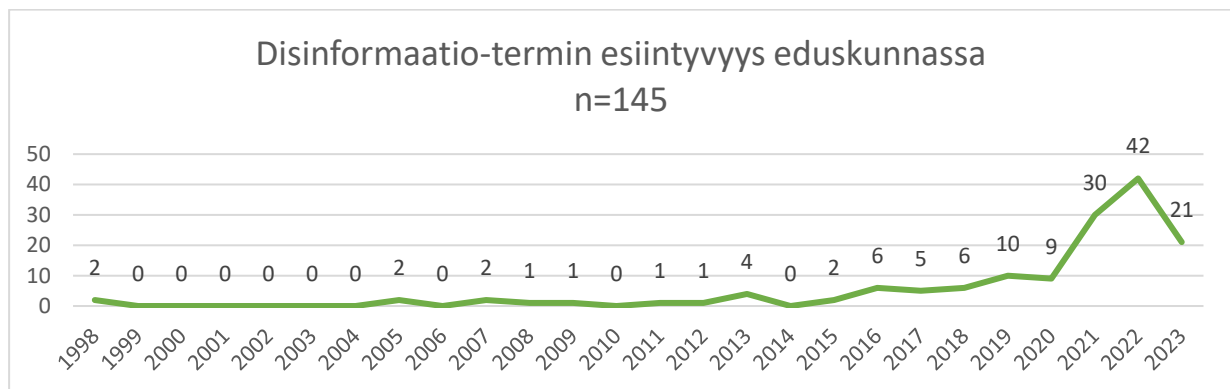
⁵² Vuori 2008, 71–72.

⁵³ Balzacq 2011, 34.

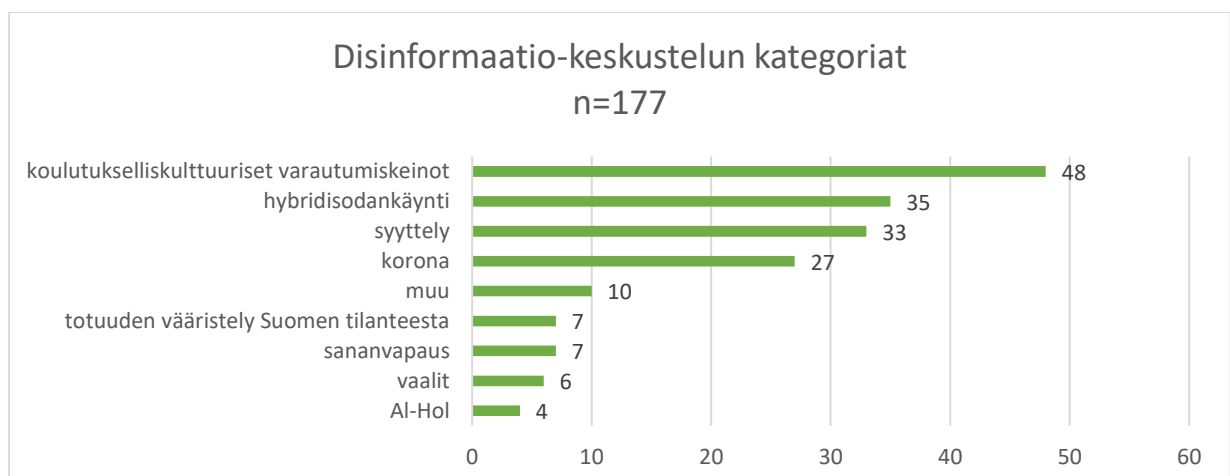
⁵⁴ Keräsin puheenvuorot hakusanalla ”disinformaatio*”: www.eduskunta.fi & www.parlamenttisampo.fi.

Eduskunnassa disinformaatio on mainittu 145 puheenvuorossa valtiopäivien 1998 ja 2023 välillä. Kuvaaja 1 osoittaa termin käytön olleen vähäistä ennen 2010-luvun puoliväliä, jonka jälkeen sen käyttö on yleistynyt tasaisesti, lähtien huomattavaan nousuun 2020-luvulla.⁵⁵

Luokittelen puheenvuorot kategorioihin ja niille alisteisiin aihepiireihin. Kategoriat ovat laajempi yläkäsite hienojakoisempiin aihepiireihin, joista voidaan tarkemmin päätellä mihin aihepiiriin keskustelu yleisemmän kategorian sisällä keskittyy. Kategorioiden teemat muotoutuivat sen mukaan, mihin puheenvuoron disinformaatiota käsittelevän osuuden fokus painottuu. On huomioitava, että yksi puheenvuoro voi olla luokiteltuna osaksi useampaa kuin yhtä kategoriaan, minkä vuoksi kuvaajassa 2 puheenvuorojen kokonaismäärä on suurempi kuin kuvaajassa 1.

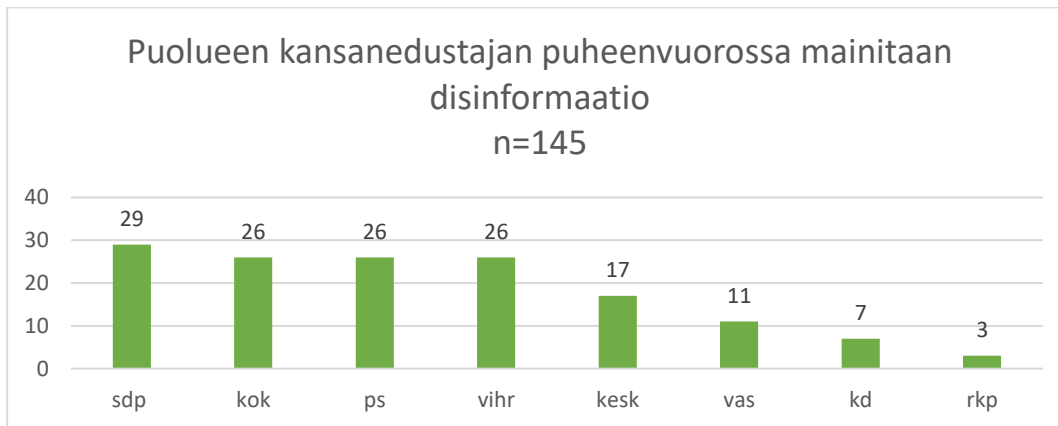
Kuvaja 1. Disinformaatio-termin esiintyvyys eduskunnassa pidetyissä keskusteluissa.

Kuvaaja 2. Kategoriat puheenvuoroissa, joissa mainitaan disinformaatio

⁵⁵ Kuvaaja on hyvin samanlainen kuin Brodan & Strömbäckin kirjallisuuskatsauksessa.

Kuvaajassa 3 kuvataan disinformaatiota koskevien puheenvuorojen jakautumista puolueittain. Sosialidemokraattisen kansanedustajat käyttävät termiä eniten. Toiseksi eniten termiä käyttää kokoomus, perussuomalaiset sekä vihreät, kolmanneksi yleisin käyttäjä ovat keskustalaiset kansanedustajat. Neljästä aktiivisimmasta käyttäjästä vihreät ovat ainoa puolue, joka ei ole tarkasteluajanjaksolla kuulunut eduskunnan suurimpiin puolueisiin.

Kuvaaja 3. Puolueen kansanedustajan puheenvuorossa mainitaan disinformaatio.

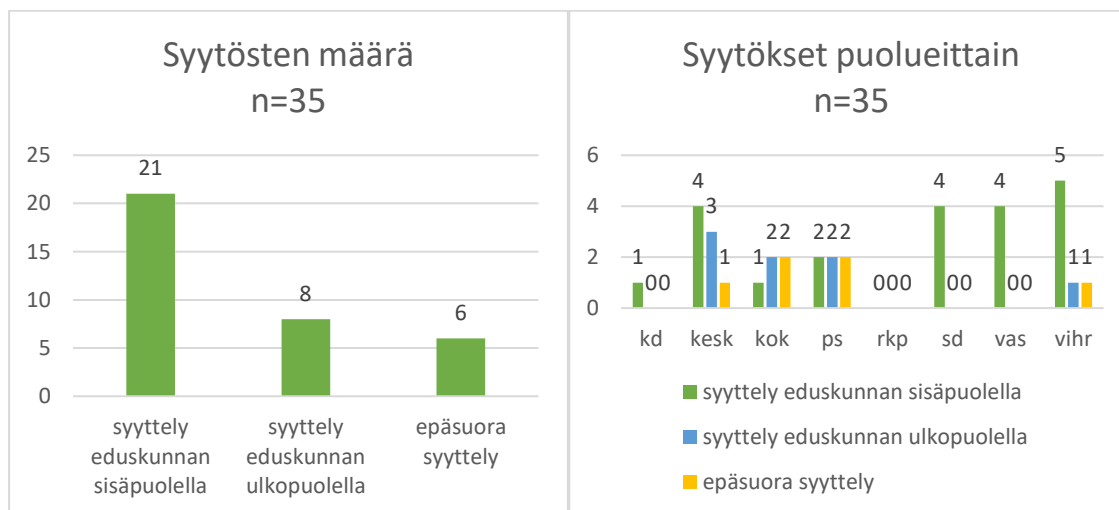
Jätän tarkemman tarkastelun ulkopuolelle ne puheenvuorot, joissa keskitytään disinformaatiosta syyttämiseen kuvaaja 4a:n mukaisesti. Syyttelevät puheenvuorot ovat temaattisesti niin laajoja, ettei niiden systemaattinen käsittely tämän työn rajauksessa ole mielekästä. Syyttely-kategoriaan luokitellut puheenvuorot jakautuvat aihepiireihin kuvaten syytöksen kohdetta. Näitä kohteita ovat eduskunnassa istuvat henkilöt eli muut kansanedustajat sekä eduskunnan ulkopuoliset toimijat, kuten esimerkiksi media. Näiden lisäksi on puheenvuoroja, joissa syytöksen kohdetta ei eritellä sen tarkemmin, vaan todetaan esimerkiksi ”joidenkin tahojen levittävän disinformaatiota.”⁵⁶ Kuvaajassa 4b esitellään syytöksiä disinformaation levittämisestä, tuoden esille tiedon siitä, mitä tahoa kukin puolue on syyttänyt.

Osa syyttelypuheenvuoroista kuuluu myös tarkemman analyysin kohteena oleviin luokituksiin, ja näin ollen tulevat myös analysoiduksi. Disinformaatio-termin esiintyminen osana syyttelyä johtunee ainakin osittain siitä, että eduskunnassa ei hyvien tapojen mukaisesti saa syyttää muita edustajia valehtelemisestä.⁵⁷ Tämän vuoksi kansanedustajat ovat ottaneet

⁵⁶ PTK 139/2022 vp, Mikko Lundén, 13.12.2022.

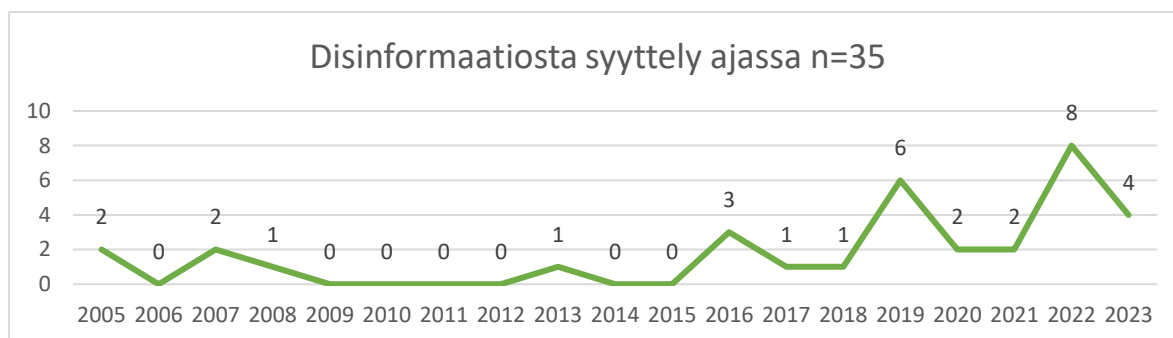
⁵⁷ ”Valehtelusta syyttäminen ehdoton tabueduskunnassa – ministeri Toivakka sai rangaistukseksi julkiset nuhteet”. *Yle*, 26.4.2016. <<https://yle.fi/a/3-8838939>> [luettu 7.11.2024].

käyttöön erilaisia kiertoilmauksia asian esittämiseksi.⁵⁸ ”Disinformaatio”-termin yleistyminen on johtanut myös siitä syyttelemiseen, kuten kuvaaja 4c osoittaa.

Kuvaaja 4a. Syytösten määrä

Kuvaaja 4b. Esitetyt syytökset puolueittain

Kuvaaja 4c. Esitetyt syytökset ajassa

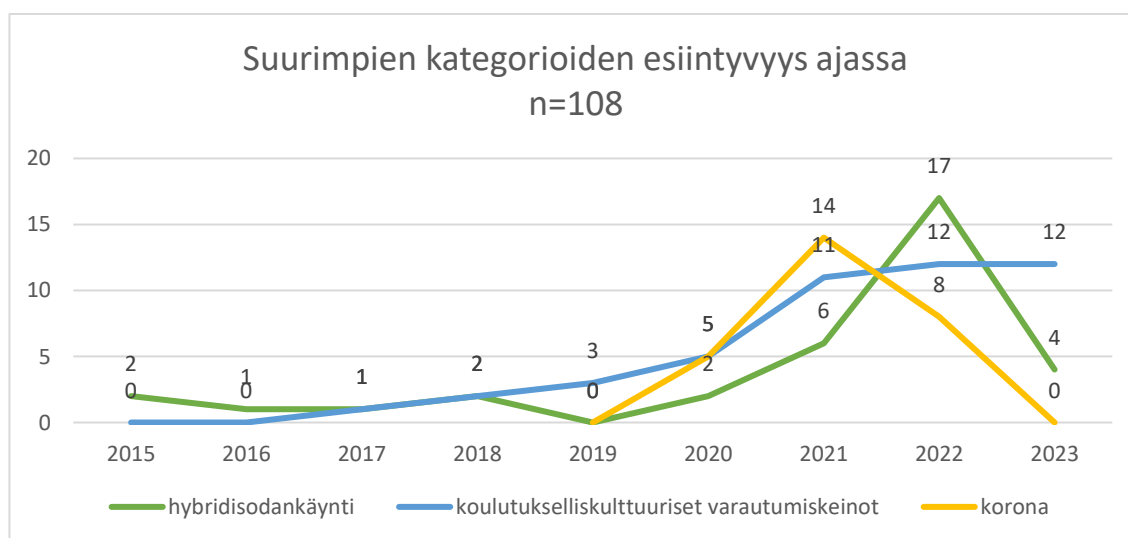
Tarkemman analyysin ulkopuolelle jää myös ne puheenvuorot, jotka kuuluvat vähäisimpiin kategorioihin. Muut-kategoria (10 puhetta) koostuu puheista, jotka sivuavat esimerkiksi disinformaation leviämistä maailman sodista, talouskriiseistä tai luonnonsuojelusta. Sananvapaus-kategoriassa (7 puhetta) pohditaan sananvapauden ja disinformaation kitkemisen välistä jännitettä: voiko liian tiukka lainsäädäntö mahdollistaa erilaisten mielipiteiden leimaamisen disinformaatioksi ja näin ollen rajoittaa kansalaisten perusoikeuksia? Sananvapauteen liittyvät keskustelut nousevat yhteyksistä, joissa pohditaan Suomen sananvapautta uhkaavia kehityskulkuja, kritisoidaan korona-ajan rajoitustoimia ja koronarokotteita tai verrataan Suomen sananvapaustilannetta maihin, joissa sananvapaus ei syystä tai toisesta toteudu. Totuuden vääristelyä Suomen tilanteesta -kategoriassa (7 puhetta)

⁵⁸”Valehtelu on eduskunnassa muunneltua totuutta – toisaalta välihuutelulla on vakiintunut asema”. *Yle*, 7.9.2018. <<https://yle.fi/aihe/artikkeli/2018/09/07/valehtelu-on-eduskunnassa-muunneltua-totuutta-toisaalta-valihuutelulla-on>> [luettu 7.11.2024].

keskustellaan esimerkiksi Suomen puolustusvoimauudistukseen, Suomen turvapaikkapolitiikkaan sekä Nato-jäsenyysprosessiin liittyvästä disinformaatiosta, jota kansanedustajat uskovat levinneen. Vaalit-kategoriassa (6 puhetta) on lähinnä puheita koskien disinformaatiota osana Brexit-äänestystä. Al-Hol-kategoriassa (4 puhetta) sivutaan joulukuussa 2019 syntyneitä Al-Hol -kohua. Keskustelu keskittyi lähinnä eri toimijoiden syytelyyn tiedon vääristelystä tai pimittämisestä.

Disinformaatioon läheisesti liittyvästä misinformaatiosta ei ole puhuttu eduskunnassa kahta puheenvuoroa enempää valtiopäivien 2023 loppuun mennessä. Näistä puheenvuoroista toinen sisältyy puheenvuoroihin, joissa mainitaan disinformaatio, joten jätän misinformaation tarkastelun ulkopuolelle, vaikkakin terminä se usein liitetään samankaltaisiin asiakokonaisuuksiin kuin disinformaatio. Huomioiden disinformaation ja misinformaation erottavan tarkoituksellisuuden, voisi eduskunnassa esitettyjen puheenvuorojen määrän perusteella ajatella kansanedustajien olevan huolissaan erityisesti tarkoituksellisesti levitetystä harhaanjohtavasta tiedosta.

Aineistosta nousseet teemat rajaavat tutkielmani painopisteen koskemaan suurimpia temaattisesti yhtenäisiä kokonaisuuksia eli koulutuskulttuurisia varautumiskeinoja, disinformaation kehystämistä osaksi hybridisodankäyntiä sekä koronapandemiaan liittyvää disinformaatiota. Kyseiset kategoriat kattavat valtaosan keskustelusta ja mahdollistavat laajuudessaan systemaattisemman analyysin. Kyseisissä puheenvuoroissa disinformaatiota käsitellään sellaisessa kontekstissa, jossa disinformaation katsotaan olevan kansallista turvallisuutta tavalla tai toisella uhkaava tekijä.

Kuvaaja 5. Suurimpien kategorioiden esiintyminen ajassa

Kuvaaja 5 osoittaa koulutukselliskulttuuristen varautumiskeinojen olevan nouseva trendi disinformaatioon liittyvässä keskustelussa. Hybridisodankäynti ja korona puolestaan muodostavat äkilliset piikit, nostaten teeman kansanedustajien puheisiin yllättävien maailmantapahtumien vuoksi.

Kansanedustajien puheenvuorojen lisäksi hyödynnän myös muun muassa valtioneuvoston selontekoja, hallituksen esityksiä sekä kertomuksia, joihin kansanedustajat toisinaan viittaavat. Selonteot ovat hallituksen eduskunnalle tekemiä katsauksia, joiden pohjalta kansanedustajat voivat esittää arvionsa hallituksen ja sen alaisten viranomaisten toiminnasta. Selontekoja annetaan hallintoa tai kansainvälisiä suhteita koskevista asioista ja ne käsitellään aluksi lähetekeskustelussa, sitten asianomaisissa valiokunnissa ja lopuksi täysistunnon ainoassa käsittelyssä.⁵⁹ Selontekoihin siis liittyy vahvasti niin Wibergin kuin Palosenkin esille tuoma parlamentaarisen toiminnan keskeinen piirre: hallituksen vastuullisuus parlamentille ja parlamentin keino kontrolloida tai kritisoida hallituksen toimia.

Hallituksen esitykset koskevat lakia, valtiontalouteen liittyvää päätöstä, kansainvälisen sopimuksen hyväksymistä tai aikaisemmin annetun hallituksen esityksen täydentämistä. Hallituksen esityksestä käydään lähetekeskustelu eduskunnan täysistunnossa, jonka jälkeen asia lähetetään asianomaisiin valiokuntiin. Valiokunnat antavat esityksestä mietintönsä, jonka jälkeen asiasta käydään tarpeen tullen toinen käsittely, jossa muokattu esitys hylätään tai hyväksytään.⁶⁰ Kertomukset puolestaan ovat hallituksen tai eduskunnan alaisten sekä niiden valitsemien toimielinten ja viranomaisten eduskunnalle toiminnastaan määräajoin antamia tilannekatsauksia.⁶¹ Näiden lisäksi hyödynnän myös eduskuntapuolueiden tavoitteita ja periaatteita julistavia yleis- ja vaaliohjelmia sekä hallitusten toimintaa ohjaavia hallitusohjelmia.

⁵⁹ ”Selonteot ja tiedonannot”. Valtioneuvoston kanslian verkkosivut.

<<https://valtioneuvosto.fi/paatokset/selonteot-ja-tiedonannot>> [luettu 14.11.2024].

⁶⁰ ”Lakien säätäminen eduskunnassa”. Eduskunnan verkkosivut.

<https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/eduskunnan_tehtavat/lakiensaaminen/Sivut/default.aspx> [luettu 5.12.2024].

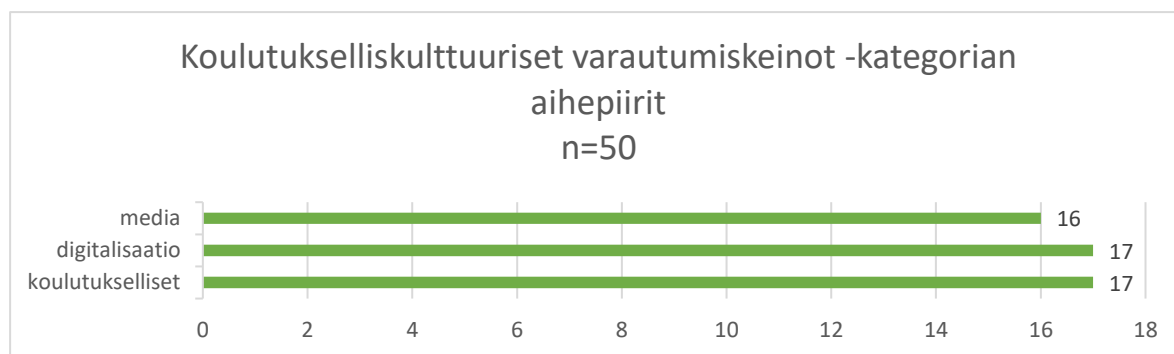
⁶¹ ”Kertomukset”. Eduskunnan verkkosivut.

<<https://www.eduskunta.fi/FI/valtiopaivaasiat/Sivut/kertomukset.aspx>> [luettu 9.12.2024].

2 Koulutukselliskulttuuriset varautumiskeinot

Koulutukselliskulttuuriset varautumiskeinot ovat aiheuttaneet eniten keskustelua tutkielmani rajauksessa. Ne jakautuvat kolmeen aihepiiriin. Ensimmäkin disinformaatiolla tehtäviin vaikutusyrityksiin pyritään varautumaan koulutuksen, sivistyksen ja medialukutaidon tukemisella. Toisekseen varautumista pyritään parantamaan tarpeeksi moniäänisen ja laadukkaan tiedonsaannin ja mediakentän turvaamisella: kansanedustajat tuovat esiin halunsa turvata yleisradion rahoitusta sekä mahdollistaa kaupallisen median toiminta ja kilpailu erilaisin keinoin.

Kategorian kolmantena, joskin päällekkäisenä aihepiirinä, on digitalisaatio. Digitalisaatio nähdään puheenvuoroissa usein jonkinlaisena osatekijänä johtaen aiempaa nopeampaan disinformaation torjumiseen, toisinaan suhtautuminen on päinvastainen ja digitalisaatio lieveilmiöineen koetaan lähinnä disinformaation leviämistä nopeuttavaksi tekijäksi. Digitalisaatio ei myöskään esiinny itsenäisenä aihepiirinä vaan linkittyy kyseisessä kategoriassa toisiin aihepiireihin, minkä vuoksi en koe sen erillistä käsittelyä mielekkäänä. Digitalisaatiosta johtuva mediaympäristön ja tiedonvälityksen muutos kehystetään usein keskeiseksi syyksi disinformaation leviämiseen.

Kuvaaja 6. Koulutukselliskulttuuriset varautumiskeinot -kategorian aihepiirit

Tässä kategoriassa esitetyt keinot esiintyvät myös aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa. Tutkiessaan uutistenlukutaidon (engl. *news literacy*⁶²) välttämättömyyttä misinformaation tunnistamisen yhteydessä yhdysvaltalainen mediatutkija Melissa Tully päätyy seuraavaan

⁶² Tully 2021, 482. Uutisten lukutaidolla Tully viittaa lukijan kykyyn arvioida jutun kontekstia (engl. *context*), luomisprosessia (*creation*), sisältöä (*content*), leviämistapaa eli keinoa, minkä vuoksi uutinen päätyy lukijalleen (*circulation*) sekä kulutusta eli lukijan henkilökohtaisia ennakkokäsityksiä aiheesta (*consumption*).

johtopäätökseen: vaikka myös kuluttajalla on tietynasteinen vastuu medialukutaidostaan, ei vastuuta misinformaation leviämistä voida säilyttää vain kuluttajan harteille, vaan siitä on vastuussa myös uutistoimistot, teknologiayritykset sekä valtiolliset toimijat.⁶³ Keskittyen erityisesti Britannian yleisradioyhtiö British Broadcast Companyn eli BBC:n toimintaan myös James Deane päätyy samankaltaiseen lopputulemaan tarkasteltuaan erilaisia keinoja misinformaatioon ja disinformaation vastustamiseksi: ongelman laajuuden vuoksi yksittäinen toimija tai toimi vaikuttanee tilanteeseen vain vähän. BBC:n tutkimus- ja politiikkajohtajana työskennelleen Deanen lopputulema on pessimistisempi kuin Tullyn ainakin siinä mielessä, että Deane tunnustaa tilanteen ratkaisemisen olevan haastavaa muun muassa sen vuoksi, että mediaympäristön jatkuvan muutoksen vuoksi aiemmin toimiviksi havaitut tavat torjua valheellista tietoa, voivat muuttua nopeasti tehottomiksi.⁶⁴

2.1 Koulutukselliset varautumiskeinot

Kansanedustajien puheissa erilaiset koulutukseen liittyvät toimet nähdään keskeisenä disinformaatioon varautumisen keinona. Tausta-ajatuksena on, että sivistyneet, medialukutaitoiset ja valveutuneet kansalaiset tunnistavat helpommin valheellisen tiedon ja ymmärtävät täten asiayhteyksistä, milloin kyseessä on disinformaatiota ja sillä vaikuttamista. Koulutettujen ja aikaansa seuraavien kansalaisten katsotaan siis olevan valmiimpia kohtaamaan kompleksinen maailma informaatiotulvineen haksahattamatta yksinkertaisimpiin vaikuttamisyrityksiin, joilla pyritään esimerkiksi horjuttamaan luottamusta kanssakansalaisiin tai viranomaisiin.

Tammikuussa 2019 suomalainen koulutusjärjestelmä ja sen disinformaatiota kitkevä vaikutus kehystetään Suomen käyntikortiksi maailmalle. Muun muassa kulttuuri- ja urheiluministerinä toiminut kansanedustaja Stefan Wallin (rkp.) sovittelee puheenvuorossaan Suomelle sopivaa roolia disinformaation vastaisessa kamppailussa koulutuksen kärkimaana. Wallinin puheenvuoro on osa keskustelua keskustelualoitteesta Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan työkaluista kansainvälisiin konflikteihin ja humanitaarisiin kriiseihin vastaamiseksi.⁶⁵

Wallinin mukaan elämme ”disinformaatiokulttuurin ja totuudenjälkeisessä yhteiskunnassa”,

⁶³ Tully 2021.

⁶⁴ Deane 2021.

⁶⁵ KA 19/2018 vp. Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan työkaluista kansainvälisiin konflikteihin ja humanitaarisiin kriiseihin vastaamiseksi.

jossa kansalaisten sivistyneisyyden katsotaan olevan avainasemassa disinformaation leviämisen välttämiseksi. Huono sivistys ei anna varteenotettavaa pohjaa hyvälle lähde- ja mediakriittisyydelle, jota puolestaan pidetään keskeisenä puolustuskeinona informaatiokampanjoille. Alhaista sivistystasoa voisi parantaa paremmalla koulutuksella, ja siinä Wallin katsoo Suomen olevan maailmanluokan toimija. Oppositiosta keskustelualoitetta kommentoiva Wallin pohtii voisiko Suomi olla kokoaan suurempi toimija lisäämällä ”vaihtoehtototuuksien hyväksi havaitut torjuntavälineet sinivalikoiseen koulutusvientikoriin ja luonnollisesti myöskin poliittiseen ja diplomaattiseen työkalupakkiin, kun maamme osallistuu kansainvälisten kriisien ennaltaehkäisyyn ja ratkaisuihin”.⁶⁶ Wallinin kritiikki osuu ajanjaksolle, jona Juha Sipilän keskustaoikeistolainen hallitus leikkasi laajasti koulutuksesta.⁶⁷

Myöhemmin samassa istunnossa käsitellyssä Suomen valtuuskunnan kertomuksessa koskien Euroopan neuvoston toimintaa, media, sananvapaus ja oikeusvaltio kehystetään keskeiseksi teemaksi, jota Suomen tulee varjella erityisesti Euroopan neuvoston puheenjohtajakautena.⁶⁸ Osana keskustelua hallituspuoluetta edustanut Jaana Pelkonen (kok.) esittää, että korkeatasoisen ja poliittisesti puolueettoman peruskoulun sekä lasten ”syntymisen ja kasvamisen digitaaliseen lukutaitoon” katsotaan pääpiirteittäin turvaavan nuorten ja lasten kyvyn toimia digitalisoituneemmassa ja disinformaation täyteisessä mediakentässä. Pelkonen kuitenkin esittää, että tilanteen ylläpitämiseksi lasten koulutukseen tulisi kuitenkin panostaa ja lisätä erityisesti medialukutaitoa sekä erinäisiä sosiaalisia taitoja, joiden Pelkonen katsoo vievän kasvupohjaa disinformaation syntymiseltä.⁶⁹

Vastaavanlaisiin teemoihin palataan toukokuussa 2021 koulutuspoliittisen selonteon julkaisun yhteydessä. Hallitusta edustavat Jussi Saramo (vas.) ja Heidi Viljanen (sdp.) toteavat koulutuksen olevan suomalaisen tasa-arvon ja osaamisen perusta, joka kehittää ”lisääntyneen disinformaation vuoksi jatkuvasti koetuksella olevaa” kriittistä lukutaitoa ja ymmärtämistä.⁷⁰ Selontekoa oppositiopoliitikon silmin tarkasteleva kokoomuksen Pihla Keto-Huovinen tuo esiin huolen koulutuksen nykyisestä tasosta, jossa peruskoulusta valmistuu nuoria, joilta puuttuvat luku- ja laskutaitojen kaltaisia perustaitoja. Keto-Huovinen korostaa nykyisessä

⁶⁶ PTK 150/2018 vp, Stefan Wallin, 30.1.2019.

⁶⁷ ”Hallitus leikkasi koulutuksesta yli 690 miljoonaa – eduskuntavaaleissa puolueet haluavat taas näyttäytyä koulutuksen puolustajina”. *Turun Sanomat*, 17.3.2019. <<https://www.ts.fi/uutiset/4515956>> [luettu 9.12.2024].

⁶⁸ K 23/2018 vp. Euroopan neuvoston Suomen valtuuskunnan kertomus Euroopan neuvoston parlamentaarisen yleiskokouksen toiminnasta vuonna 2018.

⁶⁹ PTK150/2018, Jaana Pelkonen, 30.1.2019.

⁷⁰ PTK 51/2021 vp, Jussi Saramo, Heidi Viljanen, 5.5.2021.

tieto- ja disinformaatiotulvassa keskeisiä koulutuksen myötä opittavia taitoja, luetun ymmärtämistä ja kriittistä ajattelua.⁷¹ Kukin tuo puheenvuoroissaan esiin suomalaisen koulutuksen korkean, joskin hiipuvan tason sekä sen tärkeän merkityksen sivistyneiden ja medialukutaitoisten kansalaisten kouluttamiseksi. Koulutuspoliittisen selonteon linjaukset esimerkiksi lukutaidon ja kriittisen ajattelun parantamisesta on koettu ehdottoman tärkeäksi myös disinformaatioon varautumisen kannalta, sillä ”ulottuvilla olevan tiedon määrän katsotaan olevan suurempi kuin koskaan maailmanhistoriassa.”⁷²

Ajatuksellisesti samankaltainen keskustelu jatkuu ensimmäisen huoltovarmuusselonteon julkaisun yhteydessä käydyissä täysistuntokeskusteluissa lokakuussa 2022 hallituspuolue vihreiden kansanedustaja Mirka Soinikoski korottaa kriittisen medialukutaidon osaksi ”uusia kansalaistaitoja” ja toteaa, että kyberturvallisuuden kouluttamisen tulisi olla kiinteä osa opetus- ja koulutustarjontaa kaikilla tasoilla.⁷³

Edellä käsitellyt puheenvuorot osoittavat, että kansanedustajat pyrkivät ainakin osittain perustelemaan koulutuksen tärkeyttä ja turvaamaan esimerkiksi aiemmin kansainvälisesti korkealla tasolla olleen suomalaisen koulutuksen jatkuvuutta, tuoden esiin kouluttautumisen yhtenä ratkaisuna viime vuosina yleistyneeksi koettuun turvallisuushkaan. Kansanedustajien perustelut koulutukseen satsaamiseen ovat perusteltuja: esimerkiksi OECD:n järjestämässä, 81 maan 15-vuotiaiden nuorten luetunymmärtämistä sekä matemaattisia ja luonnontieteellisiä kykyjä mittaavissa PISA-testeissä suomalaisnuoret ovat suoriutuneet alati huonommin vuonna 2006 saavutetun huipun jälkeen.⁷⁴

Koulutuksen suoranaisesti lukutaitoa ja sivistystä parantavien ominaisuuksien lisäksi medialukutaito ja kansan mediakasvatus nostetaan koulutuslaitoksen olennaiseksi tehtäväksi, samalla kun puheenvuorot siirtyvät käsittelemään lasten ja nuorten lisäksi vanhempia väestönosia. Suomalaisen kasvatustieteiden professori Päivi Rasi-Heikkisen mukaan akateemisessa tutkimuksessa ikäihmisten medialukutaitoon on alettu kiinnittää enemmän huomiota viime aikoina. Tutkimukselle on syntynyt kysyntää toisaalta palveluiden, viestinnän ja tiedonvälityksen digitalisoitumisen myötä: saavuttavatko palvelut ja oikea tieto myös ne

⁷¹ PTK 51/2021 vp, Pihla Keto-Huovinen, 5.5.2021.

⁷² PTK 51/2021 vp, Pihla Keto-Huovinen, 5.5.2021.

⁷³ PTK 122/2022 vp, Mirka Soinikoski, 19.10.2022.

⁷⁴ ”Suomen Pisa-menestys romahti: lukutaidossa suurempi muutos kuin koskaan aiemmin”. *Yle*, 5.12.2023. . <<https://yle.fi/a/74-20063393>> [luettu 23.10.2024].

ihmiset, jotka eivät osaa juurikaan käyttää digitaalisia laitteita? Huoli ikäihmisten kyvystä disinformaation ja misinformaation tunnistamiseksi on myös noussut keskeiseksi lähivuosina.⁷⁵ Tilanteen yhteiskunnallista vakavuutta lisää se, että iäkkäämmät ihmiset ovat usein poliittisesti aktiivisempia ja äänestävät useammin.⁷⁶ Mikäli disinformaation levittäjä haluaa esimerkiksi vaikuttaa vaalien tuloksiin, saattaa ikäihmisiin vaikuttaminen olla kustannustehokkain keino.

Osana sähköisen viestinnän palvelulakia koskevaa keskustelua syyskuussa 2020 kansanedustaja Mikko Kinnunen (kesk.) nostaa esiin ikäihmisten ”somen ja verkon käytön”, jota he ovat opetelleet oma-aloitteisesti, vailla mediakasvatusta. Vastuuta Kinnunen syyttää julkisille palveluille mainitsemalla esimerkiksi kirjastot, Ylen ja vapaan sivistystyön, jotka voisivat toimia yhteistyössä aktiivisesti monipuolisen lukutaidon edistäjinä ja mediakasvattajina. Huolestuttavana esimerkkinä Kinnunen mainitsee ne ihmiset, jotka pitävät ”uskoaan salaliittoteorioihin mediakriittisyytenä”.⁷⁷

Kinnunen ja Hanna-Leena Mattila (kesk.) jatkavat digitalisaation luoman muutoksen puimista kesäkuussa 2022 osana valtioneuvoston ihmisoikeuspoliittiseen selontekoon liittyvässä keskustelussa, jossa pohditaan laajemmin perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista digitalisoituvassa yhteiskunnassa ja tiedonvälityksessä, niin kotimaassa kuin kansainvälisestikin. Kinnunen ja Mattila ovat huolissaan erityisesti ikäihmisistä, jotka eivät ole oppineet luovimaan digitalisoituneessa yhteiskunnassa sekä toisaalta syrjäseuduilla asuvista ihmisistä, jotka eivät asuinpaikkansa vuoksi pääse verkkoon ja näin ollen hyötymään digitalisaatiosta tai edes käyttämään sähköiseksi muuttuneita palveluita. Molemmat edustajat suhtautuvat digitalisaatioon sinänsä myönteisesti, että parhaillaan sen avulla voidaan oikaista nopeasti esimerkiksi disinformaatiota, mutta samanaikaisesti edellä mainitut ryhmät voivat jäädä kehityksestä jälkeen. Mattila esittää konkreettisenä toimenä tietoliikenneyhteyksiin, ”siinä missä tie- ja väylärakentamiseen”, investoimista, jotta koko Suomi saadaan pidettyä kehityksessä mukana. Kinnunen pohtii ainakin retorisen kysymyksen tasolla tapoja vahvistaa niiden ”toimintakykyisten ikäihmisten digi- ja mediataitoja”, jotka eivät ole oppineet tietoteknisiä taitoja esimerkiksi työelämässä.⁷⁸

⁷⁵ Rasi-Heikkinen 2024, 26–27.

⁷⁶ Brashier & Schacter 2020, 316.

⁷⁷ PTK 113/2020 vp, Mikko Kinnunen, 16.9.2020.

⁷⁸ PTK 70/2022 vp, Mikko Kinnunen, Hanna-Leena Mattila, 8.6.2022.

Keskustalaiset nostavat siis puheenvuorojensa keskiöön iäkkäät ihmiset ja maaseudun asukkaat puhuessaan digitalisaation tuomista muutoksista, mukaan lukien disinformaation leviämisen ja torjumisen, pyrkien näin olemaan heidän äänitorvena ja ajamaan heidän asiaansa. Samat kohderyhmät ovat myös perinteisesti korkeasti edustettuina keskustan kannattajissa.⁷⁹ Hallituksessa istuvat keskustalaiset esiintyvät edellä mainittujen ryhmien etujen aktiivisina puolustajina myös esimerkiksi yleisohjelmissaan.⁸⁰

Keskustan lisäksi myös kokoomus on huolissaan ikäihmisten sopeutumisesta nykymedian käyttöön. Marraskuussa vuonna 2022 pitämässä puheenvuorossa osana selontekoa Suomen digitaalisesta kompassista⁸¹ oppositiokansanedustaja Pauli Kiurun (kok.) mukaan Suomessa on ”yli neljännesmiljoona yli 65-vuotiasta, jotka eivät ole koskaan käyttäneet internetiä.” Vaikka puheenvuorossaan hän rakentaa itsenäisen ja kriittisen ajattelun perustaksi riittävän yleissivistyksen ja lukutaidon, on hän huolissaan myös digitalisaation aiheuttamasta ”digitaidottomuudesta” ja medialukutaidon puutteesta, jotka ovat yleisiä erityisesti ikäihmisten keskuudessa. Digitaidoton henkilö, ilman medialukutaitoa on altis disinformaatiolla vaikuttamiselle ja pahimmillaan vaarassa syrjäytyä. Kiuru esittää huolensa myös nuorten laskeneesta koulutuksen tasosta ja siitä, että nuorten ei tulisi ajatella ”Googlen korvaavan yleissivistystä tai omaa ajattelua”.⁸²

Helmikuusta 2022 alkaen, kun Venäjä oli eskaloinut vuodesta 2014 käymäänsä sotaa itäisessä Ukrainassa aloittamalla täysimittaisen sodan Ukrainassa hyökkäämällä pääkaupunki Kiovaan, kansanedustajat kehystävät tilanteen synnyttämän ”sodan sumun” ja siihen liittyvän disinformaation varautumisen useaan otteeseen koulutukselliseksi toimeksi.

Maaliskuussa 2022 kansanedustaja Saara Hyrkkö (vihr.) kysyy ulkoministeri Pekka Haavistolta (vihr.) hänen arviotaan ”kansainvälisen yhteisön kyvystä ottamaan vastaan ja reagoimaan” disinformaatioon, jonka Hyrkkö kehystää yhdeksi ”hyökkäyksen muodoksi”. Keskustelu käydään osana keskustelualoitetta kansainvälisen yhteisön reaktioista Venäjän

⁷⁹ ”Puolueiden äänestäjät”. Vaalitutkimuksen verkkosivu.

<<https://www.vaalitutkimus.fi/report/raportti/puolueiden-aanestajat/>> [luettu 28.9.2024].

⁸⁰ Tasapainossa, eteenpäin - Keskustan 101 periaatetta, 2018. Esimerkiksi periaatteet 37.-39 sekä 43.

⁸¹ VNS 10/2022 vp, Valtioneuvoston selonteko Suomen digitaalinen kompassi. Kyseessä on vuoteen 2030 ulottuva suunnitelma, jonka pyrkimyksenä on edesauttaa kansalaisten ja yhteiskunnan sopeutumista digitalisoituvaa yhteiskuntaan.

⁸² PTK 124/2022 vp, Pauli Kiuru, 16.11.2022.

hyökkäykseen.⁸³ Haavisto toteaa vastauksessaan uhan olevan ratkaistavissa juuri kansalaisten koulutuksella ja sivistyksellä, ja muistuttaa Suojelupoliisin johtajan varoituksesta koskien liikkeellä olevaa disinformaatiota.⁸⁴ Hallituspuolueen kansanedustaja kysyy puoluettaan edustavalta ministeriltä niin sanotun järjestetyn kysymyksen, joka ei itsessään kyseenalaista tai edes koske hallituksen linjaa, tekoja tai tekemättä jättämiä, vaan tarjoaa ministerille paikan esitellä hallituksen linjaa, ilman painetta konkreettisista ehdotuksista.

Toukokuussa 2022 käydyssä keskustelussa liittyen rikoslain maanpetosrikoksia koskevan 12. luvun muuttamisesta, opposition kansanedustaja Arto Satonen (kok.) puolustaa koulutuksen ja sivistyksen roolia suojautumiskeinona, kun kyse on ”lisääntyneestä disinformaatiovaikuttamisesta”. Satonen epäilee muuttuneen turvallisuustilanteen lisänneen esimerkiksi vakoilua sekä disinformaatiolla vaikuttamista ja uskoo laadukkaana tiedonvälityksen, kansalaisten sivistys- ja koulutustason sekä lähdekriittisyyden olevan paras keino suojautua vallitsevassa tilanteessa.⁸⁵ Satonen ei kuitenkaan suoranaisesti kannata lakialoitetta sellaisenaan, vaan uskoo ”pehmeämpien” toimien olevan sopivampi ratkaisu. Palaan kyseisen lakialoitteen ympärillä käytyyn keskusteluun luvussa 3.2.3.

Osana hallituksen esityksen⁸⁶ täysistuntokäsittelyä marraskuussa 2022 sisäministeri Krista Mikkonen (vihr.) alleviivaa myös suomalaisen koulutusjärjestelmän tärkeää roolia valistajana terroristiseen sisältöön ja disinformaatioon varautuessa. Myös turvallisuusviranomaisten medialukutaitoon kiinnittämää huomiota kiitellään. Mikkonen toteaa, että Nato-jäsenyyshakemusprosessin aikana disinformaatiota ja muuta hybridivaikuttamista on havaittu, mutta siihen on osattu varautua ja käytännön tason osaamista on myös kehitetty.⁸⁷ Ministeri Mikkonen esittää tilanteen olevan hallinnassa todeten, että erilaisiin huolestuttaviin skenaarioihin on varauduttu.

Tähän kategoriaan sisältyvinä puheina voidaan pitää myös kahta loka- ja marraskuussa 2021 esitettyä puheenvuoroa, joissa viitataan julkisella rahoituksella tehtävän tieteellisen tutkimuksen rooliin osana disinformaatiolta suojautumista. Vihreiden Mirka Soinikoski

⁸³ KA 9/2022 vp. Ajankohtaiskeskustelu kansainvälisen yhteisön reaktioista Venäjän hyökkäykseen.

⁸⁴ PTK 32/2022 vp, Saara Hyrkkö, Pekka Haavisto, 29.3.2022.

⁸⁵ PTK 62/2022 vp, Arto Satonen, 24.5.2022.

⁸⁶ HE 241/2022. ”Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi verkossa tapahtuvaan terroristisen sisällön levittämiseen puuttumisesta ja sakon täytäntöönpanosta annetun lain 1 §:n muuttamisesta”

⁸⁷ PTK 119/2022 vp, Krista Mikkonen, 8.11.2022.

korostaa tieteen avoimuuden ja läpinäkyvyyden ehdottomuutta ”aikakaudella, jossa disinformaatio ja salaliittoteoriat leviävät sosiaalisessa mediassa kulovalkean tavoin.” Haitallisen ja väärän tiedon estämisen katsotaan olevan julkisen sektorin tehtävä, esimerkiksi Valtakunnallisen tutkimustietovarannon muodossa.⁸⁸ Julkisen sektorin rahoittamaa tieteellistä toimintaa suitsuttaa myös sosiaalidemokraattien Mäkisalo-Ropponen, kehuessaan Ulkopoliittisen instituutin kustannusvaikuttavaa työtä ympäröivän maailman ja poliittisen tilanteen tulkitsemiseksi.⁸⁹ Puheenvuoro esitettiin osana lähetekeskustelua kertomuksesta koskien eduskunnan budjettia⁹⁰: Mäkisalo-Ropponen pyrkii disinformaation uhkan varjolla ylläpitämään eduskunnan alaisen Ulkopoliittisen instituutin rahoitusta.

Kansanedustajat ovat yhtä mieltä, että digitalisoituva yhteiskunta vaatii erilaisia koulutuksellisia toimia eri väestöosissa, jotta liian nopea muutos informaatioympäristössä ei koidu ongelmaksi tai uhkaksi.

2.2 Kulttuuriset varautumiskeinot – media ja sosiaalinen media osana varautumista

Osana erilaisia keinoja varautua disinformaatioon ja sen torjumiseen kansanedustajat nostavat puheissaan mediakentän keskeisen roolin. Median katsotaan olevan kanava, josta kansalaiset saavat tietonsa. Tämän vuoksi ainakin osa kansanedustajista lainsäätäjinä katsovat tietynlaiseksi kunnia-asiakseen ylläpitää sellaista mediakenttää, joka tarjoaa kansalaisille tasapuolista ja kattavaa tietoa.

Mediakentän digitalisaatiosta johtuvaan murrokseen suhtaudutaan kahtiajakoisesti. Yhtäältä nopeammin leviävän tiedon katsotaan olevan hyödyllinenkin piirre disinformaation torjunnassa: väärät väittämät saadaan oikaistua nopeammin, joskin samalla logiikalla disinformaatiokin leviää aiempaa nopeammin. Toisaalta tietyistä mediakentän institutionalisoiduista toimijoista halutaan pitää kiinni, sillä niiden toimintaan luotetaan esimerkiksi niiden ei-kaupallisen ja valtiorahoitteen luonteen vuoksi. Murroksen mukanaan tuomista uusista kehityskuluista, kuten esimerkiksi sosiaalisen median eri alustoilla

⁸⁸ PTK 119/2021 vp, Mirka Soinikoski, 19.10.2021.

⁸⁹ PTK135/2021 vp, Merja Mäkisalo-Ropponen, 17.11.2021.

⁹⁰ K 11/2021 vp, Eduskunnan tilintarkastajien tilintarkastuskertomus eduskunnan tilinpäätöksestä, toimintakertomuksesta ja kirjanpidosta sekä hallinnosta vuodelta 2020.

räjähdysmäisesti leviävästä tiedosta, ja toisaalta alustoja hyödyntävistä uusista medioista tai julkaisijoista ollaan huolissaan. Tämän vuoksi perinteisen median, niin julkisesti kuin yksityisesti rahoitetun, katsotaan olevan keskeisessä roolissa tarjoamassa moniäänistä ja luotettavaa tietoa kansalaisille. Sosiaalisen median myötä nousseet toimijat eivät välttämättä noudata esimerkiksi hyvälle journalismille keskeisiä periaatteita tai pyri minkäänlaiseen objektiivisuuteen. Pääosin valtio-omisteisen Yleisradion eli Ylen toimintaan liittyviä puheenvuoroja on esitetty runsaasti.⁹¹ Ylen toiminta disinformaation torjuna nousee esille usein täysistunnoissa, joissa käsitellään Yleisradion hallintoneuvoston kertomusta eduskunnalle. Yleisradion hallintoneuvosto antaa kertomuksen eduskunnalle vuosittain, koskien menneen vuoden toimintaa.

Vuoden 2017 ja 2019 kertomuksien⁹² käsittelyissä korostuu Ylen hallinnan parlamentaarisuus. Parlamentaarisuus koetaan tärkeäksi Ylen riippumattomuuden näkökulmasta ja Ylen hallintaan liittyvien asioiden katsotaan hallintoneuvoston varapuheenjohtaja Arto Satosen (kok.) mukaan olleen yksi harvoista asioista, joista oikeistohallitus on onnistunut sopimaan opposition kanssa. Yle katsotaan toimijaksi, joka vie tilaa sosiaalisen median uusien toimijoiden levittämältä disinformaatiolta ja jonka yhteistyö kaupallisten medioiden kanssa luo Suomeen laatujournalismia disinformaation sijasta.⁹³ Satosen lisäksi Jenni Pitko (vihr.) alleviivaa tiedon roolia turvallisuuden luomisessa korostaen Ylen roolia korona-aikojen toimijana, ”jonka sisältöön me voimme luottaa jokaisessa tilanteessa ja jokaisessa tapauksessa”, ja josta kansanedustajilla ja eduskunnalla on vastuu niin lainsäädännöllisesti kuin rahoituksen osalta.⁹⁴

Toisaalta vuoden 2021 kertomusta⁹⁵ käsiteltäessä Hussein al-Tae (sdp.) esittää kriittisempiä huomioita Ylen toiminnasta disinformaation torjumisessa. Hän kritisoi Ylen toimintaa Venäjän helmikuussa 2022 aloittamaan Ukrainan sotaan liittyen. Ylen olisi pitänyt toimia aktiivisemmin, kuten koronapandemian aikana, ja lähettää vastaavia viranomaistiedotteita esimerkiksi Suomen reagoinnista tilanteeseen sekä mahdollisista Venäjän Suomeen kohdistamista uhista. Aktiivinen reagointi olisi vieneet tilan disinformaatiolta ja täyttänyt sen

⁹¹ ”Ylen rahoitus ja rahankäyttö”. Ylen verkkosivu. <<https://yle.fi/aihe/s/ylen-talous-ja-rahank%C3%A4ytt%C3%B6>> [luettu 22.4.2024].

⁹² K 10/2018 vp. Yleisradion hallintoneuvoston kertomus eduskunnalle yhtiön toiminnasta vuonna 2017. K 6/2020 vp. Yleisradion hallintoneuvoston kertomus eduskunnalle yhtiön toiminnasta vuonna 2019.

⁹³ PTK 50/2018 vp, Arto Satonen, 16.5.2018.

⁹⁴ PTK 140/2020 vp, Jenni Pitko, Arto Satonen, 5.11.2020.

⁹⁵ K 6/2022vp. Yleisradion hallintoneuvoston kertomus eduskunnalle yhtiön toiminnasta vuonna 2021.

viestinnällä, joka olisi toteutettu esimerkiksi yhteistyössä viranomaisten kanssa. Hän ehdottaa, että Ylen tulisi perustaa kriisien varalle oma tiedotusyksikkönsä, joka tiedottaisi esimerkiksi hybriditilanteista ”vähintäänkin sähkeellä”. Al-Taeen puheenvuorossa kuitenkin kiitellään Yleä muun muassa kattavasta ja neutraaliuteen pyrkivästä journalismista, mitä ei voi nykypäivänä pitää itsestäänselvyytenä.⁹⁶

Yleisradion hallintoneuvoston kertomus koskien vuotta 2022⁹⁷ saa erityisesti SDP:n kansanedustajat alleviivaamaan vuosikertomuksesta nousevia onnistumisia: Yle tavoittaa ”viikoittain yli 90 prosenttia suomalaisista”, se on ”Suomen luotetuimpana uutismedian keskeinen sananvapauden, sivistyksen ja oppimisen edistäjä”⁹⁸ ja 92 prosenttia vastaajista arvioi Ylen ”onnistuneen tehtävässään erittäin hyvin, hyvin tai melko hyvin.”⁹⁹ Ylen roolia epävakaina aikoina korostetaan ja sen asemaa luotettavan ja saavutettavan tiedon levittäjänä sekä informaatiovaikuttamisen, disinformaation ja erityisesti somessa leviävien valeuutisten vastavoimana alleviivataan.¹⁰⁰ Ylen kykyä toimia kriisitilanteessa, jopa Pasilan linkkitorniin kohdistuneen hypoteettisen iskun jälkeen, kiitellään. Yle nähdään keskeisenä tukipilarina myös hybridisodan kaltaisissa tilanteissa.¹⁰¹ Ylen hallintoneuvoston jäsen Suna Kymäläinen (sdp.) toivoo, että mediakentän kehittäminen tapahtuisi ”rinta rinnan ilman (yksityisten ja julkisten toimijoiden) vastakkainasettelua, ilman jatkuvia oikeudenkäyntejä, jotka sitten vain syövät resursseja muusta toiminnasta”.¹⁰²

Ylen hallintoneuvoston jäsen, sosialidemokraattien Johan Kvarnström esittää kaksi mahdollista uhkakuva Ylen tulevaisuudesta: kansallisradion muuttuminen ”johtavien poliitikkojen äänitorveksi” joidenkin muiden eurooppalaisten valtioiden tapaan, tai tilanne, jossa Ylen rahoituksesta leikataan niin tuntuvasti, että se ei suoriudu nykyisistä tehtävistään.¹⁰³ Kvarnström lisää, että erityisesti jälkimmäinen vaihtoehto huolestuttaa, sillä Säätytalolla hallitusta paraikaa tunnustelevat oikeistopuolueet ovat esittäneet lukuisia leikkauksia kohdistuen muun muassa Ylen toimintaan. Kokoomuksen Arto Satonen, joka toimi Ylen hallintoneuvoston puheenjohtajana vielä vuonna 2022 kerää kiitosta toimistaan

⁹⁶ PTK 86/2022 vp, Hussein al-Tae. 7.9.2022.

⁹⁷ K 3/2024 vp. Yleisradion hallintoneuvoston kertomus eduskunnalle yhtiön toiminnasta vuonna 2022.

⁹⁸ PTK 5/2023 vp, Pia Hiltunen. 2.5.2023.

⁹⁹ PTK 5/2023 vp, Juha Viitala. 2.5.2023.

¹⁰⁰ PTK 5/2023 vp, Marko Asell. 2.5.2023.

¹⁰¹ PTK 5/2023 vp, Anna-Kristina Mikkonen, Pia Hiltunen, 25.2023.

¹⁰² PTK 5/2023 vp, Suna Kymäläinen. 2.5.2023.

¹⁰³ PTK 5/2023 vp, Johan Kvarnström. 2.5.2023.

puheenjohtajana ja hänen toivotaan puolustavan Yleä ja sen tulevaisuutta hallitusneuvotteluissa.¹⁰⁴ Vaikka hallitusneuvotteluiden suurimmat puolueet, kokoomus ja perussuomalaiset saavat osansa kritiikistä liittyen Ylestä leikkaamiseen¹⁰⁵, kritiikki keskittyy erityisesti perussuomalaisiin, kuten Asell (sdp.) tilannetta kuvailee: ”...erityisen huolissani olen perussuomalaisten tavoitteista leikata 25 prosenttia Ylestä, jotka tarkoittaisivat 144 miljoonan euron leikkausta...”. Asellin mukaan leikkaukset johtaisivat muun muassa irtisanomisiin, paikallistoimitusten lakkauttamisiin, kulttuurin ja urheilun tuotannon vähentymiseen.¹⁰⁶

Kyseisen täysistuntokeskustelun aikana, hallitusneuvotteluiden ollessa yhä käynnissä, on olennaista huomata, että SDP syytökset uhkakuvien mahdollisesti realisoitumisesta kohdistuivat juuri perussuomalaisiin. Puolueeseen, joka ylivivattiin mahdollisista hallituskumppaneista jo aikaisessa vaiheessa vaalikevättä.¹⁰⁷ Vaikka myös kokoomus osaltaan oli hallitusneuvotteluiden yhteydessä hyväksymässä ajatusta leikkauksista, voisi myös ajatella, että SDP:n kritiikki saattoi kohdistua mieluummin juuri perussuomalaisiin, sillä ainakin jonkinasteista spekulatiota SDP:n ja kokoomuksen muodostamasta sinipunahallituksesta pidettiin esillä ainakin mediassa.¹⁰⁸ Kiinnostavaa on myös se, että kyseisen keskustelun yhteydessä SDP oli ainoa puolue, joka hyödynsi disinformaation luomaa uhkaa perustellessaan Ylen laajaa budjettia ja sen jatkuvuutta. SDP luo puheenvuoroillaan kehystarinaa, joka oikeuttaa Ylen jatkuvuuden. On kiinnostavaa huomata myös se, että aiemmissa täysistuntokeskusteluissa Ylen hallintoneuvoston kertomuksista Ylen ja yleisemmin tasapuolisen mediakentän ylläpitämistä käsitellään enemmän puolueiden välisenä yhteistyökysymyksenä kuin strategisena puoluepoliittisena kiistakapulana. Kuitenkin toukokuussa 2023 käydyt keskustelut aiheesta olivat politisoituneempia ja polarisoituneempia.

Kertomuksia käsittelevissä keskusteluissa nostetaan myös esille Ylen ja kaupallisten toimijoiden eturistiriidat ja niiden vaikutukset disinformaation leviämiseen. Kiinnostava keskustelu mediakentän toimintaan käydään lokakuussa 2021 liittyen Yle-lain 7§:n

¹⁰⁴ PTK 5/2023 vp, Suna Kymäläinen, Marko Asell. 2.5.2023

¹⁰⁵ PTK 5/2023 vp, Anna-Kaisa Mikkonen. 2.5.2023

¹⁰⁶ PTK 5/2023 vp, Marko Asell. 2.5.2023

¹⁰⁷ ”Pääministeri Sanna Marin: SDP ei lähtisi hallitukseen perussuomalaisten kanssa”. *Yle*, 21.3.2023. <<https://yle.fi/a/74-200235086>> [luettu 21.10.2024].

¹⁰⁸ ”Rkp nousi kuninkaantekijäksi ja otti siitä ilon irti”. *Helsingin Sanomat*, 18.4.2023. <<https://www.hs.fi/paakirjoitukset/art-2000009527392.html>> [luettu 21.10.2024].

muuttamiseen. Taustalla on hallituksen esitys¹⁰⁹, jossa pyritään Yle-lain muuttamisen avulla tarkentamaan Ylen mahdollisuuksia tarjota erilaisia sisältöjä.

Kyseinen hallituksen esitys syntyi reaktiona media-alan ja graafisen teollisuuden edunvalvontajärjestö Medialiitto ry:n vuonna 2017 Euroopan komission kilpailupääosastolle tekemälle valtioneuvostonkantelulle, jonka mukaan komission tulisi ratkaista kysymys siitä, voiko julkisia varoja käyttää sellaisten tekstimuotoisten journalististen verkkosisältöjen tuottamiseen, jotka eivät liity julkisen palvelun yleisradio-ohjelmistoihin. Kantelussa todetaan muun muassa tekstimuotoisen journalistisen verkkosisällön olevan ”yleisiin taloudelliseen tarkoituksiin liittyvien palvelujen” valtioneuvostonkäsittelyjen piirissä sen sijaan, että se olisi varsinaista yleisradiotoimintaa. Yleisradiotoiminnan katsotaan myös olevan määritelty liian epätarkasti, eikä sen täten katsota täyttävän valtioneuvostonkäsittelyjen vaatimuksia. Medialiitto vaatii tämän perusteella Ylelle myönnetyn valtioneuvoston takaisinperintää, sillä Ylen saaman valtioneuvostonkäsittelyn katsotaan vääristävän mediayhtiöiden kilpailua Suomessa ja asettavan Ylen epäpareiluun asemaan suhteessa täysin kaupallisiin varoin toimiviin mediayrityksiin.

Liikenne- ja viestintäministeri Timo Harakan (sdp.) allekirjoittama HE250/2020 puolestaan pyrkii muuttamaan Yleisradio Oy:stä annetun lain 7§:n muuttamisesta EU:n valtioneuvostonkäsittelyn mukaiseksi, eli rajoittamaan Ylen mahdollisuutta ”julkaista tekstimuotoisia sisältöjä osana julkisen palvelun tehtävää”, painottaen Ylen sisältöjen siis perustuvan liikkuvaan kuvaan tai ääneen, joitain poikkeuksia lukuun ottamatta. Vastavoimaksi Medialiiton kantelulle ja toisaalta yhtä lailla vaihtoehdoksi HE250/2020:lle jätettiin 15.2.2021 ”Tieto on meidän” -kansalaisaloite, jonka keskeisin tavoite on puolustaa Ylen oikeutta julkaista tekstimuotoisia verkkosisältöjä. Tämän katsottiin olevan ”tärkeää sanan- ja lehdistönvapauden, yhdenvertaisen tiedonsaannin, sekä demokratian turvaamiseksi”. Kansalaisaloitteessa katsotaan Yle-lain muuttamiseen johtavan hallituksen esityksen olevan kaupallisen median onnistuneen lobbauksen tulosta.¹¹⁰

Edellä kuvailtut Medialiiton kantelu, hallituksen esitys sekä kansalaisaloite luovat kehyksen myös kansanedustajien 14.10.2021 käymille keskusteluille. Tarkasteluni rajaukseen kuuluvien kansanedustajien puheenvuoroissa ilmaistu suhtautuminen kansalaisaloitteeseen on

¹⁰⁹ HE 250/2020vp, Hallituksen esitys eduskunnalle Yleisradio Oy:stä annetun lain 7§:n muuttamisesta.

¹¹⁰ KAA 8/2021vp. Kansalaisaloite ”Tieto on meidän” – kansalaisaloite Ylen tekstisisältöjen turvaamiseksi.

positiivinen ja perustelut ovat hyvin samankaltaisia kuin kansalaisaloitteessa. Ylen toiminnan turvaaminen kaikilla sisällön osa-alueilla on Mari Holopaisen (vihr.) ja Jenni Pitkon (vihr.) mielestä tärkeää. Ylen tarjoama ilmainen laatujournalismi tasa-arvoistaa kaikille pääsyn luotettavaan tietoon tulotasosta riippumatta, eikä näin ollen tieto jää esimerkiksi maksumuurien taakse, mikä taas nähdään keskeisenä keinona disinformaation torjumisessa, eriarvoisuuskehityksen hidastajana ja lopulta yhteiskuntarauhan säilyttäjänä. Tämän vuoksi Ylen kaltaiset laatumediat nähdään vastapainona sosiaalisen median disinformaation levittäjille ja näin ollen ilmaisen ja julkaisukyvyltään mahdollisimman laajan Ylen katsotaan palvelevan koko Suomen etua. Myös Ylen esimerkiksi kuulovammaisille, vähemmistökieliä puhuville tai alueellisia uutisia seuraaville suunnattuja sisältöjä painotetaan sellaisena sisältönä, jota kaupallinen toimija tuskin pystyisi korvaamaan. Holopainen viittaa myös hallitusohjelmaan ja sen tavoitteisiin ”vahvistaa sekä vastuullisen median toimintaedellytyksiä että Yleisradion roolia kaikkia suomalaisia palvelevana mediana” puolustaessaan Ylen mahdollisuuksia julkaista sisältöjä kattavalla formaattivalikoimalla.¹¹¹

Sen lisäksi, että Ylen hallintoneuvoston jäsen Suna Kymäläinen (sdp.) painottaa median roolia toisaalta kansalaisten ”poliittisen tietotaidon” lisääjänä ja perustelee sen osaltaan vaikuttavan julkisuusperiaatteen mukaisesti poliitikkoihin tehden heistä ”vastuullisempia ja äänestäjien mielipiteitä kunnioittavampia”, tuo hän myös toisaalta ymmärrystä Medialiiton esittämälle huolelle valtiontuen vaikutuksesta mediakentän reiluun kilpailuun. Kymäläisen mukaan disinformaatio leviää ensisijaisesti somessa ja vastuullisen ja moniäänisen tiedonvälityksen turvaamiseksi Kymäläinen katsoo, että olisi järkevää välttää vastakkainasettelua ja turvata myös kaupallisen median toimintaedellytykset.¹¹² Hallituksessa istuvat vihreät ja sosiaalidemokraatit ovat tarkastelussa olleiden puheenvuorojen perusteella asian suhteen hieman eri linjoilla, mutta väistävät liiallista hallituksen sisäistä hajaannusta asiassa. Toisaalta on perusteltua ajatella, että esiteltyt hallituspuolueiden poliitikot luovat kannanotoillaan poliittista profiilia suhteessa toisiinsa.

Yleen ja mediakenttään liittyvissä keskusteluissa nousee useita samankaltaisia teemoja kuin mediakenttää ja sen osuutta väärän tiedon leviämässä ja vastustamisessa tutkivissa artikkeleissa.

¹¹¹ PTK 117/2021 vp, Mari Holopainen, Jenni Pitko. 14.10.2021.

¹¹² PTK 117/2021 vp, Suna Kymäläinen. 14.10.2021.

Disinformaatiotutkimukseen erikoistunut britannialainen yhteiskuntatieteilijä Rachel Armitage ja politiikan tutkimuksen professori Cristian Vaccari katsovat sosiaalisen median merkityksen kasvun vieneen perinteisen median roolin ”tiedon portinvartijana” siirtäen monitorointivallan pois perinteisten lehtien toimituksilta uusille teknologiajäteille. He kuitenkin painottavat Pohjois-Euroopan valtioiden olevan erityisen vastustuskykyisiä disinformaatiolla vaikuttamista vastaan, mikäli verrataan esimerkiksi eteläiseen Eurooppaan tai Yhdysvaltoihin.¹¹³ Saksalainen viestinnän professori Edda Humprecht ja kumppanit tekevät samankaltaisen havainnon toteamalla, että ne valtiot, joissa on ollut historiallisesti konsensuskeskeinen demokratia, vahva hyvinvointivaltio sekä demokraattiskorporatistinen¹¹⁴ mediajärjestelmä, ovat immuunimpia verkossa leviävälle disinformaatiolle. Näinä valtioina he pitävät esimerkiksi Suomea, Tanskaa, Alankomaita ja Kanadaa. Mikäli verrataan valtioihin, joissa polarisaatio on edennyt pidemmälle ja sosiaalinen media on yleinen uutislähde (eteläeurooppalaisia valtioita, kuten Espanja ja Italia) tai valtioihin, joissa mediaan on yleisesti alhainen luottamus sekä se on politisoitunut ja pirstoutunut (esim. Yhdysvallat), on demokraattiskorporatistisen mallin valtioissa huomattavasti korkeampi kyky torjua sosiaalisessa mediassa leviävää disinformaatiota. Humprecht ja kumppanit esittävät myös kiinnostavan huomion, jossa Isoa-Britanniaa sekä Brexit-äänestykseen liittyvää sosiaalisen median kampanjointia käytetään esimerkkinä tilanteesta, jossa vankan yleisradion valtio on muuttunut alttiiksi sosiaalisen median disinformaatiokampanjoille.¹¹⁵

Dragomir ja kumppanit kiinnittävät myös huomiota Suomen osalta siihen, että disinformaatio on levinnyt kenties tehokkaimmin sosiaalisessa mediassa. Esimerkkeiksi he nostavat muualta rantautuneet salaliittoteoriat, kuten QAnon-salaliittoteoria tai väestönvaihtoteoria ovat levinneet sosiaalisessa mediassa, jälkimmäinen jopa kansanedustajien ja ministereiden välityksellä.¹¹⁶ EU:n Disinfolabin raportin mukaan suomalaisessa sosiaalisessa mediassa on levinnyt disinformaatiota liittyen esimerkiksi Nato-jäsenyyden hyötyihin sekä

¹¹³ Armitage & Vaccari 2021, 41–43.

¹¹⁴ Hallin & Mancini 2004, 11. Humprecht et al. nojaavat analyysissään Hallin & Mancinin vuoden 2004 teokseen, jossa vertaillaan länsimaihin muotoutuneita mediajärjestelmiä. Demokraattiskorporatistisella mallilla (engl. *democratic corporatist model*) tarkoitetaan sellaista mediakenttää, joka on muodostunut kaupallisen median, poliittisten ja sosiaalisten ryhmien medioiden sekä valtiollisen, joskin melko vapaasti muille toimijoille tilaa antavan yleisradiopalvelun yhteisessä.

¹¹⁵ Humprecht et al., 2020, 504-506.

¹¹⁶ Dragomir et al. 2024, 5.

eduskuntavaalien 2023 yhteydessä on pyritty vaikuttamaan kansalaisiin luomalla erilaisia poliitikkojen ja tutkijoiden valetilejä.¹¹⁷

Sosiaalista mediaa sivuavat puheenvuorot, joissa mainitaan disinformaatio, ovat sävyltään kielteisiä ja sivuavat osittain alan tutkimuksessa nostettuja teemoja, kuten sosiaalisen median keskeistä asemaa disinformaation leviämässä sekä suurten teknologiayritysten osallisuutta siinä.

Ville Niinistö (vihr.) ottaa asian esille joulukuussa 2018 pitämässään puheenvuorossa osana keskustelualoitetta EU:n tulevasta kehityksestä.¹¹⁸ Niinistö kuvailee toisaalta suurten digijättien luoneen ennennäkemättömän keskitettyjä varallisuuksia omistajiensa haltuun sekä myös kehitystä, jossa ”diktaattorit ja hajottavat voimat” hyödyntävät niitä disinformaation levittämiseen ja kybersodankäyntiin. Niinistö kehystää EU:n kautta tehtävän yhteistyön pienen Suomen kannalta keskeiseksi ratkaisuksi ongelmaan.¹¹⁹

Samankaltaisiin sisältä repiviin voimiin kiinnittää huomion myös Saara Hyrkkö (vihr.) osana lähetekeskustelua koskien valtioneuvoston selontekoa EU-politiikasta.¹²⁰ Hyrkkö kehystää sosiaalisen median muun muassa globaalien sääntelemättömien digijättien luomaksi pelon, vihan, taantumuksen ja disinformaation kasvualustaksi, joka uhkaa vapaata ja demokraattista yhteiskuntaa.¹²¹ Uhkakuvia maalailtuaan hallituspuolueen kansanedustaja Hyrkkö lopettaa puheenvuoronsa kysyen minkälaisia toimia se voisi EU:ssa edistää, jotta uhkakuvien toteutuminen estyisi. On huomioitava, että lähetekeskustelun avauspuheenvuorossa pääministeri Sanna Marin esitteli useita samankaltaisia asioita kuin Hyrkkö, kuten sivistyksen ja tasa-arvon vahvistamista, eriarvoisuuden torjumista sekä oikeusvaltioperiaatteen ylläpitämistä. Marin kehystää puheenvuorossaan disinformaation osaksi hybridisodankäyntiä, johon varautumiseksi EU:n tulee toimia päätöksenteossaan avoimesti, demokraattisesti ja selkeästi viestien.¹²² Hyrkkön tapa esittää disinformaatio poikkeaa aavistuksen pääministerin kehystyksestä, mutta toisaalta vetoaa samankaltaisiin arvoihin, minkä vuoksi disinformaatiota tulee vastustaa ja toisaalta samankaltaisiin toimenpiteisiin, miten sitä voi vastustaa. Kun

¹¹⁷ ”The disinformation landscape in Finland”. EU Disinfo Labin verkkosivu.

<<https://www.disinfo.eu/publications/disinformation-landscape-in-finland/>> [luettu 30.10.2024].

¹¹⁸ KA 18/2018 vp. Ajankohtaiskeskustelu EU:n tulevasta kehityksestä.

¹¹⁹ PTK 129/2018 vp, Ville Niinistö, 12.12.2018.

¹²⁰ VNS 7/2020 vp. Valtioneuvoston selonteko EU-politiikasta.

¹²¹ PTK 14/2021 vp, Saara Hyrkkö, 24.2.2021.

¹²² PTK 14/2021 vp, Sanna Marin, 24.2.2021.

otetaan huomioon lähetekeskustelussa esitettyjä oppositioedustajien puheenvuoroja, jotka keskittyvät muun muassa hallituksen hyväksymien koronaelvytyspakettien kritisoimiseen ja disinformaation vaikutuksen kyseenalaistamiseen¹²³, voi Hyrkön ajatella tarjonnan kysymyksellään hallitukselle ja sen ministereille helpon keinon siirtää keskustelu takaisin ”kotikentälle” eli itselle mieluisiin aiheisiin.

Samankaltaisia uhkaavia skenaarioita esittelevät myös Merja Mäkisalo-Ropponen (sdp.) ja Minna Reijonen (ps.). Tulevaisuusvaliokunnan jäsenenä Mäkisalo-Ropponen esittelee tulevaisuusvaliokunnan lausuntoa ulko- ja turvallisuuspoliittisesta selonteosta, hahmotellen tekoälyn sekä sosiaalisen median kehityksen synnyttäneen tilanteen, jossa uudenlaisen ”sosiaalisen ja kognitiivisen kyberturvallisuuden haastavan disinformaatioympäristön” muodostuminen tai luominen on mahdollista.¹²⁴ Oppositiossa istuvat Reijonen varoittaa myös sosiaalisen median uhasta, pohtiessaan mahdollisuutta Nato-jäsenyyteen liittyvän disinformaation leviämistä. Reijonen vaatii hallitukselta toimia ”oikean ja aidon, faktoihin perustuvan tiedon, joka ei ole väritynyttä” levittämiseksi ja kysyy ”onko hallitus miettinyt tätä tiedottamisen tärkeyttä?”.¹²⁵ Reijosen kysymystä voi pitää klassisena esimerkkinä kysymyksen kontrollifunktiosta, jossa eduskunta vaatii hallituksen toimia.

Uhkakuvia tarjoavissa puheenvuoroissa sosiaalinen media ja siihen liittyvät kehityskulut nähdään monin tavoin demokraattista ja vakaata yhteiskuntaa uhkaavina kehityksinä. Suomen eduskunnassa tehdyillä päätöksillä ei ole juurikaan vaikutusvaltaa, sillä alaa hallitsevat vaikeasti säädeltävät kansainväliset suuryritykset, jotka kehittävät koko ajan uusia ja kehittyneempiä teknologioita, joiden yhteiskunnallisia vaikutuksia on vaikea ennakoida. Tilanteeseen on kuitenkin pyritty tarjoamaan ratkaisuja. Heidi Viljasen (sdp.) puheenvuorossa politiikan teon siirtämistä disinformaation kehtoon eli sosiaalisen median piiriin kyseenalaistetaan.¹²⁶ Voisivatko poliitikot vain pysyä poissa uusilta epäilyttäviltä alustoilta ja tehdä politiikkaa perinteisesti esimerkiksi muiden medioiden välityksellä?

¹²³ PTK 14/2021 vp, Riikka Purra, Sakari Puisto, 24.2.2021. Purra esittää selonteon väistävän ikävät tosiasiat, kuten hallituksen toimet ”suomalaisille veronmaksajille kertyvän taakan kasvattamiseksi”. Puisto puolestaan epäilee disinformaation olleen keskeinen syy Brexit-äänestyksen tulokseen, vaan pikemminkin englantilaisten kuuluminen ensisijaisesti osaksi anglosaksista maailmaa, eikä Manner-Eurooppaa.

¹²⁴ PTK 73/2021 vp, Merja Mäkisalo-Ropponen, 9.6.2021.

¹²⁵ PTK 56/2022 vp, Minna Reijonen, 16.5.2022. Reijosen puheenvuoro on esitetty osana lähetekeskustelua koskien valtioneuvoston selontekoa Suomen liittymisestä Pohjois-Atlantin puolustusliittoon. VNS3/2022 vp.

¹²⁶ PTK 83/2019 vp, Heidi Viljanen. 16.12.2019.

Sen sijaan, että poliitikot boikotoisivat digijättien alustoja, on niitä myös pyritty saamaan vastuuseen. SDP:n kansanedustajan Johanna Ojala-Niemelän esitti suulliseen kysymyksen puoluetoverilleen, liikenne- ja viestintäministeri Timo Harakalle.¹²⁷ Aiheesta tietokirjankin kirjoittanut Harakka tuo esiin ”telemministeritilaisuuden”, jossa Facebookin, Twitterin, Googlen ja YouTuben edustajat ovat olleet ”kuultavina ja grillattavina” kyseisten alustojen toimista vihanlietsonnan ja väärän tiedon leviämisen ehkäisemiseksi sekä vastakkainasettelua korostavien algoritmien kuriin saamiseksi.¹²⁸ Ojala-Niemelä esittää näennäisesti kontrollifunktion mukaisen kysymyksen, joka toisaalta tuntuu palvelevan enemmänkin hallitusta ja olevan pikemminkin järjestetty kysymys, jossa ministeri saa esittää hallituksen toimia ja linjaa.

EU:n digipalvelusäädökseen linkittyvästä hallituksen esityksestä¹²⁹ lokakuussa 2023 käydyssä keskustelussa keskitytään myös digijättien sääntelyyn. Hallituksen esityksen tarkoituksena on EU:n digipalvelusäädöksen toimeenpano Suomessa ja osoittaa Traficom toimeenpanoa valvovaksi viranomaiseksi. Hallituksen esityksen allekirjoittaja, liikenne- ja viestintäministeri Lulu Ranne (ps.) korostaa digipalvelusäädöksen vähentävän digijättien tarjoamien palveluiden riskejä, kuten ”nuorten mielenterveyteen vaikuttamista, disinformaation nopeaa leviämistä sekä vaaleihin vaikuttamista”.¹³⁰ Rannetta komppaa niin sosialidemokraattien Niina Malm ja Joonas Räsänen kuin Ranteen puoluekollega Jaana Strandman: yhteistä kiitosta saa säädöksen puuttuminen disinformaation leviämiseen digitaalisilla alustoilla.¹³¹ Malm ja Räsänen kehuvat tämän lisäksi myös säädöksen pyrkimystä suojata käyttäjien henkilötietoja, joskin Malm suhtautuu kriittisemmin esitykseen käyttäen internetyhteyksiä välittävien palveluiden valvontaa aasinsiltana siihen, että Kaakkois-Suomessa internet-yhteydet ovat takkuilleet 5G-verkkoihin päivittämisen myötä. Saman ongelman tuo esiin myös Strandman. Molemmat kansanedustajista pitävät sitä mahdollisena turvallisuuskysymyksenä: vaaratilanteen sattuessa alueen asukkaat eivät saa tarvittavaa tietoa tai yhteyksiä. Strandman kuitenkin päätyy kehumään puoluekollegaansa ”erinomaisesta työstä ministeriössä”, siinä missä oppositiossa istuva Malm pitäytyy kritiikissään. Strandman ja Malm ovat molemmat valittuja Kaakkois-Suomen vaalipiiristä.

¹²⁷ SKT 77/2022 vp, Suullinen kysymys disinformaation torjunnasta (Johanna Ojala-Niemelä)

¹²⁸ PTK 42/2022 vp, Timo Harakka. 21.4.2022.

¹²⁹ HE 70/2023, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi verkon välityspalvelujen valvonnasta ja eräksi muiksi laeiksi.

¹³⁰ PTK 45/2023 vp, Lulu Ranne. 19.10.2023.

¹³¹ PTK 45/2023 vp, Niina Malm, Joonas Räsänen, Jaana Strandman, 19.10.2023.

Mäkisalo-Ropposen, Reijosen, Harakan, Ranteen, Malmin, Räsäsen ja Strandmanin puheenvuoroissa esitetyt huolet kehystävät sosiaalisen median yleistymisen ja sosiaalista mediaa hallinnoivien yritysten alati vaikutusvaltaisemman aseman osaksi kehitystä, jota yhdysvaltalainen sosiaalipsykologi ja filosofi Shoshana Zuboff kuvailee valvontakapitalismiksi (engl. *surveillance capitalism*) ja jota espanjalainen politiikan tutkija Carlos Saura García hahmottelee puolestaan valvontakapitalismista kehittyneeksi datafeodalismiksi (engl. *data feudalism*). Zuboffin valvontakapitalismi esittää digitalisaation mukanaan tuomaa tilannetta, jossa uudet dataa hyödyntävät kansainväliset ja läpitukevasti kaikille ihmiselämän osa-alueille tunkeutuneet teknologiayritykset keräävät palveluiden käyttäjiltä ”vastapalveluksena” massoittain dataa, mallintaakseen kuluttajien digitaalista käyttäytymistä. Datan ja sen eteenpäin myymisen avulla paitsi tehdään suuria voittoja, myös valvotaan, kontrolloidaan ja ohjaillaan kuluttajia. Zuboff esittää painavan huolen valvontakapitalismin yhteiskunnallisesta vaikutuksesta: hän katsoo sen pahimmillaan korvaavaan yhteiskuntasopimusten ja laillisuusperiaatteen ylläpitämän vapauden ja korvaavan sen uudennlaisella tilanteella, jossa teknologiayritysten muodostama valvonta-apparaatti kerää dataa käyttäjiltään ohjailakseen ja valvoakseen käyttäjiään.¹³²

Saura Garcían datafeodalismi puolestaan kuvailee samankaltaista tilannetta kuin Zuboff, joskin analogiassa käyttäjät vertautuvat maaorjiin, teknologiajätit maaherroihin ja teknologiajättien tarjoamat palvelut ja alustat lääneiksi. Saura Garcían mukaan koronaviruspandemiaan ja sen leviämiseen liittyvä digitaalinen valvonta siirsi teknologiajättien vallan uudelle alueelle.

Siirtymisvaiheeseen Saura García liittyy neljä piirrettä. Ensimmäisessä katsotaan yhteiskunnan ja ihmiselämän toimintojen muuttumisen mitattavaksi dataksi (engl. *datafication*), algoritmien kasvaneen vallan (engl. *algorithmic domination*) sekä teknologiajättien automatisoitujen ennustus- ja käytöksenohjauskeinojen luoneen tilanteen, jossa datafeodalismin huipulla olevat teknologiajätit ”länättävät” valtaansa yhteiskunnan muille toimijoille kuin absoluuttista valtaa nauttiva kuningas aatelisilleen. Toinen liittyy teknologiajättien kaikkialle tunkeutuviin alustoihin ja palvelumuotoihin, jotka keräävät tietoa ihmiselämän kaikilta osa-alueilta hyödyntääkseen sitä. Kolmas piirre on teknologiajättien

¹³² Zuboff 2015.

monopolistinen asema: uusien kilpailijoiden läpilyöminen on monista syistä haastavaa. Neljäntenä piirteenä hän kuvailee teknologiajättien luomaa pyörövi-ilmiota: alaa säätelevät virkamiehet siirtyvät sujuvasti sääntelijästä säänneltäväksi eli esimerkiksi valtionhallinnosta tai politiikasta takaisin säänneltävien yritysten palkkalistoille.

Huolestuttavana Saura García pitää tilannetta, jossa teknologiajätit yksityistävät julkisen tilan sekä pystyvät haalimallaan datamassalla vaikuttamaan niin markkinoiden, yksityisten ihmisten kuin poliittisen päätöksenteon tekemiseen. Viimeistään koronapandemian myötä teknologiajätit saavuttivat tilanteen, jossa yhteiskuntien toiminta riippui olennaisesti niiden tarjoamista palveluista, kun pandemian pakottamana perinteinen kaupankäynti ja sosiaalinen kanssakäyminen siirtyivät virtuaaliseksi ja investoinnit teknologiajätteihin nousivat.¹³³ Saura Garcían lisäksi esimerkiksi Lindman ja kumppanit suosittelevat teknologiajättien kansainvälistä säännöstelyä artikkelissaan, jossa he haastavat vallitsevan, mutta yksinkertaistavan käsityksen siitä, että kyseiset yritykset olisivat vain ja ainoastaan taloudellisia toimijoita nyky-yhteiskunnassa.¹³⁴

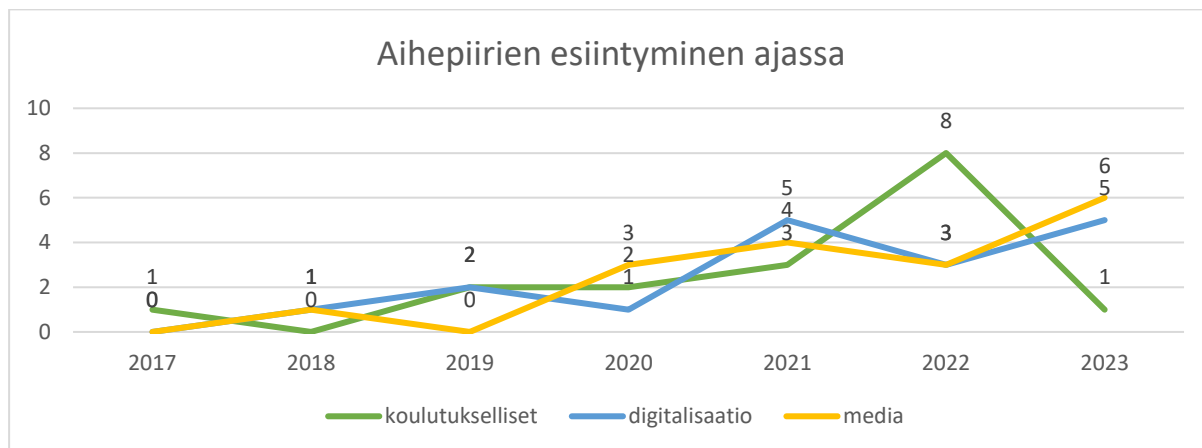
2.3 Turvallisuus perusteluna koulutukseen ja mediaympäristöön panostamiseksi

Vaikka ”disinformaatio”-termin käyttö eduskunnassa lisääntyi vasta 2010-luvun puolivälin jälkeen, se valjastettiin nopeasti keinoksi kiinnittää huomiota koulutuksen ja mediakentän muutokseen. Koulutuksellisia varautumiskeinoja koskevissa keskusteluissa disinformaation ympärille kehystetään suomalaisen koulutuksen erinomaisuutta. Kansanedustajat ovat ylipäätään suomalaisesta koulutusihmeestä, mutta he esittävät myös huolta koulutuksen tason laskusta. Digitalisoituvassa yhteiskunnassa lisäkoulutusta ajettiin nuorten lisäksi myös aikuisille ja ikäihmisille. Koulutuksen tärkeyttä pyritään siis alleviivaamaan turvallisuusnäkökulmasta: iästä huolimatta kansalaiset pystyvät vastustamaan disinformaatiota paremmin, mikäli he ovat medialukutaitoisia, yleisesti tietoisia ilmiöstä ja kykeneviä toimimaan digitaalisessa yhteiskunnassa. Kansalaisten kyky torjua disinformaatiota on yksi hyvä syy satsata hiipuvaan koulutukseen.

¹³³ Saura García 2024.

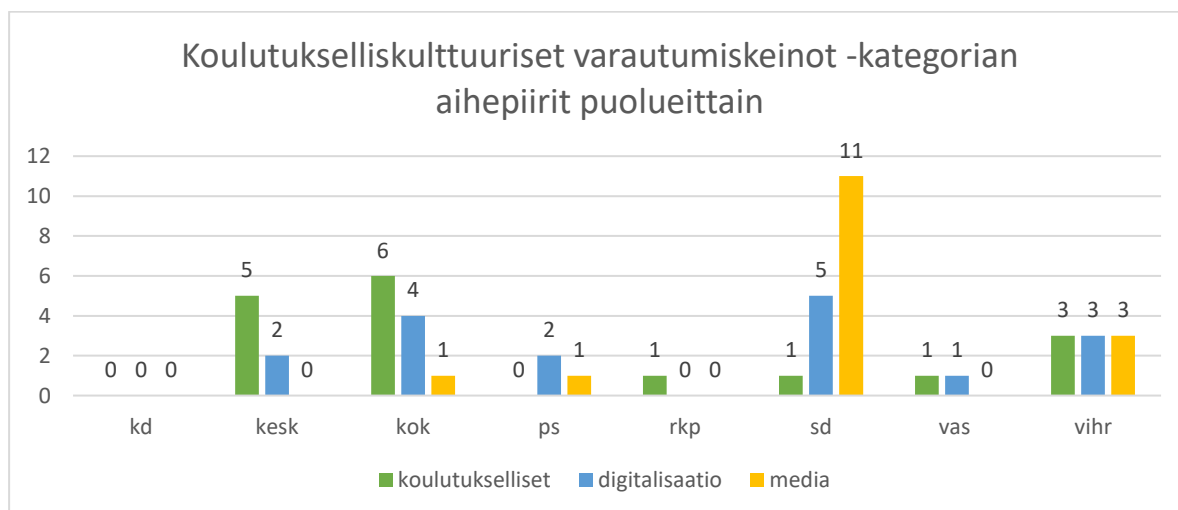
¹³⁴ Lindman et al. 2023.

Keskustelu kategorian ympärillä kiihtyy vuodesta 2020 alkaen sillä koronapandemia seurauksineen kiihdytti keskustelua disinformaation ympärillä: median ja koulutuksen rooli nähtiin keskeiseksi keinoksi suojella kansalaisia digitalisoituneessa mediaympäristössä leviävältä disinformaatiolta. Palaan koronapandemiaan tarkemmin luvussa 4. Vuonna 2023 hallitusneuvottelut ja Yleen mahdollisesti kohdistuvat leikkaukset aiheuttivat keskustelua erityisesti median roolista.

Kuvaaja 7. Koulukselliskulttuuristen aihepiirien esiintyminen ajassa

Kuvaaja 8 osoittaa, että keskustan ja kokoomuksen edustajat olivat aktiivisimpia kouluksellisten toimien puolestapuhujia. Keskusta keskittyi puheenvuoroissaan erityisesti itselleen keskeisen äänestäjäryhmän eli ikäihmisten medialukutaidon ja digiympäristössä selviämisen parantamiseen. Kokoomuksen puheenvuorot koskivat laajemmin kaiken ikäisiä ja osaltaan tuovat esille puolueen luomaa imagoa sivistyspuolueesta.¹³⁵

Kuvaaja 8. Koulukselliskulttuuriset varautumiskeinot -kategorian aihepiiri puolueittain

¹³⁵ Avoin tulevaisuuspuolue, joka luottaa ihmiseen - Kokoomuksen periaateohjelma 2018. ”Olemme sivistyksen puolue”

Mediakentästä ja sen toimijoista ovat huolissaan erityisesti sosialidemokraatit, mutta myös vihreät. Sosialidemokraatit profiloituvat erityisen aktiivisesti Ylen puolustajina, vaikkakin Mäkisalo-Ropponen oli ymmärtäväinen myös kaupallisten medioiden huolia kohtaan. SDP ja vihreät katsovat julkisin varoin tuotetun laatujournalismin olevan keino ylläpitää tulotasosta, kielitaidosta tai erilaisista rajoitteista huolimatta kaikille saavutettavaa ja laadukasta journalismia, joka on omiaan ehkäisemään ilmaisilla alustoilla ja sosiaalisessa mediassa leviävää disinformaatiota. Julkisin varoin hoidetun median katsotaan palvelevan myös yhteiskunnan huono-osaisia.

Sosiaaliseen mediaan ja tulevaisuuden entistä digitalisoituneempaan mediakenttään SDP:n ja vihreiden kansanedustajat liittävät lähinnä negatiivisia uhkakuvia, joiden voidaan ajatella liittyvän uusliberalistisen talousjärjestelmän aiheuttamiin ongelmiin. Uhkana nähdään vapaasta kansainvälisestä kilpailusta hyötyneiden globaalien teknologiajättien vaikutusvaltainen, mutta vaikeasti säädeltävä asema, johon pienen maan parlamentti ei pysty juurikaan vaikuttamaan. Teknologiajättien vaikeasti säädeltävä asema sekä nopeasti kehittyvät teknologiat ja niiden kritiikitön soveltaminen osana modernia yhteiskuntaa koetaan uhkaavana kehityskulkuna. Kansallisvaltiot kansalaisineen jäävät suuryritysten intressien jalkoihin esimerkiksi sen vuoksi, että suuryritysten hallinnoimilla sosiaalisen median alustoilla levitetty tieto voi aiheuttaa turhaa polarisaatiota ja jakautumista yhteiskunnissa. Median ja sosiaalisen median roolista disinformaation leviämisessä tehdyt tutkimukset osoittavat sosialidemokraattien ja vihreiden esittämät huolet tosiksi.

3 Hybridisodankäynti

Terminä ”hybridisodankäynnin” on katsottu olevan yhdysvaltalaisen sotilaan ja sotatieteilijä Frank Hoffmanin luoma. Hän kuvailee hybridisotaa sotana, jossa tavanomaisten keinojen rinnalle nousee uusia, epätavanomaisia, terroristisia ja mielivaltaisen väkivaltaisia sekä rikollisia keinoja, joita toteuttavat koordinoitusti yksi tai useampi operationaalisen tai taktisen tason toimija, päämääränään saavuttaa synergisiä etuja taistelukentällä. Artikkelissaan Hoffman tarkastelee vuonna 2006 puhjennutta konfliktia Israelin ja libanonilaisen Hizbollahin välillä pitäen erityisesti Hizbollahin toimintatapaa esimerkkinä hybridisodasta.¹³⁶

Ruotsalainen sotatieteilijä Mikael Weissmann kuvailee toimittamassaan kirjassa *Hybrid warfare, Security and Asymmetric Conflict in International Relation* hybridiuhkien ja hybridisodankäynnin eroavan toisistaan siten, että hybridiuhista puhuessa voidaan tarkoittaa aktiivisten toimien lisäksi myös passiivisia uhaksi koettuja asioita, kun taas hybridisodankäynnistä puhuttaessa kyseessä on osapuolten väliset aktiiviset hybriditoimet. Nojautuen muun muassa Hybridiosaamiskeskuksen (European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats), IISS:n (International Institute for Strategic Studies) sekä Naton ja EU:n määritelmiin hän summaa hybridisodankäynnin ja -uhkien esiintyvän seitsemällä eri ulottuvuudella, mukaan lukien informaatio- ja vaikuttamisoperaatiot.¹³⁷ Keskeistä hybriditoiminnalle on toimien sijoittuminen sodan ja rauhan välimaastoon.¹³⁸

Samassa teoksessa ruotsalainen sotatieteilijä Björn Palmertz linkittää disinformaation yhdeksi monista hybridikeinoista, joita voidaan hyödyntää modernissa informaatioympäristössä tehdyissä vaikuttamistoimissa (engl. *influence activities*), vaikuttamisoperaatioissa (engl. *influence operations*) sekä vaikuttamiskampanjoissa (engl. *influence campaigns*). Palmertz esittelee useita muita informaatioympäristössä toteutettavia ja usein toisiaan tukevia työkaluja ja vaikuttamiskeinoja, joita ovat disinformaation lisäksi muun muassa vaikuttamiskampanjan strateginen kohdentaminen, datan kerääminen vaikuttamiskampanjan kohdentamista varten esimerkiksi tietomurroin, eri toimijoiden toimintaan lamaannuttavasti vaikuttavat hakkerointi-

¹³⁶ Hoffman 2007. Lainaus sivulta 14:” *Hybrid Wars incorporate a range of different modes of warfare, including conventional capabilities, irregular tactics and formations, terrorist acts including indiscriminate violence and coercion, and criminal disorder*”

¹³⁷ Ulottuvuudet ovat diplomaattinen (engl. *diplomatic*), taloudellinen (engl. *economic*), kyber tai teknologinen (engl. *cyber or technological*), informaatio- ja vaikuttamisoperaatiot (engl. *information and influence operation*), epätavanomaiset keinot (engl. *unconventional methods*), siviilitoimet (engl. *civil*) ja sotilaalliset toimet (engl. *military*).

¹³⁸ Weissmann 2021, 61–68.

iskut, palvelunestohyökkäykset, sosiaalisen median mainonta ja organisoidut trollit sekä bottien avulla tehty disinformaation ”vahvistaminen”.¹³⁹

Termin katsotaan yleistyneen akateemisessa tutkimuksessa Venäjän 2014 keväällä tekemän Krimin valtauksen myötä. Osana Krimin valtausta ja Itä-Ukrainan sotaa Venäjä hyödynsi muiden keinojen ohella disinformaatiota hämärtääkseen operatiivista tilannekuvaa esimerkiksi valehtelemalla olevansa tietämätön Krimille lähetetyistä sotilaista sekä luodakseen strategisen tason narratiivia perustellakseen alueelle perustetut kansantasavallat, joita se saapui ”puolustamaan”. Libiseller katsoo termin yleistymisen syyksi sen, että Pohjois-Atlantin puolustusliitto Nato omaksui ja uudelleenmääritteli termin osaksi agendaansa ja, että tutkijoiden lisäksi useat EU-viranomaiset alkoivat käyttämään termiä Naton opin mukaisesti Venäjän ulkopoliittisista pyrkimyksistä puhuttaessa.¹⁴⁰

Eduskunnan täysistuntokeskusteluissa hybridiuhat, hybridisodankäynti tai sen kaltaiset tilanteet mainitaan kaikkina 34 kertaa niiden keskusteluiden yhteydessä, joissa mainitaan disinformaatio. Olen luokitellut kyseiset puheenvuorot hybridisodankäynti-kategoriaan sen vuoksi, että niissä disinformaatio ja sen levittäminen kehystetään ennen kaikkea osaksi hybridisodankäyntiä. Osa hybridisodankäyntiä kuvailevista puheenvuoroista on käsitelty osana koulutuskulttuurisia keinoja, joissa hybridisodankäynnin osaksi hahmotettuun disinformaatioon varautumiseksi on esitetty ensisijaisesti koulutuksellisia toimia tai Ylen rahoituksen turvaamista.¹⁴¹

Disinformaatio yhdistettiin täysistuntokeskusteluissa ensimmäistä kertaa osaksi hybridisodankäyntiä vuonna 2015. Siitä eteenpäin disinformaatio on linkitetty useasti osaksi hybridiuhkaa, hybridisodankäyntiä tai edellä mainittujen kaltaisia tilanteita, tarkemmin termejä erittelemättä. Termin esiintymisen yleistyminen eduskunnassa ajoittuu samaan

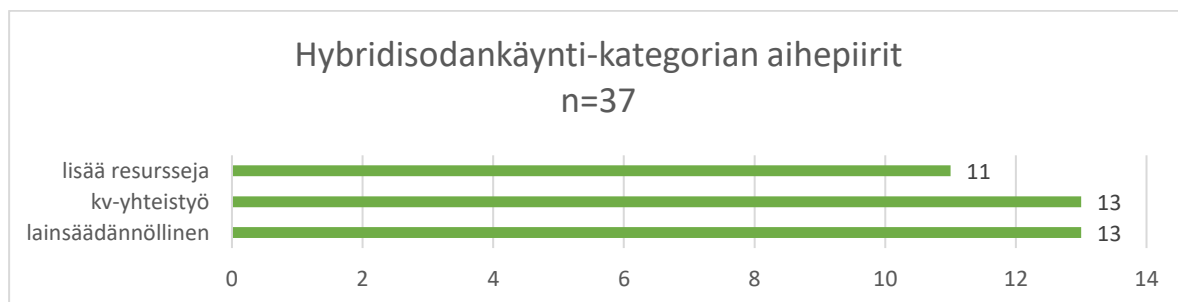
¹³⁹ Palmertz 2021, 113, passim. Palmertz nojaa Ruotsin hallinnon muodostamaan kategorisointiin. Yksittäiset, laittomat vaikuttamisyrietykset luokitellaan vaikuttamistoimiksi. Monet, keskenään koordinoitua vaikuttamistoimet luokitellaan vaikuttamisoperaatioiksi. Vaikuttamiskampanjoiksi luokitellaan useat keskenään koordinoitua vaikuttamisoperaatiot, jotka usein toteutetaan hybridi vaikuttamisen eri spektreillä.

¹⁴⁰ Libiseller 2023. Libiseller pohtii artikkelissaan synonyymien tavoin käytettyjen termien ”hybridiuhka”, ”hybridisota” ja ”hybridisodankäynti” käytön mielekkyyttä akateemisessa tutkimuksessa: termin käyttö muuttui 2014 jälkeen Naton määritelmän mukaiseksi. Käsitteen katsotaan olleen hyödyllinen käyttäjilleen, sillä sen on katsottu ohjaavan fokusta ”uusiin” tai ainakin nykyään tärkeämmiksi koettuihin uhkiin ja sodankäynnin tapoihin. Toisaalta akatemiassa termin käytön katsotaan ohjaavan tutkimusta ikään kuin ennalta tehtynä tulkintana esimerkiksi sen suhteen, minkälaisista sota on ollut Krimillä tai Itä-Ukrainassa ja näin ollen termin olevan ikään kuin itseään määrittävä tekijä.

¹⁴¹ Esimerkiksi PTK 112/2022 vp, Mirka Soinikoski, 19.10.2022. PTK 119/2022 vp, Krista Mikkonen, 19.11.2022. PTK 5/2023 vp Pia Hiltunen, Anna-Krista Mikkonen, Suna Kymäläinen, 2.5.2023.

ajankohtaan kuin tutkimuskentällä aihetta kohtaan kasvanut mielenkiinto ja Libisellerin osoittama hybridisodankäynti-termin uudelleen muotoutuminen osana Naton ja EU:n agendoja.¹⁴² On myös huomioitava, että puolessa hybridisodankäyntiä koskevassa puheenvuorossa puhutaan myös suorasti tai epäsuorasti Venäjästä: se koetaan keskeisimpänä uhkana hybridisodankäyntiin liittyvissä teemoissa.

Puheenvuoroissa, joissa disinformaatio kehystetään osaksi hybridisodankäyntiä, esiintyy pääpiirteittäin kolmea eri toimenpide-ehdotusta, joiden pohjalta jaan kategorian aihepiireihin. Ensiksi vaaditaan lisää resursseja muun muassa turvallisuusviranomaisille tai esimerkiksi Ylelle tilanteen hoitamiseksi. Toiseksi vaaditaan erilaisia lainsäädännöllisiä toimia: viranomaisten toimivaltuuksien laajentaminen ja selkeyttäminen katsotaan keskeiseksi. Erilaisia lakimuutoksia toivotaan muun muassa sen vuoksi, että disinformaatioon levittämiseen tai levittämisen mahdollistamiseen liittyvät teot saataisiin kriminalisoiduiksi. Kolmanneksi turvaudutaan kansainväliseen yhteistyöhön, joka parantaisi Suomen kykyä selviytyä uusista uhkista: kansainvälisen yhteistyön avulla pyritään saamaan muun muassa tietoa ja kokemuksia varautumisesta liittolaisvaltioilta. Kaikissa kategorian puheenvuoroissa ei kuitenkaan esitetä suoranaista toimenpide-ehdotusta.

Kuvaaja 9. Hybridisodankäynti-kategorian aihepiirit

Kategorian aihepiirit nousevat ensisijaisesti aineistosta, mutta on huomioitava, että samanlaisia torjuntakeinoja hybriditoimiin esitetään myös tutkimuskirjallisuudessa. Artikkelissaan Weissmann ja kumppanit koostavat yhteen toimittamansa kirjan oppeja ja pitävät hybriditoimilta varautuessa olennaisena viranomaisten yhteistyötä kansallisella ja kansainvälisellä tasolla, siviili- ja sotilasviranomaisten selkeää vastuunjakoa kaikilla yhteiskunnan osa-alueilla sekä yksityisen sektorin suojelua. Keskeisenä pidetään myös kykyä tunnistaa hybriditoimia ja yhteiskunnan haavoittuvuuksia sekä parantaa pitkän aikavälin sietokykyä. Onnistuneen torjuntatyön katsotaan vaativan niin sotilaallista, taloudellista sekä

¹⁴² Libiseller 2023, 858–860.

poliittista yhteistyötä kuin myös toimia siviili- ja informaatioympäristöissä. He kuitenkin painottavat, että vaikka hybriditoimia onnistuttaisiinkin torjumaan, uudet toimet kohdistunevat pian uuteen kohteeseen, minkä vuoksi hyökkäyksen kohteena olevien yhteiskuntien tulee kehittää uusia torjuntakeinoja jatkuvasti.¹⁴³

3.1 Lisää resursseja

Ukrainan 2014 tapahtumien jälkeen kansanedustajat esittävät useaan otteeseen lisää määrärahoja puolustusvoimille, sillä huoli Suomen puolustusvoimien ja laajemmin muiden turvallisuusviranomaisten kyvykkyydestä torjua modernia hybridisotaa on noussut Ukrainan tapahtumien myötä.

Osana lokakuussa 2015 käytyä täysistuntokeskustelua, jossa puolustusministeri Jussi Niinistö (ps.) esittelee puolustusbudjettiehdotusta vuodelle 2016, hallituspuolueen kansanedustaja Pauli Kiuru (kok.) pitää puheenvuoron, jossa hän haastaa oppositiossa istuvan kansanedustaja Annika Lapintien (vas.) aiemmin samana päivänä esittämää puheenvuoroa. Kiuru laajentaa oppositiossa istuneen Lapintien esittämiä uhkakuvia todeten, että Suomi ei voi suojautua kaikilta uhkilta vain palomuuureilla, sillä modernien kyberuhkien lisäksi Suomea uhkaa esimerkiksi informaationsodankäynti sekä disinformaatio. Kiurun mukaan tämän vuoksi voidaan katsoa sodan ja rauhan välimaaston hämärtyneen. Enää ei voida olla täysin varmoja, elämmekö sotatilassa ja mikäli elämme, kuka on itseasiassa vihollinen? Kiuru vaatii ministeriltä tarkempaa erittelyä Suomen varautumisesta hybridisodankäyntiin.¹⁴⁴

Kiuru luo hybridisodankäynnistä ja siten myös disinformaation leviämisestä melko lohduttoman tilannekuvan. Jos Suomi ei toimi asian eteen, tulevaisuus tulee olemaan sellainen, jossa Suomella ei ole pahimmillaan kykyä toimia uhkia vastaan niinkään yksinkertaisen asian vuoksi, että ei tiedetä ketä vastaan tulisi toimia. Epätoivoisen tilanteen muotoilu luo otollisen pohjan puheenvuoron päättävälle kysymykselle, jossa tiedustellaan konkretiaa talousarvioesityskirjan lyhyille ja abstrakteille lausunnoille, joissa vaaditaan ”korkeampaa valmiutta ja taistelukestävyyttä hybridisodankäyntiin”.¹⁴⁵ Kiuru pyrkii toisaalta erottautumaan hallituskumppania edustavasta puolustusministeristä ja haastamaan hänen

¹⁴³ Weissmann et al. 2021, 265, passim.

¹⁴⁴ PTK 45/2015 vp, Annika Lapintie, Pauli Kiuru 6.10.2015.

¹⁴⁵ HE 30/2015, 265.

näkemyksiä kysymyksillään, toisaalta myös nostamaan hallituksen toimeliaammiksi ja asiantuntevammaksi kyseisessä asiassa, korjaten oppositioedustajan puheenvuoroa.

Samankaltaisesta lähtökohdasta tilannetta tarkastelee myös oppositiossa istuva vihreiden Jyrki Kasvi joulukuussa 2015 pitämässä puheenvuorossa osana puolustusministeriön budjetista käytyä keskustelua. Sodan ja rauhan välillä on harmaa-alue, jolla vaikuttavat ”pienet vihreät miehet, hybridisota ja disinformaatio”. Kyberhyökkäyksen voidaan katsoa saavan tehokkaimmillaan yhteiskunnan polvilleen ilman ainuttakaan laukausta. Tämän vuoksi Kasvi kyseleekin kyberuhkiin varautumisen määrärahojen perään, joita on hänen mukaansa verrattu ”Helsingin kaupungin citykanien torjunnan resursseihin” ja ”käytetyn panssarivaunun hintaan”. Kasvi kritisoi kansanedustajien huomion ja puolustusrahoituksen kohdistuvan liialti hävittäjähankintojen kaltaisiin suuriin investointeihin.¹⁴⁶

Kasvi rakentaa vastaavanlaisen tilannekuvan kuin Kiuru. Ilman resurssien lisäämistä Suomea voi uhata dystooppinen tilanne, jossa modernit sodankäynnin keinot saavat valmistautumattoman Suomen taipumaan vieraan valtion tahdon mukaisesti. Kiuru sekä Kasvi luovat puheillaan negatiivisen tulevaisuuskuvan, joihin vedoten he vaativat lisäresursseja kuvailemiensa uhkakuvien ratkaisemiksi. Kiuru kohdistaa odotuksensa yksinomaan Puolustusvoimiin, Kasvin pysyessä toisaalta abstraktimmalla tasolla ja pyrkiessä herättelemään uusia toimia uusiin uhkiin varautumiseksi. Uhkakuvat ovat tehokas retorinen keino ja niitä luomalla on helpompi perustella omia keinojaan ratkaista huoli Suomen turvallisuudesta. Toisaalta voi myös ajatella Kasvin kritisoivan hallituksen kyvyttömyyttä oppositiosta käsin.

Vuoden 2016 ulko- ja turvallisuuspoliittisessa selonteossa esitellään muun muassa disinformaatioon ja hybridisodankäyntiin eurooppalainen viitekehys: selonteossa katsotaan hybridiuhkien kohdistuvan laajemmin koko Eurooppaan. EU ja Nato katsotaan toimijoiksi, joiden vastualueena koetaan hybridisodankäyntiin ja hybridiuhkiin vastaaminen.¹⁴⁷

Ulkoasiainvaliokunnan kannanotossa vuoden 2016 ulko- ja turvallisuuspoliittisesta selonteosta käydyssä täysistuntokeskustelussa joulukuussa 2016 hallituspuolueen kansanedustaja Lenita Toivakka (kok.) on yhtä mieltä puoluetoveri Pertti Salolaisen aiemmin esittämästä puheenvuorosta, jossa hybridivaikuttamista kuvaillaan EU:ta sisältä ja ulkoa

¹⁴⁶ PTK 82/2015 vp, Jyrki Kasvi 15.12.2015.

¹⁴⁷ VNS 6/2016, 28. Valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko.

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/JulkaisuMetatieto/Documents/VNS_6+2016.pdf, luettu 16.5.2024.

repiväksi tekijäksi. Toivakka komppaa myös Matti Vanhasen (kesk.) puheenvuoroa valmiuslainsäädännön ajanmukaistamisesta. Toivakka tiedustelee ministereiltä konkreettisia toimia: miten Helsinkiin kaavailtu ”erinomainen EU:n ja Naton yhteishanke” eli Hybridiosaamiskeskus etenee sekä toisaalta kuinka tavallinen kansalainen voisi varautua hybridiuhkiin?¹⁴⁸ Toivakka korostaa toisaalta selonteossa kuvailtuja toimia sekä tukee hallituskumppaneidensa aiempia puheenvuoroja, luoden kuvaa yhtenäisestä ja päättäväisestä hallituksesta. Kysymystä voisi puolestaan pitää tietyin varauksin niin sanottuna järjestettynä kysymyksenä, sillä sen avulla hallitus voi esitellä linjaansa. Toivakka kannattaa lisää resursseja kansainvälistä tutkimusyhteistyötä tekevän keskuksen muodossa, mutta myös mahdollisia lainsäädännöllisiä muutoksia koskien valmiuslakia. Valmiuslakiin vaadittuja muutoksia voi sinänsä pitää erityisen mielenkiintoisina valmiuslain aseman vuoksi: valmiuslain käyttöönotto vaatii poikkeuksellisen tilanteen tai uhkan ja sen käyttöönotto aloittaa poikkeusolot, joka puolestaan takaa viranomaisille laissa määritettyjä poikkeuksellisia toimivaltuuksia.¹⁴⁹

Vuonna 2021 lisärahoituksen vaatiminen nostetaan jälleen ajankohtaiseksi. Oppositiossa kristillisdemokraatti Sari Essayah vaatii lisää määrärahoja Puolustusvoimille viitaten viikkoa aiemmin julkaistuun hallituksen puolustusselontekoon. Essayah puuttuu selonteossa tehtyihin linjauksiin Puolustusvoimien resurssien lisäämisestä kaiken kaikkiaan 600 henkilötyövuodella, joista ensimmäiset 100 lisättäisiin kuluvalle hallituskaudella ja loput 500 2020-luvun aikana.¹⁵⁰ Essayah haastaa hallituksen linjaa ja pohtii, tuleeko linjauksen mukaiset lisäykset riittämään murroskaudessa, ”jossa Puolustusvoimien kyber-, avaruus- ja informaatio suorituskyvyt, kansainvälisen yhteistyön lisääntyminen ja monet muut seikat vaativat riittäviä resursseja ja voimavaroja.”¹⁵¹

Kansanedustajat luovat pessimistisiä tulevaisuuden skenaarioita perustellakseen erilaisten turvallisuustoimintojen rahoituksen lisäämistä. Disinformaatio kehystetään osaksi laajasti hyväksyttyä uhkaa, nimittäin Ukrainan vuoden 2014 tapahtumista tutuksi tullutta hybridisodankäyntiä tai sen uhkaa. Diskurssianalyttisesti tarkasteltuna tämänkaltaisen disinformaation kehystämisen on tietynlainen retorinen siirto, joka korostaa asian välttämättömyyttä ja tärkeyttä turvallisuuden kannalta: mikäli Suomi ei nyt panosta

¹⁴⁸ PTK 139/2016 vp, Lenita Toivakka, 21.12.2016.

¹⁴⁹ Valmiuslaki § 1, 2 ja 3.

¹⁵⁰ VNS 8/2021 vp. Valtioneuvoston puolustusselonteko 2021, 51.

¹⁵¹ PTK 98/2021 vp, Sari Essayah, 16.9.2021.

rahallisesti muun muassa disinformaation vastustamiseen, voi Kiurun ja Kasvin maalailemat uhkakuvat tuntemattoman hyökkäyksen kohteena olevasta Suomesta käydä toteen ja horjuttaa kansallista turvallisuutta ja valtiomme suvereniteettia. Balzacqin terminologiaa mukaillen erityisesti Kiurun ja Kasvin voi katsoa olevan turvallistavia toimijoita ja heidän puheiden täyttävän turvallistavan puheteon piirteitä. He luovat kielellisillä valinnoillaan tietynlaista kehystarinaa, jonka mukaan Suomen hallituksen tulisi lisätä riittämättömäksi koettuja taloudellisia resursseja referenttiobjektin suojelemiseksi.

3.2 Lainsäädännölliset muutokset

Konkretiaa vaaditaan resurssien lisäksi usein myös erilaisilla lainsäädännöllisillä uudistuksilla, jotka osaltaan parantaisivat yhteiskunnan kykyä varautua hybridisodankäyntiin. Keskeisiä huolenaiheita ovat lainsäädännön jälkeenjääneisyys, toimivaltuuksien jakautuminen eri viranomaisille sekä osaltaan myös yksinkertaisesti viranomaisten toimivaltuuksien rajallisuus.

Esimerkiksi kokoomuksen Pauli Kiurun aktiivisuus jatkuu hänen kesäkuussa 2018 pitämässä puheenvuorossa, jossa kiteytyy toisaalta ajatukset varautumisesta teknologisen kehityksen siivittämiin uusiin hybriditoimiin, toisaalta disinformaation roolista osana niitä. Hallituksen esityksessä Puolustusvoimista annetusta laista pyritään puolustusministeri Jussi Niinistön (sin.) mukaan ensisijaisesti lisäämään puolustusvoimien toimivaltuuksia luvattomien lennokkien estämiseksi puolustusvoimien alueella.¹⁵² Osana kyseistä keskustelua esitetyn puheenvuoronsa lopussa Kiuru tuo useita hybridisodankäyntiin liitettyjä keinoja yhteen, mainiten disinformaation, kyberhyökkäykset ja lennokit osaksi hybridikeinojen kokonaisuutta, johon varautumiseksi ”lainsäädännön ja toimivaltojen aiheuttama kitka on pidettävä sellaisena, että nopea vastareagointi on mahdollista”.¹⁵³

Uudet uhat ja niiden yhdistyminen vaativat aiempaa koordinoitumpia toimia viranomaisilta, ja lainsäädäntö ei saisi olla minkäänlainen este viranomaisten sujuvalle yhteistyölle. Kuten tämän luvun alussa esimerkiksi Weissmannin ja Palmertzin tutkimusten avulla on osoitettu, vaikuttamisoperaatioissa ja -kampanjoissa hyökkääjät pyrkivät löytämään puolustajan heikot

¹⁵² PTK 61/2018 vp, Jussi Niinistö, 5.6.2018.

¹⁵³ PTK 61/2018 vp, Pauli Kiuru, 5.6.2018.

kohdat yhteiskunnan eri toimijoiden katvealueista, oli kyseessä sitten julkisen ja yksityisen sektorin välille tai eri viranomaisten vastuiden ulkopuolelle jäävä katvealue.

Seuraavaksi käsittelen kansanedustajien esittämiä lainsäädännöllisiä toimia disinformaation sekä laajemmin hybridiuhkien taltuttamiseksi. Tarkastelen kussakin alaluvussa tietyn aineistosta nousseen lainsäädännön käsittelyä.

3.2.1 Tiedustelu- ja valmiuslainsäädäntö

Vaikka aiemmin esitetyssä Toivakan puheenvuorossa valmiuslain muuttaminen jäi abstraktiksi tokaisuksi ja hallituskumppanin komppaamiseksi, helmikuuhun 2018 mennessä oli valmiuslain uudistaminen edennyt. Silloin käytiin lähetekeskustelu hallituksen esityksestä ”laiksi Suomen perustuslain 10§:n muuttamisesta”.¹⁵⁴ Hallituksen ehdotus koskee Suomen perustuslain sääntelyä luottamuksellisen viestin salaisuuden suojasta, jonka voidaan puolestaan katsoa liittyvän keskeisesti perus- ja ihmisoikeudeksi tulkittuun yksityiselämän suojaan. Osana päivän täysistuntoa pidettiin myös lähetekeskustelut kolmesta muusta hallituksen keskeisesti toisiinsa liittyvästä hallituksen esityksestä¹⁵⁵.

Tiedustelulainsäädännössä kaavailut tiedusteluviranomaisten aiempaa laajemmat valtuudet esimerkiksi tietoliikennetiedusteluun vaativat perustuslain muuttamista.¹⁵⁶

Osana lähetekeskustelua sisäministeri Kai Mykkänen (kok.), oikeusministeri Antti Häkkänen (kok.) sekä puolustusministeri Jussi Niinistö (sin.) esittävät esittelypuheenvuoroissaan sekä siviili- että sotilastiedusteluun liittyvät lainsäädännön muutokset merkittäviksi uudistuksiksi, jotka tulisi toteuttaa mahdollisimman pikaisesti. Mykkänen vetoaa esittelypuheenvuorossaan erityisesti Lähi-idän epävakkaan tilanteen aiheuttamaan islamilaisen terrorismin kasvaneeseen uhkaan sekä suomalaisen kyberturvallisuuden heikkoon tasoon ja vakuuttelee kolmesta vaiheesta koostuvan valvontamekanismin pystyvän valvomaan laajennettujen tiedusteluvaltuuksien väärinkäyttöä. Valvontamekanismi koostuisi tuomioistuinten suorittamasta ennakkovalvonnasta, uuden tiedusteluvalluutetun suorittamasta reaaliaikaisesta laillisuusvalvonnasta sekä tiedusteluvalluutetun hoitamasta parlamentaarista valvonnasta.

¹⁵⁴ HE 198/2017 vp.

¹⁵⁵ HE199/2017 Hallituksen esitys koskien tiedustelutoiminnan valvontaa.

HE202/2017 Hallituksen esitys eduskunnalle siviilitiedustelua koskeväksi lainsäädännöksi.

HE203/2017 Hallituksen esitys eduskunnalle sotilastiedustelua koskeväksi lainsäädännöksi.

¹⁵⁶ HE 198/2017 vp, 3–4.

Häkkänen tuo esiin hallituksen toiveen kiiremenettelyn käytöstä, Niinistö puolestaan keskittyy perustelemaan toimien pikaisuuden vaatimusta muun muassa geopoliittisen tilanteen muutoksella, viitaten Venäjän toimiin Georgiassa ja Krimillä.¹⁵⁷ Keskustelun edetessä erityisesti tiedusteluviranomaisten laajennettujen valtuuksien asianmukainen ja uskottava valvonta nostaa vastalauseita oppositiosta ja kyseenalaistaa tarvetta muuttaa perustuslakia kiireellisenä sen sijaan, että asiaa pohdittaisiin ja valmisteltaisiin ajan kanssa.¹⁵⁸

Vaikka kyseisessä keskustelussa puhutaan laajemmin hybridikeinoista ja informaatiovaikuttamisesta, ei disinformaatiota ota esille kokoomuksen Wille Rydmanin lisäksi kukaan muu. Rydman tuo esille samankaltaisia uhkakuvia kuin esimerkiksi Mykkänen viitaten digitaalisen tiedonsiirron mahdollistaneen esimerkiksi terroristisen propagandan leviämisen sekä vieraiden valtioiden tiedustelupalveluiden kyvyn urkkia tietoa tai levittää disinformaatiota osana vaikuttamiskampanjoita. Rydman esittelee kiireellisiä uudistuksia tiedustelulainsäädäntöön sen vuoksi, että viranomaiset voivat laajemmilla valtuuksillaan ”ennaltaehkäistä turvallisuuttamme uhkaavaa toimintaa”. Konkreettisin keino turvallisuuden lisäämiseksi on tiedustelulainsäädännön muuttaminen sekä ”poikkeuksellisen vahvaa laillisuusvalvojan asemaa nauttivan” tiedusteluvaltuutetun viran luominen.¹⁵⁹

Balzacqin terminologiaa¹⁶⁰ mukailleen Rydmanin esittämiä lausuntoja ”on tärkeää, että myös eduskuntakäsittelylle annetaan sen tarvitsema aika. Aikaa ei kuitenkaan ole hukattavaksi.” sekä ”kansallinen turvallisuus ei myöskään ole – eikä se saa olla – puoluepoliittinen kiistakapula” voidaan pitää hyvinä esimerkkeinä turvallistavista puheenvuoroista. Rydman toisaalta pyrkii nostamaan asian tärkeämmäksi kuin ”tavallinen politiikka” toivoessaan asian pysyvän riitelylle alttiin puoluepolitiikoinnin ulkopuolella, vedoten juuri kansallisen turvallisuuden keskeisyyteen. Toisaalta Rydman jatkaa vastuuministereiden kiireen tuntua luovaa diskurssia todeten, että aikaa ei ole hukattavaksi. Referenttiobjekti eli tässä tapauksessa kansallinen turvallisuus ei ole turvassa, mikäli eduskunta hajaantuu kysymyksessä tai valiokuntakäsittelyt kestävät ”liian” kauan. Rydman, puoluetovereidensa tavoin, pyrkii siis suostuttelemaan vertaisiaan ja yleisöään eli muita kansanedustajia, joilla on osaltaan myös kausaalisuuhde ongelmaan. Kausaalisuhteen sijasta voi ajatella olevan jopa tärkeämpää, että kanssakansanedustajat pystyvät antamaan turvallistaville toimijoille

¹⁵⁷ PTK 9/2017, Kai Mykkänen, Antti Häkkänen, Jussi Niinistö, 20.2.2018.

¹⁵⁸ PTK 9/2017, Li Andersson, Joona Räsänen, Mika Kari, 20.2.2018.

¹⁵⁹ PTK 9/2017 vp, Wille Rydman, 20.2.2018.

¹⁶⁰ Balzacq 2011.

mandaatin aloittaa onnistuneesta turvallistamisesta seuraavat politiikkatoimet eli tukea ja äänestää turvallistavien toimijoiden aloitteita parlamentissa.

Tiedustelulainsäädännön päivittäminen on saanut liikkeelle kokoomuslaisia myös myöhemmin osana täysistuntokeskustelua koskien Petteri Orpon hallituksen hallitusohjelmaa. Kokoomuksen silloinen kansanedustaja, nykyinen europarlamentaarikko Pekka Toveri nostaa disinformaation varautumisen esille osana Suomen laajempia toimia hybridisodankäyntiin vastaamiseksi. Eläköitynyt kenraalimajuri sekä muun muassa pääesikunnan tiedustelupäällikkönä työskennellyt Toveri viittaa muun muassa Venäjän ydinpelotteeseen ja painottaa Venäjän hyödyntävän ”informaatio- ja kyberoperaatioita käyttäen hybridisodankäynnin koko kirjoa” pyrkiessään horjuttamaan suomalaisten yhtenäisyyttä ja iskiessään ”kansallisen infrastruktuurin heikkoihin kohtiin”. Toveri viittaa puheenvuorossaan viikkoa aiemmin julkaistuun hallitusohjelmaan mainitessaan esimerkiksi tiedustelu- ja valmiuslainsäädännön päivittämisen ja kyberkyvykkyyksiin kouluttautumisen osana kyberuhkiin vastaamista. Disinformaation uhkaan reagointi jätetään abstraktimmalle tasolle toteamalla, että ”disinformaation torjuntaa parannetaan”. Toveri toivoo ”laajaa parlamentaarista yhteisymmärrystä” Suomen turvallisuuden ylläpitämiseksi.¹⁶¹

Hieman Toverin jälkeen puheenvuoron pitänyt kokoomuksen Janne Jukkola referoi tarkoin Orpon hallitusohjelmaa, jossa korostuu Venäjän konventionaalisten ja hybriditoimien aiheuttama uhka Suomelle.¹⁶² Jukkola esittää hallituksen aktiiviseksi toimijaksi, joka vastaa muuttuneeseen toimintaympäristöön tekemällä toisaalta erilaista strategiatyötä sekä muuttamalla muun muassa tiedustelu- ja valmiuslainsäädäntöä.¹⁶³ Disinformaation torjumisen osalta toimet ovat abstraktimmalla tasolla, Jukkolan referoidessa hallitusohjelmaa: ”hallitus tekee toimenpiteitä disinformaation aiheuttamien yhteiskunnallisten vahinkojen ehkäisemiseksi. Tähän kuuluu strategisen viestinnän toimintamallin päivittäminen sekä informaatiopuolustuksen vahvistaminen osana uudistuvaa strategiaa.”

Jukkolan ja Toverin kuvailemat toimet varautua hybridikeinoihin ovat samankaltaisia kuin tutkimuksessa esitetyt toimet: niin Weissmannin ja kumppaneiden¹⁶⁴ kuin Jukkolan mukaan tehokas varautuminen vaatii yhteistyötä yksityisen ja julkisen sektorin välillä muun muassa sen vuoksi, että valtioiden kannalta kriittistä infrastruktuuria voi olla yksityisessä

¹⁶¹ PTK 18/2023 vp, Pekka Toveri, 27.6.2023.

¹⁶² Pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelma ”Vahva ja välittävä Suomi”, 20.6.2023, 167–168.

¹⁶³ PTK 18/2023 vp, Janne Jukkola, 27.6.2023.

¹⁶⁴ Ks. Weissmann et al. 2021.

omistuksessa, kuten Suomessa. Toverin ja Jukkolan puheet tiedustelu- ja valmiuslainsäädännön muuttamisesta jäävät melko abstraktille tasolle, heidän viitatessa lähinnä hallitusohjelman laajoihin kirjauksiin. Toivomalla Nato-jäsenyysprosessin aikaisen yksimielisyyden jatkuvan, vetoamalla Ukrainassa käytävään sotaan sekä viitaten esimerkiksi Venäjän ydinasepelotteen lisäksi monitahoiseen, kaikkia hybridisodankäynnin ulottuvuuksia¹⁶⁵ hyödyntävän toiminnan uhkaan, edustajat luovat Balzacqin terminologiaa mukaillen sopivaa kehystarinaa, jonka avulla voidaan oikeuttaa hallitusohjelmassa suunniteltu maanpuolustusta tukeva lainsäädäntötyö.¹⁶⁶

3.2.2 Valtakunnan rajoihin liittyvä disinformaatio, välineellistetty maahantulo ja rajalainsäädäntö

Eryteisesti 2010-luvun pakolaiskriisien jälkeen maahanmuutto on luonut vastakkainasettelua eurooppalaisessa politiikassa. Voisi ajatella, että osana välineellistetyn maahanmuuton kaltaista hybridiopeeraatiota, disinformaation levittäminen rajoilla käynnissä olevasta sekasorrosta on hyökkääjälle hyvä keino luoda vastakkainasettelua puolustautuvassa yhteiskunnassa, jossa maahantulijoiden vastaanottamiseen suhtautuminen aiheuttaa poliittista koko kansan keskuudessa kitkaa. Disinformaatiota levittämällä voidaan johtaa keskustelua harhaan, aiheuttaa poliittista polarisaatiota sekä sitoa aiempaa enemmän viranomaisia selvittämään oikeaa tilannekuvaa. Turvallisuuspolitiikan tutkija Jyri Lavikainen on kommentoinut Venäjän välineellistettyä maahantuloa Suomen rajoilla vuosina 2015–2016 sekä 2023. Hän kehystää vuosien 2015–2016 tilanteen pikemminkin Venäjän tekemäksi tunnusteluksi, kuinka Suomi ja EU reagoi vastaavaan tilanteeseen, pyrkimyksenään saada Suomi neuvottelupöytään tai tekemään sopimuksen ohi EU:n. Lavikainen katsoo, että vuoden 2023 tilanteessa kyseessä on varsinainen toimi osana Venäjän ja sen itselleen vihamieliseksi luokittelemien länsimaiden välisessä avoimessa konfliktissa.¹⁶⁷

Keskustan kansanedustaja Mikko Kärnä tuo esiin maaliskuun 24. päivänä vuonna 2020 pitämässään puheenvuorossaan erityisesti sosiaalisessa mediassa levinneen disinformaation, jonka mukaan Suomen rajat ”vuotavat kuin seula”, vaikka Suomessa oltiin palautettu niin

¹⁶⁵ Ks. Weissmann 2021.

¹⁶⁶ ”Valmiuslaki uudistuu”. Oikeusministeriön verkkosivut. <<https://oikeusministerio.fi/valmiuslaki-uudistuu>> [luettu 11.12.2024]. Oikeusministeriön mukaan hallituksen esitys uudeksi valmiuslaiksi jätettäneen syysistuntokaudella 2025.

¹⁶⁷ Lavikainen 2023.

kutsuttu sisäraja- ja valvonta 19.3.2020 alkaen koronapandemian vuoksi.¹⁶⁸ Kärnä katsoo valheellisten tietojen koskien rajaa olevan puhdasta disinformaatiota, jolla määrittelemätön hyökkääjä pyrkii vaikuttamaan ”valtioon, meihin päättäjiin netin, sosiaalisen median kautta myös disinformaatiolla”, käyttäen aseenaan välineellistettyä maahantuloa. Entisen rajaupseerin mukaan Suomeen on saapunut yksi turvapaikanhakija sen jälkeen, kun sisäraja- ja valvonta otettiin jälleen käyttöön. Kärnä toivoo kriisien yhdistävän kansapoliitikat puhumaan vain ja ainoastaan faktapohjaisesti, vieden näin tilan disinformaatiolta.¹⁶⁹

Kärnä maalaillema tilanne kohdattiin marraskuussa 2021, jolloin Valko-Venäjän EU:n vastaisille rajoille ilmaantui tuhansia turvapaikanhakijoita lähinnä Lähi-idästä.¹⁷⁰

Perussuomalaisten kansanedustaja Riikka Purra jätti 16.11.2021 välikysymyksen ”Suomen varautumisesta siirtolaisvirtojen ohjaamiseen perustuvaan hybridivaikutukseen”.

Välikysymyksen taustalla on vihreiden ulkoministeri Pekka Haaviston ja vihreiden sisäministeri Maria Ohisalon antamat kommentit liittyen Valko-Venäjän, Puolan ja Liettuan välisten rajojen tapahtumiin. Välikysymyksen mukaan siirtolaisia välineellistettiin osana hybridioperaatiota, jossa pyrittiin kiristämään Euroopan unioni takaisin neuvottelupöytään keskustelemaan sen langettamista Valko-Venäjän vastaisista pakotteista. Välikysymyksessä oppositio tivaa muun muassa selitystä edellä mainittujen ministereiden antamille ristiriitaisille lausunnoille sekä hallituksen kantaa siitä, tukeeko se Puolan ja Liettuan päätöstä olla vastaanottamatta turvapaikkahakemuksia väliaikaisesti sekä sitä, aikooko hallitus tuoda eduskuntaan käsiteltäväksi ”hätätilapykälän”, jolla turvapaikkahakemusten vastaanottaminen voitaisiin hätätilanteessa keskeyttää.¹⁷¹

Välikysymyksen käsittelyssä 24.11.2021 hallituspuolue vihreiden Saara Hyrkkö kehystää disinformaation levittämisen osaksi suurempaa kansainvälistä hybridisodankäyntiä, johon tulisi varautua kansallisella lainsäädännöllä sekä viranomaistoiminnalla niin kansallisesti kuin EU-tasolla. Hyrkkö luo dikotomian hallituksen ja opposition välille, kun hän kehystää

¹⁶⁸ Onnettomuustutkimuskeskus 2021, 22. Sisäraja- ja valvonnalla tarkoitetaan niin sanottujen Schengen-maiden rajojen välistä valvontaa, joka palautettiin koronapandemian hillitsemiseksi. Normaali tilanteen sisäraja- ja valvonnalla Schengen-alueen sisällä matkustaminen sujuu ilman rajakontrollia.

¹⁶⁹ PTK 31/2020. Mikko Kärnä, 24.3.2020.

¹⁷⁰ ”Belarus border crisis: How are migrants getting there?”. *BBC* 26.11.2021.

<<https://www.bbc.com/news/59233244>> [luettu 21.11.2024]. BBC:n artikkelissa esitellään Valko-Venäjän toimia marraskuussa 2021, joiden myötä Valko-Venäjän EU:n vastaisille rajoille ilmaantui tuhansia turvapaikanhakijoita lähinnä Lähi-idästä.

¹⁷¹ VK5/2021. Välikysymys Suomen varautumisesta siirtolaisvirtojen ohjaamiseen perustuvaan hybridivaikutukseen.

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kasittelytiedot/Valtiopaivaasia/Sivut/VK_5+2021.aspx, luettu 21.5.2024.

hallituksen ihmisoikeuksien ja kansainvälisen yhteistyön puolustajaksi ja opposition toisaalta näistä piittaamattomaksi toimijaksi. Hyrkkön mukaan opposition ajama politiikka välineellistetyn maahantulon estämiseksi heikentää Suomen kaltaiselle pienelle valtiolle elintärkeää sääntöperäisen maailmanjärjestyksen ylläpitoa, viitaten opposition vaatimuksiin sulkea sopimusten vastaisesti Suomen kaikki rajanylityspaikat hybridioperaation uhatessa Suomea. Hyrkkö väittää, että loppupeleissä oppositio on tehnyt välikysymyksestä hybridioperaation vastaamiseksi pikemminkin maahanmuuttokysymyksen. Hän katsoo opposition pyrkimykseksi hyödyntää tilannetta itselleen, erityisesti maahanmuuttokriittisille perusuomalaisille, mieluisalla tavalla eli tiukentamalla maahanmuuttosääntelyä laiminlyöden kansainvälistä pakolaisoikeutta kriisin varjolla.¹⁷²

On huomioitava, että kyseinen keskustelu käytiin pääpiirteittäin liittyen hybridiuhkiin yleisemmällä tasolla, joskin disinformaation kehystettiin yhdeksi sen keskeiseksi osaksi, johon on syytä varautua. Kyseinen hybridioperaatio aiheutti tietynlaista poliittista jakautumista sen suhteen, miten tilanteessa tulisi toimia, mistä kiistellään ja mikä saatavilla olevista tiedoista on totta. Tapauksessa oppositio- ja hallituspuolueet luovat diskursiivisin keinoin toisistaan hyvin poikkeavan tulkinnan tapahtumien kulusta. Hallitus ja oppositio pyrkivät ajamaan itselleen mieluisia politiikkatoimia, yhdistelemällä ja uudelleen muotoilemalla alun alkujaan rajaturvallisuuteen ja hybridivaikuttamista varten varautumiseen liittyvää kysymystä.

3.2.3 Rikoslaki

Lainsäädännöllisiä toimia ajetaan myös kansanedustajien vaatiessa muutoksia rikoslakiin. Kärnä ja Suldaan Said Ahmed (vas.) pyrkivät varautumaan disinformaation uhkaan kriminalisoimalla disinformaation levittämisen.

Kärnä tarttuu erääseen syyskuussa 2019 Helsingin Sanomissa julkaistuun Kiinan kansantasavallan maksamaan mainokseen, jossa Kiina pyrkii kaunistelemaan toimiaan Hongkongin itsenäisyyttä ja demokratiaa kannattaneiden mielenosoittajien taltuttamiseksi. Kärnä katsoo Helsingin Sanomien osallistuneen Kiinan rahoittamaan informaatiovaikuttamisoperaatioon. Kärnä sijoittaa tapahtumakulun ja Helsingin Sanomien

¹⁷² PTK 139/2021 vp, Saara Hyrkkö, 24.11.2021.

päätoimittajan reaktiot osaksi laajempaa kehystä informaatio- ja hybridi-vaikuttamiseen varautumiseksi, jossa hän hämmästelee kuinka voi olla mahdollista, että ”ensimmäinen Suomen joukkotiedotusvälineissä tapahtuva hybridioperaatio toteutettiin Kiinan toimesta ja vieläpä maamme suurimmassa päivälehdessä”. Kärnä ehdottaa ”kansallisen turvallisuuden ja kansalaisten joukkotiedotusvälineitä kohtaan tunnevan luottamuksen säilyttämisen” nimissä muutoksia rikoslain 12. lukuun, koskien maanpetosrikoksia. Hän ehdottaa uudeksi tuomittavaksi toimeksi ”harhaanjohtavan tiedon levittämistä vieraan valtion toimeksiannosta tai sen yrittämistä”, josta rangaistaisiin sakoin tai enimmillään 2 vuoden vankeudella.¹⁷³

Vasemmistoliiton Suldaan Said Ahmed oli yksi kolmesta lakialoitteen jättäjistä laiksi rikoslain 12 luvun muuttamisesta, jonka tarkoituksena on kiristää olemassa olevaa rikoslakia maanpetosrikosten osalta. Lakialoitteen myötä ulkomaisen tiedustelupalvelun avustamisesta esimerkiksi tiloja, välineitä tai tietoja luovuttamalla jonkun toisen maan hyväksi tulisi rikos.¹⁷⁴ Niin toukokuussa 2022 esittämässä puheenvuorossaan kuin lakialoitteen perusteluissa, Said Ahmed perustelee lain muuttamista vedoten sen olevan tehokas tapa puuttua Suomessa toimivien vieraiden tiedustelupalveluiden toimijoihin, jotka pyrkivät esimerkiksi suojelupoliisin mukaan tekemään informaatiovaikuttamiskampanjoita. Kyseisen lainsäädännön katsotaan vastaavan esimerkiksi Venäjän hybridikeinojen uhkaan ja toisaalta myös samankaltaista lainsäädäntöä on säädetty esimerkiksi Tanskassa. Said Ahmed katsoo lainmuutoksen turvaavan ”Suomen avoimen ja moniäänisen yhteiskunnan”, suojelemalla sitä toimijoilta, jotka pyrkivät levittämään tietoisesti haitallista informaatiota.¹⁷⁵

Niin Kärnä kuin Said Ahmed voidaan tulkita turvallisiksi toimijoiksi, jotka nostavat referenttiobjekteiksi kansalliselle turvallisuudelle merkittäväksi katsomansa asiat: Kärnä pyrkii suojelemaan kansalaisten luottamusta mediaan ja Said Ahmed suomalaisen yhteiskunnan moniäänisyyttä. Referenttiobjektien suojelemiseksi ehdotetaan lainsäädännöllisiä toimia, jotka nostavat kynnystä toimia referenttiobjekteja uhkaavalla tavalla: tietyt toimet johtaisivat syytökseen maanpetoksesta. Said Ahmed ja Kärnä pyrkivät vakuuttamaan itselleen tärkeän yleisön eli muut lainsäädäntövaltaa nauttivat kansanedustajat, jotta lakia saadaan muutettua ja uhkan kohteena olevat referenttiobjektit suojeltua.¹⁷⁶

¹⁷³ PTK 151/2020 vp, Mikko Kärnä. 25.11.2020.

¹⁷⁴ Lakialoite LA 27/2022. Lakialoite laiksi rikoslain 12 luvun muuttamisesta. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Lakialoite/Documents/LA_27+2022.pdf

¹⁷⁵ PTK 62/2022 vp, Suldaan Said Ahmed, 24.5.2022.

¹⁷⁶ Ks. Buzan 2011.

3.2.4 Muita lainsäädännöllisiä toimia

Venäjän hyökättyä Ukrainaan helmikuussa 2022 keskustelu lainsäädännön ajantasaisuudesta vilkastuu. Maaliskuun alun kyselytunnilla kokoomuksen Anne-Mari Virolainen epäilee Suomeen kohdistuvan sotilaallisen uhan sijasta ”mahdolliset kyberhyökkäykset, erilaiset hybridiuhat ja valtava määrä disinformaatiota”. Oppositio poliitikkona hän kyseenalaistaa hallituksen toimia kohdistuen kysymyksen pääministeri Sanna Marinille. Todettuaan, että Suomessa ei ole mitään yhtä tahoa, joka vastaa ”yhteiskunnan kokonaisvaltaisesta puolustamisesta kyberympäristössä, vaan toimivaltuudet jakautuvat eri toimijoille”, hän tiedustelee pääministeriltä keinoja parantaa kyberpuolustusta ja sen valtiollista koordinaatiota sekä kyseenalaistaa lainsäädännön ajantasaisuudesta.¹⁷⁷

Viikkoa myöhemmin, 16. maaliskuuta, pidetty täysistunto käsittelee valtioneuvoston sisäisen turvallisuuden selonteosta tehdyn hallintovaliokunnan mietinnön pohjalta eduskunnan hyväksyntää selontekoon. Toukokuussa 2021 julkaistun sisäisen turvallisuuden selonteon mukaan hybridivaikuttaminen on lisääntynyt ja sen laajaan keinovalikoimaan kuuluu mm. poliittisia, diplomaattisia, taloudellisia ja sotilaallisia keinoja sekä informaatio- ja kybervaikuttamista. Informaatiovaikuttamisen epäillään vaikuttavan vaaleihin, poliitikkoihin, tutkijoihin, toimittajiin ja laajemmin yhteiskunnalliseen keskusteluun. Varsinaista disinformaatiota puolestaan pyritään suitsia viranomaisten läsnäololla sosiaalisessa mediassa, näin ollen kaventaen disinformaatiota levittävien tahojen liikkumavaraa.¹⁷⁸

Hallintovaliokunnan mietintöä selonteosta¹⁷⁹ esittelee hallintovaliokunnan silloisen puheenjohtaja Riikka Purra. Esittelypuheenvuorossa voi huomata Ukrainan sodan aiheuttaman muutoksen turvallisuustilanteessa: Purra katsoo osan selonteossa nostetuista ongelmista muuttuneen konkreettisemmiksi Venäjän aloittaman sodan vuoksi. Hybridiuhkiin varautumisen katsotaan olevan erittäin tärkeää ja viranomaisten valmiudet lainsäädännön ja resurssien osalta on oltava tarpeeksi kattavat. Purra tiivistää ”hybriditoiminnan etsivän porsaanreikiä” eli erilaisia tilaisuuksia käyttää viranomaisten ja lainsäädännön katvealueeseen jääneitä heikkouksia.¹⁸⁰ Mietinnöstä käydyn täysistuntokeskustelun yhteydessä tunnistetaan disinformaatioon varautumisen tärkeys ja sen katsotaan ”heikentävän yhteiskuntaa ja

¹⁷⁷ PTK 22/2022 vp, Anne-Mari Virolainen, 9.3.2022.

¹⁷⁸ VNS 4/2021 vp. Valtioneuvoston selonteko sisäisestä turvallisuudesta 2021. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163149>, luettu 16.5.2024.

¹⁷⁹ HaVM 19/2021 vp.

¹⁸⁰ PTK 26/2022, Riikka Purra, 16.3.2022.

häiritsevän päätöksentekoa”.¹⁸¹ Sisäministeri Mikkonen tuo esiin suunnitelmansa disinformaation varautumiseksi, kertomalla juuri tavanneensa Ruotsin sisäministerin ja vaihtaneen tietoja ja ideoita ruotsalaisten perustamasta disinformaation erikoistuneesta viranomaisesta.¹⁸² Kyseessä on Ruotsin puolustusministeriön alainen 1.1.2022 perustettu *Myndigheten för psykologiskt försvar* eli vapaasti suomennettuna Psykologisen puolustuksen viranomainen. Kyseisen siviiliviranomaisen keskeinen tehtävä on vahvistaa yhteiskunnan kykyä huomata ja vastustaa vieraiden valtojen informaatiovaikuttamisyrityksiä.¹⁸³ Sisäministeri tarjoaa siis konkreettista toimea disinformaatioon vastaamiseksi, vaikka hän ei toisaalta lupaa vastaavan viranomaisen perustamista Suomeen.

3.3 Kansainvälinen yhteistyö

Sisäpoliittisten toimien lisäksi kansainvälisen yhteistyön merkitystä hybridiopeeraatioihin ja disinformaation varautumisessa painotetaan. Ukrainan sota muuttaa suhtautumista kansainväliseen yhteistyöhön hyväksyttävämmäksi. Kansainvälisessä yhteistyössä kaavailaan erilaisia yhteistyöhankkeita sekä tiedonvaihtoa liittolaisilta.

Osana ”lisää resursseja” -aihepiiriä sivutussa puheenvuorossa Toivakka esittää kansainvälisen yhteistyön ruumiillistumana Helsinkiin sittemmin perustetun Hybridiosaamiskeskuksen. Hallituspuolueessa istunut Toivakka kuvaa hanketta ”erinomaiseksi EU:n ja Naton yhteishankkeeksi” kysyessään sen vielä perustamisvaiheessa olevan keskuksen edistymisestä perussuomalaiselta ulkoministeri Timo Soinilta.¹⁸⁴

Hybridiosaamiskeskus nostetaan keskeiseksi kansainväliseksi yhteistyöareenaksi hybridiuhkia vastaan myöhemminkin. Valtioneuvosto antoi eduskunnalle 28.1.2021 selonteon valtioneuvoston EU-politiikasta,¹⁸⁵ joka käsiteltiin täysistunnossa 24.2.2021 ensimmäisenä lähetekeskusteluna ennen suuren valiokuntaan lähettämistä. Pääministeri Sanna Marinin (sdp.) pitämässä esittelypuheenvuorossa toisaalta referoidaan selonteossa esitettyä hallituksen

¹⁸¹ PTK 26/2022, Heidi Viljanen, 16.3.2022.

¹⁸² PTK 26/2022, Krista Mikkonen, 16.3.2022.

¹⁸³ ”Vårt uppdrag”. Myndigheten för psykologiskt försvar -verkkosivut. <<https://www.mpf.se/om-oss/vart-uppdrag>> [luettu 20.11.2024].

¹⁸⁴ PTK 139/2016. Lenita Toivakka, 21.12.2016.

¹⁸⁵ VNS 7/2020 vp. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/JulkaistuMetatieto/Documents/VNS_7+2020.pdf, luettu 19.11.2024.

toiveita EU:n kehityssuunnasta ja toisaalta kehystetään EU:n roolia Euroopan alueen keskeisimpänä toimijana esimerkiksi huoltovarmuuden ja kyberturvallisuuden osalta sekä hybridiuhkiin vastaamiseksi.¹⁸⁶ Osana varsinaista selontekoa todetaan Suomen tukevan EU:ta kokonaisturvallisuusmallin pohjalta: EU:n tulee avustaa kansallista varautumista tukevia ja täydentäviä asioita, kuten kriittisen infrastruktuurin suojelua, tiedusteluanalyysiyhteistyötä, informaatio-, vaali- ja hybridi vaikuttamiseen varautumista. Konkreettisimpina keinoina esitetään Hybridiosaamiskeskuksen kautta tapahtuva yhteistyö sekä esimerkiksi Euroopan unionin tasolla tehtävä yhteistyö sosiaalisen median palveluita omistavien suuryritysten kanssa muun muassa disinformaation kitkemiseksi.¹⁸⁷ Marinin hallitus kehystää EU:n keskeiseksi toimijaksi osana Suomen turvallisuutta.

Puheet kansainvälisestä yhteistyöstä yleistyivät vuoden 2022 helmikuun lopulta alkaen. Helmikuun 22. päivä Venäjän presidentti Vladimir Putin tunnusti itsenäiseksi Itä-Ukrainan niin sanotut separatistialueet, joilla Venäjä oli käynyt sotaa vuoden 2014 keväästä saakka. Putinin tunnustuksessa Venäjä käytännössä tunnusti kaakkois-Ukrainan hallintoalueet, Donetskin ja Luhanskin itsenäisiksi valtioiksi, pyrkien irrottamaan ne Ukrainasta.¹⁸⁸ Tämän lisäksi Venäjä oli siirrellyt joukkojaan jo jonkin aikaa Ukrainan rajan läheisyydessä pidetyissä sotaharjoituksissa sekä osallistunut Valko-Venäjän avulla jo aiemmin mainittuun hybridioperaatioon siirtolaisten välineellistämiseksi.¹⁸⁹ Täysistuntokeskusteluissa otettiin kantaa Putinin poliittisiin toimiin ja mahdolliseen sotilaalliseen eskalaatioon nopeasti.

Helmikuun 22. päivän täysistunnossa vihreiden eduskuntaryhmän puheenjohtaja ja puolustus- sekä talousvaliokunnan jäsen Atte Harjanne toteaa Putinin vievän Ukrainan tilannetta Ukrainan ja koko Euroopan turvallisuuden kannalta ”surulliseen ja tuhoisaan” suuntaan. Harjanne toteaa Venäjän pitkän aikavälin tavoitteen olleen ”Euroopan yhtenäisyyden hajottaminen muun muassa disinformaation keinoin”. Näin ollen Suomen tulisi varautua ja

¹⁸⁶ PTK 14/2021. Sanna Marin, 24.2.2021.

¹⁸⁷ VNS 7/2020 vp, 21–23. Valtioneuvoston selonteko EU-politiikasta. Selonteossa ei esitellä tarkemmin ”kokonaisturvallisuusmallia”, vaikkakin siinä puhutaan kansalaisten kokonaisturvallisuudesta, jonka suojaamiseksi tulee ottaa huomioon esimerkiksi ”lähialueiden kriisit, hybridi vaikuttaminen ja kyberuhat” sekä ruoantuotanto ja toimivat talous- ja rahaliitto.

¹⁸⁸ ”Putin sanoi Venäjän tunnustavan separatistien hallussa olevia alueita laajemmat rajat – Haavisto: Voi johtaa sotilaalliseen yhteenottoon”. *Helsingin Sanomat*, 22.2.2022. <<https://www.hs.fi/maailma/art-2000008635119.html>> [luettu 20.11.2024].

¹⁸⁹ ”Poland PM urges 'wake up' to destabilisation by Russia and allies”. *BBC*, 30.11.2021. <<https://www.bbc.com/news/world-europe-59470839>> [luettu 21.11.2024]. Venäjän ja Valko-Venäjän hybridioperaatiosta, jossa haastateltu muun muassa Naton pääsihteerä Jens Stoltenbergiä sekä Puolan pääministeri Matieusz Morawieckiä.

vastata Putinin toimiin ensisijaisesti yhtenäisenä rintamana osana Euroopan unionia. Harjanteen mukaan EU:n tulee asettaa erilaisia talouspakotteita Venäjälle, mutta myöskin irtaantua venäläisestä energiasta sekä arvioida ”kriittisiä venäläistaustaisia hankkeita EU:ssa hyvin kriittisesti”.¹⁹⁰ Seuraavana päivänä kokouksen Anne-Mari Virolainen varoittaa ”voimakkaasta disinformaation levittämisestä” Ukrainan tilanteen ympärillä ja toivoo Suomen panostavan ensisijaisesti yhteistyöhön turvallisuuden ja Venäjän vastaisten pakotteiden osalta EU:n, Yhdysvaltojen, Naton ja Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö ETYJ:n kanssa.¹⁹¹ Harjanne ei vielä tässä kohtaa ottanut kantaa Nato-jäsenyydestä.

Sotaa edeltävät puheet Nato-yhteistyön tärkeydestä kehittyivät kevään mittaan ja yhä useampi poliitikko kääntyi Naton jäsenyyden kannalle.¹⁹² Osana 16.5.2022 käytyä lähetekeskustelua valtioneuvoston selonteosta Suomen liittymisestä Pohjois-Atlantin puolustusliittoon vihreiden Bella Forsgrén tunnustaa kääntyneensä Naton kannalle Venäjän hyökkäyksen myötä ja tukevansa Suomen liittymistä osaksi Natoa, mutta hän pitää huolestuttavana Venäjän ”laajaa kirjoja hybridivaikuttamisen työkaluja”, mukaan lukien ”lopputonta disinformaatiota sosiaalisessa mediassa”, joilla se voi vaikeuttaa Suomen jäsenyysprosessia. Forsgrén ei puheenvuorossaan kuitenkaan ainoastaan tunnusta muuttaneensa kantaa Nato-yhteistyöstä, vaan painottaa myös puoluetustalleen keskeisiä teemoja.¹⁹³ Vaikka Forsgrénin Suomi on toivon mukaan pääsemässä Naton jäseneksi, ei suomalaisten tule unohtaa Suomen maineikasta historiaa konfliktien ehkäisyssä, rauhanvälityksessä sekä naisten ja nuorten osallisuuden korostamisessa rauhanprosesseissa. Forsgrén myös kiittelee hallituksen ministereitä, erityisesti puoluetoveriaan ulkoministeri Pekka Haavistoa jäsenyysprosessia varten tekemästä työstä. Hallituspuolueen edustajana Forsgrén myös painottaa suomalaisten viranomaisten olevan hyvin varautuneita Venäjän hybridivaikuttamiseen. Hän esittää tilanteen siis hallitukselle ihanteellisella tavalla, jossa ministerillä ja hallituksen alaisella virkakunnalla on tilanne hallussa.¹⁹⁴

¹⁹⁰ PTK 13/2022 vp, Atte Harjanne, 22.2.2022.

¹⁹¹ PTK 14/2022 vp, Anne-Mari Virolainen, 23.2.2022.

¹⁹² Linnainmäki 2023, 45-46.

¹⁹³ Minkäläisen Euroopan haluat rakentaa? - Vihreiden eurovaaliohjelma 2019 sekä Vihreä Eurooppa -ohjelma 2021. Forsgrénin puheenvuoron tavoin, myös vihreiden ohjelmissa painotetaan esimerkiksi rauhanvälityksen tärkeyttä sekä naisten ja nuorten osallisuuden korostamista.

¹⁹⁴ PTK 56/2022, Bella Forsgrén, 16.5.2022.

Keskustelu Natoon liittymisestä jatkuu 17.5.2022, kun ainoaan käsittelyyn otettiin ulkoasiainvaliokunnan mietintö¹⁹⁵ valtioneuvoston selonteosta Suomen liittymisestä Pohjois-Atlantin puolustusliittoon. Disinformaatio nousi keskustelussa esiin ainoastaan ulkoasianvaliokunnan puheenjohtaja Jussi Halla-ahon pitämässä esittelypuheenvuorossa. Sen vuoksi, että mietintö käsitteli Suomen turvallisuuden ja ulkopoliittisen aseman kannalta ennennäkemätöntä teemaa, ulkoasiainvaliokunta kuuli mietintöään varten kymmenen muun valiokunnan lausunnon Natoon liittymisestä ja sen vaikutuksista omaan hallinnonalaansa. Halla-aho toteaa kyvyn varautua ”muun muassa hybridivaikuttamiseen esimerkiksi disinformaatiokampanjoilla tai siirtolaisten välineellistämällä” nousseen keskeiseksi. Mietinnössä ulkoasianvaliokunta esittää valiokunnan kannanottoehdotuksena Suomen hakevan Nato-jäsenyyttä.¹⁹⁶ Istunnon loppupuolella järjestettiin äänestys, joka johti kannanottoehdotuksen hyväksymiseen.

3.4 Disinformaatio rauhanajan hybridiuhkana

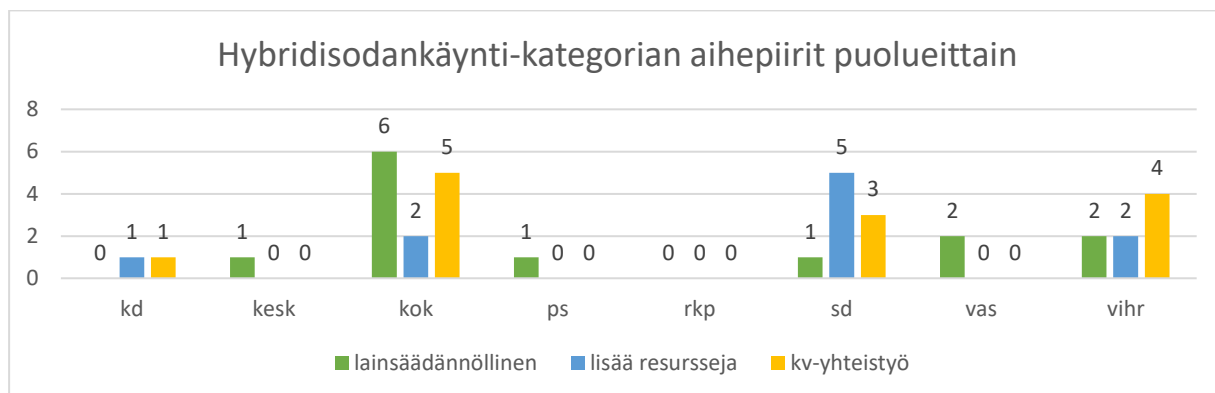
Edellä esitetyissä puheenvuoroissa disinformaatio kehystetään yhdeksi monista hybridiuhista, jota tulee torjua. Disinformaation levittäminen liitetään usein osaksi hybridisodankäyntiä, johon liitetyt uhkakuvat kehystetään usein hyvin vakaviksi, jopa kohtalokkaiksi Suomelle. Disinformaatioon varautuminen on harvoin kuitenkaan puheenvuoron keskeisin uhka. Tämän vuoksi voidaan ajatella kansanedustajien hyödyntävän ”disinformaatiota” ikään kuin jonkinlaisena retorisenä tehokeinona tai lisänä, jonka avulla pyritään tuomaan esille hybridikeinojen laajaa kirjoa sekä hybridisodankäynnin läikkymistä ikään kuin siviilien elämän ja rauhanajan yhteiskunnan joukkoon.

Kuvaaja 10 osoittaa yleisimmän varautumiskeinon olleen muutokset lainsäädäntöön, joiden avulla pyrittiin pitämään viranomaisten toimivaltuudet ajan tasalla. Erityisesti kokoomus oli aktiivinen pyrkimyksissään muuttaa valmius- ja tiedustelulakeja. Myös esimerkiksi vuoden 2015 esitetyissä puheenvuoroissa, joissa vaadittiin lisärahoitusta puolustusvoimille, disinformaation uhkaa hyödynnettiin yhtenä keinona luoda uhkaava narratiivia ja vaatia näin lisää määrärahoja turvallisuuden nimissä. Kärnän ja Said Ahmedin maanpetossyytöksiä ajavat rikoslainmuutokset pyrkivät muuttamaan lainsäädäntöä vedoten suomalaiselle yhteiskunnalle ja sen turvallisuudelle keskeiseksi hahmoteltujen piirteiden suojelemiseen. Balzacqin

¹⁹⁵ UaVM 5/2022 vp.

¹⁹⁶ PTK 58/2022, Jussi Halla-aho, 17.5.2022.

terminologiaa mukailleen disinformaation voi katsoa yleisesti olleen yksi kielellinen teko sellaisen kontekstin luomisessa, jonka avulla turvallistavat toimijat ovat pyrkineet oikeuttamaan turvallistavien politiikkatoimien läpisaamiseen.

Kuvaaja 10. Hybridisodankäynti-kategorian aihepiirit puolueittain

Historiallisesti Nato-jäsenyyttä kannattaneet kokoomuspoliitikot¹⁹⁷ olivat myös aktiivisimpia, kun puhuttiin kansainvälisestä yhteistyöstä, kehystäen tarkasteluajanjaksolla yhteistyötä Euroopan unionin lisäksi myös Natoon. Sosialidemokraatit sekä vihreät puolestaan kehystivät Suomen ulkopoliittisesti ensisijaisesti Euroopan unioniin ja Pohjoismaihin, joskin Ukrainan sota toi yhteistyöskenaarioihin myös Naton. Sosialidemokraattien osalta lisäresurssien vaatiminen liittyi Ylen resurssien vaalimisiin, kun taas kokoomuslaiset, vihreät ja kristillisdemokraatit vaativat suoria lisäyksiä esimerkiksi puolustusvoimien budjettiin.

Kuvaaja 11. Hybridisodankäynti-kategorian aihepiirit ajassa

On kiinnostavaa huomata, että tiedustelu- ja valmiuslait nousevat ajankohtaiseksi erityisesti oikeistohallitusten yhteydessä. Orpon hallituksessa tiedustelu- ja valmiuslain muuttaminen on

¹⁹⁷ Särkkä 2019, 171.

kirjattu jopa hallitusohjelmaan. Toisaalta tarkasteluajanjaksolla Suomen lähialueiden turvallisuustilanne muuttui useaan otteeseen johtuen muun muassa Venäjän sotatoimista Ukrainassa vuosina 2014 ja 2022. Niin Juha Sipilän keskustaoikeistolainen hallitus kuin Petteri Orpon oikeistohallitus nousivat molemmat valtaan tilanteissa, joissa Venäjän aloittamat sotatoimet olivat muuttaneet Suomen lähialueiden turvallisuustilannetta merkittävästi vain noin vuotta ennen oikeistohallituksen nousuun johtaneita vaaleja. On huomioitava, että kokoomus on puolueena profiloitunut turvallisuuspolitiikkaan. Esimerkiksi vuosien 2006 ja 2018 yleisohjelmissa painotetaan ”maanpuolustuksen jatkuvaa kehittämistä” sekä viranomaisten edellytyksiä toteuttaa tehtävään ihmisiä kohtaavien uhkien torjumiseksi kaikissa oloissa.¹⁹⁸

Vuonna 2014 alkanut Itä-Ukrainan sota ja Krimin valtaus vaikutti hieman viiveellä tarkastelussa olleisiin keskusteluihin: vuodesta 2015 alkaen kansanedustajat yhdistivät disinformaation osaksi hybridisodankäyntiä ja aloittivat vaatimaan erilaisia toimia sen hillitsemiseksi. Lisäresursseja ja lainsäädännöllisiä varautumiskeinoja perusteltiin muutamaaan otteeseen ennen sodan eskaloitumista uuteen vaiheeseen vuonna 2022, jota voidaan pitää huippuna kaikkien hybridisodankäyntiin tässä tutkielmassa liitettyjen varautumiskeinojen osalta. Kansainvälisen yhteistyön asema ennen vuotta 2022 mukaili Suomen ”vanhaa” ulkopoliittista linjaa, jossa Suomi asemoitiin Pohjoismaisen ja EU-yhteistyön kannattajaksi, vaikkakin Naton kanssa tehtävästä yhteistyöstä puhutaan pariin otteeseen ennen kevättä 2022. Tutkielman rajauksessa Ukrainan sota keväällä 2022 johti kuitenkin muutokseen kansainvälisen yhteistyön osalta ja Nato-jäsenyys nähtiin Suomelle parhaimpana ratkaisuna.

¹⁹⁸ ”Kansallisen kokoomuksen periaateohjelma 2006” ja ”Avoin tulevaisuuspuolue, joka luottaa ihmiseen – Kokoomuksen periaateohjelma 2018”.

4 Korona

Vuoden 2020 alkupuolella Suomeen rantautunut, Sars-CoV-2-viruksen aiheuttama Covid-19 eli korona aiheutti helposti leviävänä viruksena pandemian. Pandemian leviämisestä johtuvia terveydellisiä seurauksia pyrittiin rajoittamaan erilaisin poliittisin toimin ympäri maailmaa. Euroopassa koronapandemian leviämistä pyrittiin rajoittamaan muun muassa karanteeneilla, matkustus- ja kokoontumiskielloilla sekä hengityssuojien pakkokäytöllä.¹⁹⁹ Myös erilaisilla tartuntoja seuraavilla puhelinsovelluksilla pyrittiin selvittämään ihmisten liikehdintää ja näin paikantaa tartuntaketjuja.²⁰⁰ Rokotusten kehittämisen ja tutkimuksen edistymisen myötä kansalaisia kehoitettiin suojautumaan virusta vastaan ottamalla rokotteen: rokotamisen houkuttelevuutta lisättiin muun muassa tekemällä matkustamisesta ehdollista rokotteisiin. Rokottamisen ja kotiin eristämisen kaltaiset pakkotoimet muuttuivat helposti disinformaation ja salaliittoteorioiden säestämänä aiheiksi, jotka lisäsivät kansalaisten epäluottamusta viranomaisiin ja nostivat hallitusten vastaisuutta.²⁰¹

Koronapandemialta suojautuminen johti Suomessakin useisiin toimiin, jotka osaltaan vaikuttivat ihmisten arkeen. Ensimmäinen tartunta Suomessa testattiin kiinalaiselta turistilta tammikuun 27. päivä 2020. Tammikuun 30. päivänä kansainvälinen terveysjärjestö WHO (engl. *World Health Organization*) julisti koronan kansainväliseksi terveysuhaksi.²⁰² Suomessa perustettiin viranomais- ja asiantuntijaryhmiä tammikuun loppupuolelta alkaen. Hallitus käsitteli koronavirustilannetta ensimmäisen kerran 26.2.2020, samana päivänä, kun ensimmäinen koronavirustapaus todettiin suomalaisella.²⁰³ Maaliskuun alkupuolella ilmoitettiin erilaisista suosituksista, kuten tarpeettoman matkustamisen välttämisestä tietyille alueille sekä suurten yleisötilaisuuksien kieltämisestä, kunnes poikkeusolot julistettiin 16.3.2020 pidetyssä valtioneuvoston yleisistunnossa alkavaksi välittömästi. Poikkeusolojen julistaminen vaati valmiuslainsäädännön käyttöönottamisen.²⁰⁴ Läpi pandemian hallitus ohjaili koronatoimia antamalla muun muassa valmiuslakia tai tartuntatautilainsäädäntöä tarkentavia valtioneuvoston asetuksia. Maaliskuun 17. päivänä aluehallintovirastot kielsivät lähiopetuksen joitain tapauksia lukuun ottamatta sekä kaikki yleisötilaisuudet, joihin

¹⁹⁹ Egger & Magni-Berton, 2024, 11–12.

²⁰⁰ Campbell-Verduyn & Gstrein 2024, 115–116.

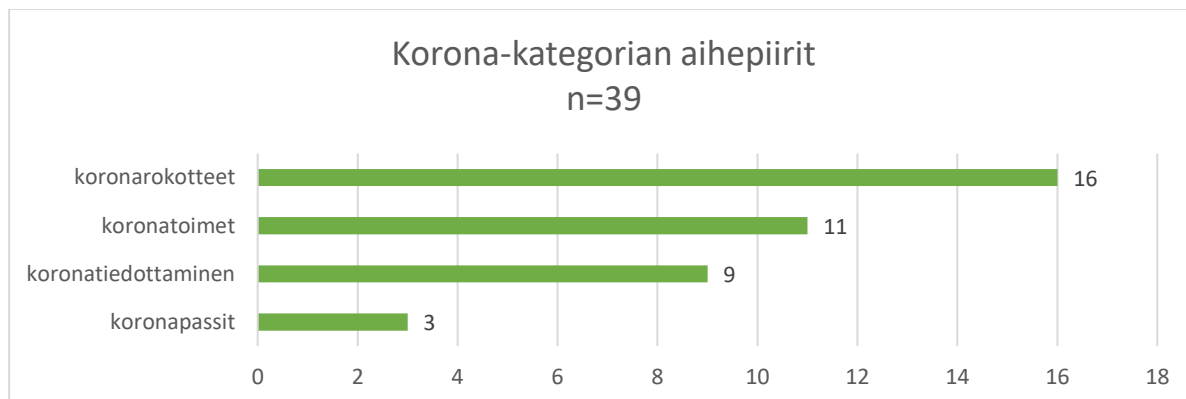
²⁰¹ Egger & Magni-Berton, 2024, 12–13.

²⁰² Onnettomuustutkintakeskus 2021, 6–8.

²⁰³ Ibid., 13.

²⁰⁴ Ibid., 20.

osallistuu yli 10 ihmistä.²⁰⁵ Viikon päästä suljettiin esimerkiksi ravintolat ja kahvilat ihmisten välisten kontaktien vähentämiseksi. Maaliskuun 28. päivänä Uudenmaan maakunta eristettiin muusta Suomesta. Eristys jatkui 14.4.2020 saakka.²⁰⁶

Kuvaaja 12. Korona-kategorian aihepiirit.

Tämän tutkielman rajaukseen kuuluvissa eduskunnassa pidetyissä puheenvuoroissa koronasta keskusteltiin pääpiirteittäin neljään aihepiiriin liittyen. Keväällä 2020 disinformaatio ja sen uhka yhdistettiin koronatoimiin ja niistä tiedottamiseen. Koronatoimilla tarkoitan hallituksen asettamia, viranomaisten suosituksiin pohjautuvia rajoituksia ja muita toimia, joilla pyrittiin ehkäisemään taudin aiheuttamaa haittaa. Vuoden 2021 aikana keskusteluun nousi erityisesti disinformaatio koronarokotteisiin ja koronapasseihin liittyen, jotka jäivät tutkielman rajauksen piiriin kuuluvassa keskustelussa keskeisiksi teemoiksi vuoden 2022 loppuun saakka. Koronaan liittyvissä puheenvuoroissa tuotiin myös useaan otteeseen huoli sananvapaudesta: osa kansanedustajista oli huolissaan esimerkiksi siitä, voiko rokotteiden vähälle jäänyttä testausta tai hallituksen toisinaan vahvojakin rajoitustoimia kritisoida ilman, että tulee syytetyksi salaliittoteoreetikoksi tai disinformaation levittäjäksi.

4.1 Disinformaatio, koronatoimet ja koronasta tiedottaminen

Vaikka koronaan liittyviä viranomaistyöryhmiä oli perustettu jo tammikuun lopulta saakka, ja hallitus oli käsitellyt koronatilannetta jo helmikuun lopulla, disinformaatio liitettiin osaksi koronaa täysistuntokeskusteluissa vasta huhtikuussa. Huhtikuun ensimmäisenä päivänä vuonna 2020 pidetyssä täysistuntokeskustelussa käsiteltiin valtioneuvoston asetusta

²⁰⁵ Ibid., 22.

²⁰⁶ Ibid., 29.

valmiuslain tietyissä pykälissä säädettyjen toimivaltuuksien jatkamisesta.²⁰⁷ Käytännössä kyseessä oli maaliskuussa aloitettujen poikkeusolojen ja rajoitusten jatkamisesta pidemmäksi ajaksi, mikäli viruksen leviämisen estäminen sitä vaatii.²⁰⁸

Osana lähetekeskustelua kokoomuksen Ville Kaunisto tuo esille huolensa disinformaation vaikutuksesta myös koronaan liittyvässä tiedotuksessa. Kauniston mukaan ”maailmalla on esimerkkejä eräiden suurvaltojen harjoittamasta disinformaatiosta, joka voi koronakriisin keskellä maksaa ihmishenkiä.” Kaunisto on huolissaan disinformaatiolle keskeisestä piirteestä, jonka voisi katsoa liittyvän disinformaation rooliin osana hybridisodankäyntiä. Disinformaation avulla hyökkäävät pyrkivät levittämällään tiedolla aiheuttaa haittaa ja hämmennystä puolustautuvassa yhteiskunnassa. Disinformaation leviäminen koronan aikana johtaa joko suoraan terveydelliseen haittaan tai välilliseen haittaan esimerkiksi terveysviranomaisten auktoriteetin murentumisena. Puheenvuorossaan Kaunisto alleviivaa eduskunnan yhtenäisyyden tärkeyttä kertomalla oppositiossa istuvan kokoomuksen olevan ”täällä auttamassa hallitusta”, mikäli hallitus empii joidenkin keinojen käyttöä. Kaunisto pitää avointa ja laajasti eri aiheista käytävää keskustelua keskeisenä keinona käsitellä pandemian ehkäisyyn liittyviä vaikeitakin asioita, jotta disinformaatio ei vie tilaa oikealta informaatiolta. Kaunisto painottaa eri mieltä olemiseen ja kriittisten mielipiteiden eli sananvapauden olevan osa demokratiaa, myös poikkeusaikoina.²⁰⁹

Huhtikuun loppupuolella perussuomalaisten Mika Niikko kysyy hallitukselta toimia sen eteen, että Suomessa koronaan liittyvä päätöksenteko tapahtuisi oikean tiedon pohjalta. Osana vuoden 2020 toisen lisätalousarvioesityksen lähetekeskustelua²¹⁰ hän ehdottaa resurssien lisäämistä Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselle (THL). Oppositio poliittikkona Niikko ihmettelee valtioneuvoston ja THL:n ajoittain ristiriitaista viestintää esimerkiksi hengityssuojainten käytöstä tai matkustusrajoitteista.²¹¹ Niikon esittämän ajatuksen takana on tuskin ainoastaan hallituksen kompetenssia kyseenalaistavan oppositiopolitiikan tekeminen, sillä huoli THL:n rahoituksesta liittyynee myös Niikon puheenvuorossa mainittuun kehityskulkuun, jossa Yhdysvaltain presidentti Donald Trump ilmoitti Yhdysvaltojen vetävän

²⁰⁷ M 11/2020 vp. Muu asia: Valtioneuvoston asetus valmiuslain 86, 88, 93, 94 ja 109 §:ssä säädettyjen toimivaltuuksien käytön jatkamisesta

²⁰⁸ PTK 43/2020, Sanna Marin, 1.4.2020.

²⁰⁹ PTK 43/2020, Ville Kaunisto, 1.4.2020.

²¹⁰ HE 52/2020 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle vuoden 2020 toisen lisätalousarvioesityksen (HE 43/2020 vp) täydentämisestä

²¹¹ PTK 57/2020, Mika Niikko, 21.4.2020.

rahoituksensa WHO:lta sen vuoksi, että Trumpin mukaan WHO olisi epäonnistunut tehtävässään tutkia ja tiedottaa leviävästä viruksesta alkuvuoden 2020 aikana. Trumpin mukaan WHO:n hitaan ja epäpätevän työskentelyn takia Yhdysvallat menettivät aikaa valmistautua viruksen ehkäisyyn ja että WHO:n toiminta vääristeli Kiinan toimintaa pandemian ehkäisemiseksi.²¹² Puheenvuorossaan Niikko referoi Trumpin ajattelua ja osoitti ymmärryksensä Trumpin päätökselle olla tukematta ”semmoista laitosta, joka antaa disinformaatiota näin vakavassa tilanteessa”. Niikon mukaan THL:n suurempi rahoittaminen estäisi Suomelle keskeisen terveysturvallisuuden ajautumasta sellaiseen tilanteeseen, että se ei voisi hoitaa elintärkeää työtään kunnolla.²¹³

Hallituksen ja opposition välisen sovun voidaan katsoa hälvenneen kriisin edetessä. Vuoden 2021 aikana opposition kritiikki hallituksen epäjohtonmukaisesta koronatieototamisesta sekä hitaista toimista lisääntyy tutkielmani rajaukseen kuuluvissa puheenvuoroissa.

Helmikuussa hallintovaliokunnan perussuomalainen puheenjohtaja Riikka Purra hyödyntää tilanteen kyseenalaistaakseen hallituksen tekemisiä. Osana lähetekeskustelua hallituksen esityksestä tartuntatautilain eräiden pykäliden muuttamisesta²¹⁴, Purra pitää kaksi keskenään samankaltaista puheenvuoroa. Kyseistä esitystä esittelevä perhe- ja peruspalveluministeri Krista Kiuru (sdp.) referoi esityksen koskevan ensisijaisesti ”rajat ylittävän matkustamisen yhteydessä tapahtuvaa epidemian torjuntaa”, jonka toteuttamiseksi aluehallintoviraston toimivaltuuksia testata rajan ylittäneitä ihmisiä taudin varalta laajennettaisiin sekä testattujen tiedonantovelvollisuutta terveysturvallisuuden ammattilaisille muutettaisiin.²¹⁵

Purra tarttuu molemmissa puheenvuoroissa muun muassa disinformaatioon, joka leviää koronaa hillitsevien politiikkatoimien ympärillä. Purran mukaan hallituksen ja viranomaisten viestintä on epäonnistunut jättäessään tilaa disinformaation leviämislle. Purran mukaan käsillä oleva lakiesitys ja aiemmat vastaavat esitykset ovat huolestuttaneet kansaa siitä, ”kuinka ihmiset nyt testataan pakolla, rokotetaan pakolla, eristetään pakolla, lapset erotetaan pakolla vanhemmista ja pahimmassa tapauksessa virusta ei ole olemassakaan vaan kaiken

²¹² ”Trump halts World Health Organization funding over coronavirus 'failure'”. *The Guardian*, 25.4.2020. <<https://www.theguardian.com/world/2020/apr/14/coronavirus-trump-halts-funding-to-world-health-organization>> [luettu 27.11.2024].

²¹³ PTK 57/2020, Mika Niikko, 21.4.2020.

²¹⁴ HE 15/2021 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi tartuntatautilain 16 ja 22 §:n muuttamisesta.

²¹⁵ PTK 13/2021 vp, Krista Kiuru, 23.2.2021.

takana on mitä ikinä. Miksi te ette keskity näiden disinformaatioiden korjaamiseen paremmin?”. Samanaikaisesti Purra kuitenkin ihmettelee hallituksen hitautta ja kyvyttömyyttä saada aikaiseksi koronaa ehkäiseviä toimia, kuten testaamista, ennakkotestaamista tai matkustamisen kieltämistä valtakunnan rajoilla, verraten Suomea muihin Euroopan maihin, jotka ovat kyenneet järeämpiin toimiin nopeammassa aikataulussa.²¹⁶

Samankaltaista kritiikkiä hallituksen viestinnästä antaa myös oppositiossa istunut kristillisdemokraattien Päivi Räsänen maaliskuun alussa pitämässään puheenvuorossa osana laajempaa keskustelua majoitus- ja ravitsemistoimintaa koskevien rajoitusten lisäämisestä.²¹⁷ Räsänen mukaan kansalaisten luottamus viranomaisiin ja hallitukseen on koetuksella toisaalta edellä mainittujen ”keskenään ristiriitaisen, jopa harhaanjohtavan viestinnän” takia, mutta toisaalta netissä leviävän disinformaation vuoksi. Räsänen katsoo huonon viestinnän antaneen ”koronakriitikoille vahvan asean tukemaan salaliittoteorioita tai sitä, että virallisesti syötettäisiin kansalaisille väärää tietoa”.²¹⁸

Keväällä 2020 esitettyjä puheenvuoroja lukuun ottamatta puheenvuorot koskien koronatoimia ja niistä tiedottamista ovat lähinnä opposition esittämää kritiikkiä hallituksen politiikalle sekä toimintatavoille. Kauniston keväällä 2020 pitämän, hallituksen ja opposition yhtenäisyyttä korostaneen, puheenvuoron jälkeen opposition puheenvuorot vaikuttavat muuttuneen Wibergin tulkinnan tavoin adversiaalisiksi.²¹⁹ Oppositiolta kysyttäessä hallituksen toimet olivat järjestään liian hitaita tai tehottomia ja niistä tiedottaminen oli epäonnistunutta, sillä hallitus ja viranomaiset saattoivat tiedottaa asioista ristiriitaisella tavalla tai eri tiedoin, mikä osaltaan mahdollisti netissä jo valmiiksi leviävän disinformaation suosiota. Oppositio pystyi siis hyödyntämään disinformaation käsitettä kritisoidessaan hallituksen koronapolitiikkaa.

4.2 Koronarokotteet ja koronapassi

Vaikka pandemian uhka oli tiedostettu erilaisissa yhteyksissä jo pitkään, varautuminen juuri eläinperäisen viruksen leviämiseen oli vajavaista: viranomaiset tai akateeminen yhteisö eivät

²¹⁶ PTK 13/2021 vp, Riikka Purra, 23.2.2021.

²¹⁷ HE 22/2021 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi majoitus- ja ravitsemistoiminnasta annetun lain väliaikaisesta muuttamisesta.

²¹⁸ PTK 20/2021, Päivi Räsänen, 8.3.2021.

²¹⁹ Ks. Wiberg 2014.

olleet aluksi täysin varmoja kyseisen viruksen toiminnasta, mikä puolestaan johti aluksi laajaan epätietoisuuteen viruksen todellisesta uhkasta..²²⁰ Koronaviruksen terveydellisen vakavuuden ja laajuuden selvittyä rokotteita alettiin kehittämään pandemian ja kuolemantapausten hillitsemiseksi sekä normaaleihin oloihin palaamiseksi: jo toukokuussa 2020 kehitteillä oli yli 100 rokotetta, joista ensimmäiset saivat käyttölupia jo saman vuoden joulukuussa.²²¹ Koronarokotteiden tehon katsottiin perustuvan laajaan laumasuojaan: suoja koronaviruksen kulloistakin varianttia vastaan olisi sitä parempi, mitä suurempi osa populaatiosta on saanut immuniteetin joko rokotteen avulla tai taudin sairastamisella. Koronarokotteisiin liitettiin erilaisia pelkoja. Esimerkiksi nopean kehitystyön myötä rokotteissa uskottiin olevan lukuisia tutkimatta jääneitä sivuvaikutuksia. EU-maista tehdyssä tutkimuksessa osoitetaan, että jokaisen valtion kansalaiset suhtautuivat koronarokotteeseen epäilevämmän kuin influenssarokotteeseen.²²² Epätietoisuus viruksesta ja rokotteista johtivat nopeasti erilaisten pelkojen ja epäilysten leviämiseen muun muassa sosiaalisessa mediassa ja aiheuttivat kansan keskuudessa epäluuloa esimerkiksi terveysviranomaisia kohtaan, johtivat salaliittoteorioiden syntymiseen sekä vähensivät rokottautuvien määrää.²²³

Uskonto- ja mediatutkimuksen professori Katja Valaskivi kumppaneineen on jaotellut suomalaiset koronaan ja koronarokotteisiin liitetyt salaliittoteoriat osaksi populistista kuvittelua, joissa korostuvat eliitin ja kansan välinen vastakkainasettelu, demokratiavastaisuus demokraattisesti valittujen johtajien ja demokraattisten instituutioiden kyseenalaistamisena sekä lääketiedevastaisuus kohdistuen laajempaan epäluulona lääketieteellisuutta ja modernia lääketiedettä vastaan, suosien vaihtoehtoisia tai luontaishoitoihin perustuvia hoitotapoja. Suomessa muun muassa erilaisissa oikeistopopulistien ja herätyskristittyjen suosimissa sosiaalisen median kanavissa ja julkaisuissa levinneet eliitinvastaiset salaliittoteoriat ovat saaneet paljon vaikutteita esimerkiksi yhdysvaltalaisen QAnon-liikkeen narratiiveista. Salaliittoteorioista vakuuttuneiden kansalaisten välillä on tutkittu olevan tietynlaista keskinäistä sympatiaa ja tiukkaa ”me vastaan muut” -asennetta, jossa samanmielisten kanssa pyrittiin säilyttämään tiukkaa yhtenäisyyttä, jotta ”ne muut” eivät pääse aiheuttamaan ryhmän sijaista hajaannusta.²²⁴

²²⁰ Ketola 2024, 26–27.

²²¹ James et al. 2023, 7035.

²²² Egger & Magni-Berton 2024, 275–6.

²²³ de Albuquerque Veloso Machado et al. 2021, 4.

²²⁴ Valaskivi et al. 2023, 77–78, 80–84.

Espanjalainen sosiologi ja data-analyytikko Alba Taboada-Villamarín ja kumppanit toteavat espanjankielisestä Twitter-aineistosta tekemän verkostanalyysin perusteella kaksi keskeistä seikkaa. Koronaan liittyvien salaliittoteorioiden katsotaan olleen monelle tietynlainen johdatus aiempiin tunnettuihin salaliittoteorioihin. Erityisesti uuteen maailmanjärjestykseen (engl. *The New World Order*) viittaava salaliittoteoria, jonka mukaan kansallisvaltioiden suvereeniutta uhkaa epämääräiset globaalit voimat, linkittyvät samoihin keskusteluihin kuin koronarokotteisiin ja hengityssuojoihin liittyvät teorit. Koronasalaliittoteorioihin uskomisen katsottiin yleisesti laskeneen luottamusta terveysviranomaisiin ja lääketeollisuuteen. Taboada-Villamarín ja kumppanit tekevät myös samankaltaisen havainnon kuin Valaskivi: koronasalaliittoteorioita ja muita salaliittoteorioita yhdistävät esimerkiksi eliitinvastainen retoriikka ja niiden suosio kansallismielisten ja populististen ryhmittymien keskuudessa.²²⁵

Useissa Euroopan maissa, Suomi mukaan lukien, otettiin käyttöön vuoden 2021 aikana menettely, jossa kansalaisten tietyt vapaudet olivat ehdollisia taudin testaamiseen, rokottautumiseen tai taudin sairastamiseen. Kansalaisten rokottautumisen tai sairastamisen kautta saatua immuniteettiä seurattiin niin sanotun koronapassin avulla. Sen avulla pyrittiin avaamaan yhteiskuntia muista rajoituksista sekä toisaalta tarjoamaan konkreettista kannustinta rokotteenottamiselle, ilman passia ei voinut esimerkiksi matkustaa, käydä ravintoloissa tai joukkotapahtumissa.²²⁶ Suomessa passi otettiin käyttöön lokakuussa 2021.²²⁷ Suomessa koronapassin käyttöönotto ei johtanut samanlaiseen rokotekattavuuden lisääntymiseen kuin esimerkiksi Italiassa tai Itävallassa, sillä suomalaiset olivat rokottautuneet kattavasti jo ennen passin käyttöönottoa.²²⁸ Näin ollen osan kansanedustajista esittämät perustelut koronapassin käyttöönoton houkuttelevuudesta eivät toteutuneet.

Eduskunnassa koronarokotteet yhdistettiin disinformaatioon ensimmäistä kertaa helmikuussa 2021 osana edellä käsiteltyjä Purran puheenvuoroja. Rokotteet ja niihin liittyvä disinformaatio nousee keskeisempään rooliin vuoden 2021 lokakuun ja vuoden 2022 tammikuun välisenä aikana, samoihin aikoihin, kun koronapassin käyttöönotto ja sen käytäntöjen hienosäätäminen on ajankohtaista.

²²⁵ Taboada-Villamarín et al. 2024, 160–161.

²²⁶ Egger & Magni-Berton 2024, 266–267.

²²⁷ HE230/2021 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi tartuntatautilain muuttamisesta ja väliaikaisesta muuttamisesta, 56.

²²⁸ Egger & Magni-Berton 2024, 275.

Osana koronapassin käyttöönottoa koskevan hallituksen esityksen toista käsittelyä²²⁹, lääkäritaustainen Päivi Räsänen puolustaa rokotteita, mutta vastustaa niin sanottua koronapassia.²³⁰ Räsänen tarttuu muun muassa Valta kuuluu kansalle -puoluetta edustaneen Ano Turtiaisen puheenvuoroon, jossa Turtiainen kuvailee koronarokotteita kokeellisiksi ja yhdistää koronapandemian laajemmin kansainvälisesti levinneisiin salaliittoteorioihin.²³¹ Räsänen toteaa rokotteiden olevan lääketieteen historiassa eniten terveyshyötyjä saavuttanut innovaatio, minkä vuoksi hän suree niistä levinnyttä disinformaatiota. Monen muun oppositiopoliitikon tavoin Räsänen ei kannata koronapassin käyttöönottoa vedoten sen heikkoihin hyötyihin ja huonoon ajoitukseen, vaikkakin hän alleviivaa irtisanoutuvansa Turtiaisen kaltaisten oppositiopoliitikkojen esittämästä rokotedisinformaatiosta ja salaliittoteorioista.²³²

Joulukuussa käydyssä keskustelussa hallituksen esityksestä, jolla pyrittiin ehkäisemään sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita käyttävien altistuminen koronavirukselle vaatimalla sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijöitä ottamaan koronarokote tai esittämään todiste sairastetusta taudista pystyäkseen työskentelemään, ilmenee erilaisia jakolinjoja.²³³

Vihreiden Mari Holopainen sekä kristillisdemokraattien Sari Tanus tunnistavat rokotteiden haittojen ympärille esimerkiksi sosiaalisen median kanavilla kehittyneen keskustelun huolestuttavaksi rokotekattavuuden kannalta. Oppositiopuolueen edustaja Tanus katsoo rokotteista leviävän tiedon olevan ”sellainen sillisalaatti ja sekasotku”, josta on vaikea hahmottaa se, mikä on oikeastaan totta.²³⁴ Holopaisen mukaan rokotevastaisuuden taustalla on disinformaation lisäksi ”salaliittoteorioita, epäluottamusta viranomaisia ja tutkijoita kohtaan mutta myös varmasti sosioekonomisia haasteita, tietämättömyyttä ja välinpitämättömyyttä.” Holopainen toteaa, että kriittisyys on ilman muuta paikallaan yhteiskunnassa, mutta epäilee ”suurta kriittistä ajattelua” esiintyvän esimerkiksi Youtube-videoilla tai asiantuntijoiksi itsensä tituleeraavien kannanotoissa.²³⁵ Poikkeavaa näkemystä edustaa oppositiossa istuva perussuomalainen Mika Niikko, joka osaltaan kyseenalaistaa disinformaation roolia

²²⁹ HE131/2021 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi tartuntatautilain muuttamisesta ja väliaikaisesta muuttamisesta.

²³⁰ PTK 118/2021 vp, Päivi Räsänen, 15.10.2021.

²³¹ PTK 118/2021 vp, Ano Turtiainen, 15.10.2021.

²³² PTK 118/2021 vp, Päivi Räsänen, 15.10.2021.

²³³ HE230/2021 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi tartuntatautilain väliaikaisesta muuttamisesta

²³⁴ PTK 148/2021, Sari Tanus, 9.12.2021.

²³⁵ PTK 148/2021, Mari Holopainen, 9.12.2021.

rokotevastaisuudessa. Hän viittaa Ylen julkaisemaan uutiseen, jossa lähi- ja perushoitajienliiton puheenjohtaja kertoo yli 700 rokottautumisvaatimusta vastustavasta viestistä, jotka puheenjohtaja sai yhden yön aikana. Niikko epäilee, että kaikki viestin lähettäneet eivät ole ”saaneet jotain vaikutusta jostain disinformaatiosta”, vaan taustalla lienee kuulemisen arvoisia tarinoita rokotteen vastustamisesta.²³⁶

Myöhemmin joulukuussa eduskunnassa pidettiin toinen käsittely hallituksen esityksestä koskien muun muassa tartuntatautilain säätämistä.²³⁷ Esittelypuheenvuorossa perussuomalaisten Mari Rantanen kritisoi asiantuntijoihin vedoten hallituksen politiikkaa koronapassin osalta. Rantanen vetoaa THL:n ja HUS:n asiantuntijoihin ja toteaa, että ”koronapassia ei pidä käyttää, koska se luo vääränlaista turvallisuudentunnetta ja voi itse asiassa johtaa tartuntojen leviämiseen, mikäli ihmiset käyvät ravintoloissa ja tapahtumissa kuvitellen, että he eivät voi koronapassin ansiosta saada tartuntaa.”²³⁸ Rantanen esittää siirtymistä koronapassin käytöstä pikatestaamisen lisäämiseen, saaden laajaa tukea puolueeltaan ja muilta oppositioedustajilta, jotka arvostelevat kiivaasti koronapassin perusteita ja hyötyjä.²³⁹

Disinformaation keskusteluun tuo vihreiden Holopainen, joka toteaa ”että osa perussuomalaisten kansanedustajista tuo disinformaatiota tähänkin saliin”, viitaten aiemmin esitettyihin puheenvuoroihin.²⁴⁰ Holopainen tuo esimerkillään rokotesuojan hyvin merkittävän vaikutuksen erityisesti deltavariantilta suojautumiseen ja tehohoidolta välttymiseen, minkä jälkeen hän arvioi perussuomalaisten puheiden liittyen rokotteiden tehottomuuteen ja niiden haittavaikutuksiin olevan disinformaatiota.²⁴¹ Toisin kuin aiemmissa koronaan liittyvissä puheenvuoroissa, oppositio on pikemminkin syyttänyt hallitusta toimistaan, mutta Holopainen puolestaan syyttää oppositiota. Holopaisen puheenvuoron syytteleevyyteen ja vastakkainasetteluun ei juurikaan tartuta ja keskustelun kiivasluontoisuus taantuu loppua kohden, sillä keskustelun edetessä disinformaatio nousee pikemminkin yhdistävänä tekijänä.

²³⁶ PTK 148/2021, Mika Niikko, 9.12.2021.

²³⁷ HE 226/2021 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi tartuntatautilain väliaikaisesta muuttamisesta ja liikenteen palveluista annetun lain väliaikaisesta muuttamisesta.

²³⁸ PTK155/2021, Mari Rantanen, 20.12.2021

²³⁹ PTK155/2021, Päivi Räsänen, Juha Mäenpää, Kaisa Juuso, 20.12.2021

²⁴⁰ PTK155/2021, Mari Holopainen, 20.12.2021

²⁴¹ Esimerkiksi Kaisa Juuso sekä Juha Mäenpää pitivät puheenvuoroja, joissa esiintyi hyvin erilaisia näkemyksiä koronarokotteiden suojasta kuin Mari Holopaisen puheenvuorossa.

Perussuomalaisten Niikko kehuu vasemmistoliiton Jari Myllykosken yhteisymmärrystä korostavaa ja vastakkainasettelun välttämiseen pyrkivää puheenvuoroa todetessaan disinformaation koronapassien ja -rokotteiden tiimoilta vahingoittavan tervettä kritiikkiä.²⁴² Myllykoski jakaa Niikon huolen disinformaation levittämisestä ja sen vaikutuksesta terveen kritiikin esittämiseen. Myllykosken mukaan sellaista tilannetta ei saisi syntyä, jossa kysymyksiä tai kritiikkiä esittävät tahot leimattaisiin kategorisesti rokotteiden vastustajiksi. Tällaista tilannetta ei syntyisi, mikäli disinformaation levittäjät saataisiin kuriin.²⁴³ Niikko ja Myllykoski katsovat siis sananvapauden suojelemisen olevan erityisen tärkeää, jopa sillä uhalla, että sananvapauden varjolla levitetään haitallista tietoa. Sananvapauden rajaamisen katsotaan johtavan haitallisempaan kehityskulkuun, jossa kansa jakaantuu kahtia.

Koronarokotteet puhuttavat jälleen 4.1.2022, jolloin eduskunta kutsutaan täysistuntoon kesken istuntotauon. Istuntotauon aikaan Suomessa oli käynnissä koko pandemian suurin tartuntahuippu, jolloin todennetut tartuntatapaukset nousivat vuoden 2021 viimeisellä viikolla ennennäkemättömään 46 000, vain noustakseen yli 60 000 vuoden 2022 ensimmäisellä viikolla ja jäädäkseen vuoden ensimmäisiksi viikoiksi 60 000 tartuntatapauksen pintaan.²⁴⁴ Päivän täysistunnossa eduskunta käsitteli hallituksen esitystä koskien yksityisen ja työterveyshuollon roolia rokotekattavuuden edistämässä.²⁴⁵ Huolenaiheena hallituspuolueiden kesken oli yhä koronarokotteista levitettävä disinformaatio, joka osaltaan heikentää kansalaisten halua ottaa rokotteita ja, jonka katsottiin yleisesti lietsovan pelkoa.²⁴⁶

Oppositionedustajista äänessä ovat Päivi Räsänen (kd.) ja Sebastian Tynkkynen (ps.), jotka ovat havainneet omissa viiteryhmissään ”villejä huhuja siitä, mikä olisi syy tähän eduskunnan koolle kutsumiseen”.²⁴⁷ Tynkkynen kuvailee joutuneensa ”disinformaatiopommituksen kohteeksi”, joissa väitetään hänen levittäneen sosiaalisessa mediassa tietoa ”häätäistunnosta tai yöistunnosta”. Hän täsmentää, että käsillä olevassa istunnossa ei ole kyseessä mistään häätäistunnosta, jossa päätettäisiin ”tyyliin pakkorokottamisesta” ja pyytää disinformaation

²⁴² PTK 155/2021, Jari Myllykoski, Mika Niikko, 20.12.2021.

²⁴³ PTK 155/2021, Jari Myllykoski, 20.12.2021.

²⁴⁴ ”Tartuntarekisterin COVID-19-tapaukset”. Terveystieteiden tutkimuskeskuksen verkkosivut. <https://sampo.thl.fi/pivot/prod/fi/epirapo/covid19case/fact_epirapo_covid19case?row=dateweek20200101-509030&column=measure-444833.445356.492118.816930.816957.&fo=1> [luettu 12.12.2024].

²⁴⁵ HE 235/2021vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sairausvakuutuslain 3 luvun 8 §:n muuttamisesta.

²⁴⁶ PTK 161/2021vp, Mikko Savola, Saara Hyrkkö. 4.1.2022.

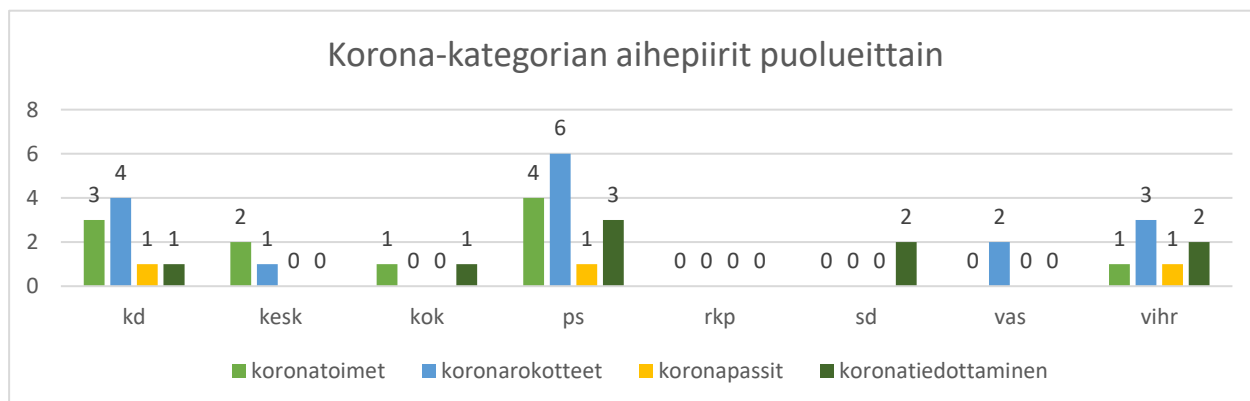
²⁴⁷ PTK 161/2021vp, Päivi Räsänen. 4.1.2022.

levittäjiä lopettamasta väärän tiedon levittämisen, vedoten sen itseasiassa lisäävän pelkoa ja jakavan kansaa kahtia.²⁴⁸

Vuoden 2022 edetessä ja koronapandemian ja -rajoitusten akuuteimman vaiheen jäädessä taakse, kansanedustajat pyrkivät toisinaan hyötymään korona-ajan opeista luoden analogioita. Huhtikuussa 2022 Perussuomalaisten Niikko pohtii disinformaatiokampanjoiden onnistumisen mahdollisuutta liittyen Suomessa virinneeseen Nato-keskusteluun. Niikon mukaan ei ole syytä huoleen, sillä vaikka koronatoimien ja -rokotteiden ympärillä oltiin huolissaan disinformaatiokampanjoiden haittavaikutuksista, ihmiset toimivat kuitenkin melko järkevästi ja valtaosa kansalaisista rokottautui.²⁴⁹ Joulukuussa 2022 vasemmistoliiton Myllykoski pohti mahdollisuutta disinformaation leviämislle ja uudistusten vastustamiselle osana lähetekeskustelua hallituksen esityksestä liittyen lääkelain ja sairausvakuutuslain muuttamisesta.²⁵⁰ Voiko muutokset biologisten lääkkeiden antamisessa ja annostelamisessa johtaa samankaltaiseen disinformaatioryöppyyn kuin koronarokotteet vain hieman aiemmin ja osaltaan johtaa lääketieteen ja viranomaisten auktoriteettia heikentävään kehityskulkuun?²⁵¹

4.3 Poikkeusaikojen uhka

Disinformaatio kehystettiin erityiseksi uhkaksi pandemian aiheuttamaine poikkeusaikoina. Sen katsottiin vaarantavan kansalaisten terveyden lisäksi myös kansalaisten yhtenäisyyttä sekä uskoa perinteisiin auktoriteetteihin, kuten poliitikkoihin ja viranomaisiin.

Kuvaaja 13. Korona-kategorian aihepiirit puolueittain.

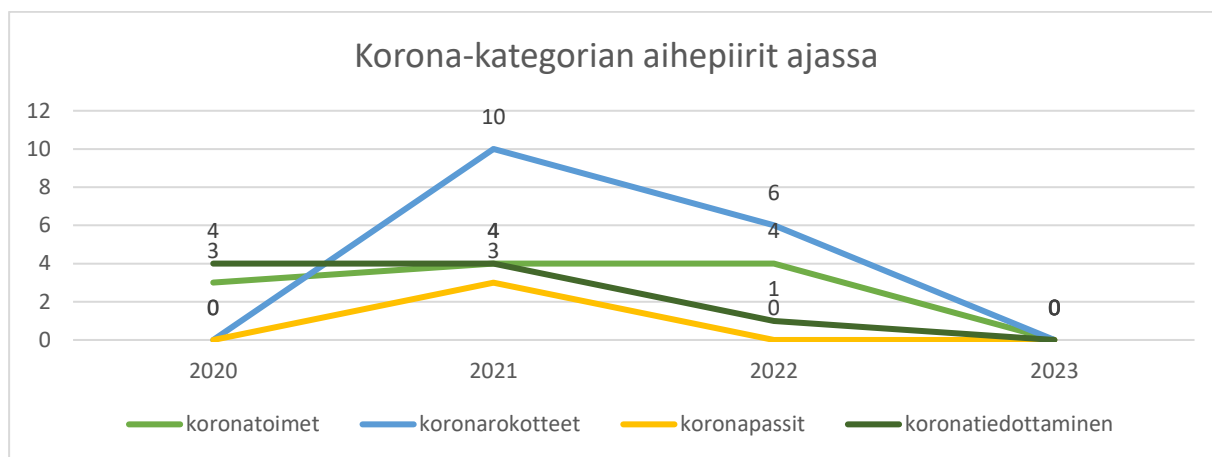
²⁴⁸ PTK 161/2021vp, Sebastian Tynkkynen. 4.1.2022.

²⁴⁹ PTK 41/2022vp, Mika Niikko, 20.4.2022

²⁵⁰ HE 413/2022vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi lääkelain ja sairausvakuutuslain muuttamisesta.

²⁵¹ PTK 138/2022vp, Jari Myllykoski, 12.12.2022.

Koronaan liitetyissä keskusteluissa koronarokotteet nousivat yleisimmäksi puheenaiheeksi. Valaskiven ja Taboada-Villamarínin artikkeleissaan nostamat havainnot koronaan liitettyjen salaliittoteorioiden leviämisestä erityisesti kristittyjen ja kansallispopulististen yhteisöjen suosimissa media-alustoissa tukee aineistoni perusteella tehtävää havaintoa: koronarokotteista ja koronatoimista keskustelivat aktiivisimmin perussuomalaisen ja kristillisdemokraattisten puolueiden kansanedustajat. Kyseiset puolueet olivat tarkasteluajanjaksolla oppositiossa, mikä voi selittää ainakin osin puheenvuoroja, joissa suhtaudutaan kriittisesti hallituksen toimiin. Toisaalta oppositiossa istuva kokoomus puolestaan oli kyseisessä kategoriassa epäaktiivinen. Oppositioasema tuskin selittää Valaskiven havaintoja salaliittoteorioiden leviämisestä tietyillä oikeistolaisilla ja kristityillä kanavilla, joihin muun muassa myös Tanus, Räsänen ja Tynkkynen puheenvuoroissaan viittasi.²⁵² Ilmiötä voi selittää perussuomalaisen ja kristillisdemokraattisten kansanedustajien sekä heidän seuraajien keskuudessa muodostunut intersubjektiivinen ja hermeneuttinen ymmärrys koronasta ja siihen liitettävistä teemoista.

Kuvaaja 14. Korona-kategorian aihepiirit ajassa

On kiinnostavaa huomata, kuinka disinformaatio kulki käsi kädessä pandemian vaiheiden kanssa. Sitä mukaa, kun pandemia ja siihen liittyvät vastakeinot muuttuivat, disinformaatiota sivuavat keskustelut siirtyivät seuraavaan teemaan. Pandemian vuoksi käyttöön otetut uudet keinot johtivat uuden tiedon omaksumiseen ja hetkelliseen epävarmuuteen, joka puolestaan antoi tilaa disinformaation leviämiseksi. Disinformaatioon ja koronaan liittyneet puheenvuorot loppuivat pian sen jälkeen, kun tilanne normalisoitui, pandemian saama mediahuomio lakkasi ja yhteiskunta avattiin pysyvästi. Vuonna 2022 esitetyissä puheenvuoroissa korona-ajan opeista pyrittiin tehdä analogioita, joista voitaisiin mahdollisesti hyötyä muiden teemojen yhteydessä.

²⁵² PTK 148/2021, Sari Tanus, 9.12.2021.

PTK 161/2022, Päivi Räsänen, Sebastian Tynkkynen, 4.1.2022.

5 Johtopäätökset

Disinformaatiosta käydyt keskustelut eivät ole yleisiä eduskunnassa. Vuoden 2014 Ukrainan tapahtumien jälkeen disinformaatiosta puhuminen hivuttautuu useammin osaksi täysistuntokeskusteluja, sillä ennen vuotta 2015 disinformaatio mainittiin osana täysistuntokeskusteluja vain 14 kertaa. Määrällisestä vähäisyydestään huolimatta disinformaatioon liitetyt teemat ovat usein kuitenkin vakavia, koskien Suomen kansalaisten ja suomalaisen yhteiskunnan kykyä kohdata muuttuvien ja uusien uhkakuvien maailma. Digitalisaation, hybridisodankäynnin ja pandemioiden täyteinen maailma.

Tarkastelun kohteena olevissa puheenvuoroissa disinformaatio kehystetään pääpiirteittäin uhkaavaksi ilmiöksi, digitalisoituvan yhteiskunnan, tiedonvälityksen ja median sivutuotteeksi, joka ilmenee erilaisten uusien kehityskulkujen liepeillä. Se kehystetään osaksi hybridisodankäyntiä yhtenä hyökkäyksen muotona, jonka avulla vihamieliset tahot voivat horjuttaa suomalaista yhteiskuntaa, jopa Suomen kansallista turvallisuutta. Osana koko maailmaa ravisuttanutta pandemiaa disinformaation katsotaan koituvan uhaksi kansalaisten terveydelle, kansalliselle yhtenäisyydelle sekä viranomaisten ja asiantuntijoiden auktoriteeteille.

Disinformaatiosta puhuttaessa kansanedustajat esittävät enimmäkseen huoliensa sen vaikutuksista sekä erilaisia keinoja varautua siihen. Disinformaatiosta puhuneet kansanedustajat kehystävät disinformaatiota puhuakseen itselleen tai puolueelle tärkeistä asioista sekä puhuakseen itselleen tärkeille ryhmille. Sitä käytetään myös välineenä puoluepoliittisissa kiistoissa ja Wibergin kuvailemassa kansanedustajien välisessä strategisessa ja kilpailullisessa keskustelussa, jossa vastapuolen tekemisiä ja tekemättä jättämisiä pyritään kyseenalaistamaan ja omaa asemaan korostamaan. Toisaalta disinformaatiota käytetään niin eduskunnan sisäpuolisten kuin ulkopuolisten tahojen syyttelyyn.

Jos pohdimme disinformaation käsitettä Marjalaisen ja Ihalaisen esittelemästä käsitehistoriallisesta näkökulmasta, jossa yhteiskunnallinen keskustelu katsotaan kamppailuksi tilasta ja vallasta, voimme todeta eri puolueiden kehystävän disinformaation pääpiirteittäin eri teemoihin. Kansanedustajat näyttävät ryhmittyvän puolueittain tiettyjen tulkintojen ympärille disinformaation osalta, jonka voi ajatella olevan esimerkki siitä, että

myös disinformaation merkitys rakentuu intersubjektiivisesti. Osana metodiani esitellyn hermeneuttisen ymmärtämisen voi katsoa selittävän osaltaan sitä, minkälaisia merkityksiä kansanedustajat antavat disinformaatiolle. Seuraavaksi esittelen tutkielmassani tehtyjä havaintoja näkökulmasta, jossa disinformaation uhka kehystettiin osaksi sellaisia asioita, joiden voidaan ajatella nousevan puolueen kansanedustajan henkilökohtaisista arvoista tai ideologisesta taustasta.

Disinformaatiosta eniten puhuneet SDP:n kansanedustajat (29 puheenvuoroa) sekä toiseksi eniten puhuneet vihreiden kansanedustajat (26 puheenvuoroa) kehystävät disinformaation leviämiseen yleisesti liitetyt toimijat uusliberalistisen talousjärjestelmän tuotoksiksi puhuessaan esimerkiksi sosiaalisen median palveluita tarjoavista globaaleista digijäteistä, joiden toimintaa pienen valtion on mahdoton säännellä. Vasemmistopuolueiden kansanedustajat tuovat disinformaation varjolla keskusteluun erityisesti julkisin varoin kustannettujen mediapalveluiden merkityksen osana tasa-arvoista ajatusta siitä, että kaikilla kansalaisilla tulee tulotasostaan riippumatta olla pääsy laadukkaaseen ja puolueettomaan tietoon. Luomalla muun muassa disinformaatioon vedoten uhkakuvia hallitsemattomista digijäteistä, vasemmistolaisten puolueiden kansanedustajat pyrkivät perustelemaan ratkaisuja pitääkseen suuryritysten vaikutusvallan aisoissa. Tämän taustalla vaikuttaa esimerkiksi se, että SDP:n ja vihreiden kaltaiset puolueet tuskin ensisijaisesti tukevat vapaata markkinataloutta häikäilemättömästi hyödyntäneitä ja ylivertaisen aseman saavuttaneita ylikansallisia yrityksiä vaan pitävät toivottavampana kehityksenä esimerkiksi valtion taloudellista interventiota sosiaalisen tasa-arvon saavuttamiseksi.

Toiseksi eniten disinformaatiosta puhuu (26 puheenvuoroa) sivistysporvarilliseksi ja isänmaalliseksi puolueeksi perinteisesti mielletty kokoomus. Yhdessä keskustan kanssa kokoomus on aktiivinen kehystämään disinformaatioon varautumisen koulutuksellisin keinoin järjestettäväksi toimeksi. Osana puheenvuoroja, joissa disinformaatio liitetään osaksi hybridisodankäynnin keinoja, kokoomuslaiset olivat aktiivisimpia vaatiessaan lisää resursseja, lainsäädännöllisiä oikeuksia ja kansainvälistä yhteistyötä uusien uhkakuvien taltuttamiseksi. Kokoomuksen historiallisesti tekemät painotukset Suomen puolustuskyvyn ylläpitämiseksi, Nato-jäsenyyden puolesta puhuminen sekä ainakin vaalipuheissa esitetyt lupaukset koulutuksen tukemisesta lienevät sen taustalla, että kokoomuslaiset poliitikot kehystävät disinformaation ja siihen varautumisen juuri näihin teemoihin.

Yleisesti disinformaation kehystäminen osaksi hybridisodankäyntiä tuo esille hybridiuhkien laajuuden ja hybridisodankäynnille keskeisen ulottuvuuden: toimet tapahtuvat rauhanajassa, sillä sotia ei julisteta ja vihamieliset toimijat pyrkivät vaikuttamaan vaivihkaisin keinoin. Disinformaatio nostetaan ikään kuin esimerkiksi ja uhkakuvaksi hybridikeinosta, joka on läsnä rauhanaikana ja uhkaa niin siviiliväestöä kuin yhteiskunnan järjestystä tai totuttuja tapoja. Kansanedustajien pitämät turvallistavat puheteot eivät tapahtuneet tyhjiössä, vaan niissä disinformaatio kehystettiin osaksi laajempaa kontekstia, oli kyseessä sitten Euroopassa käytävä sota, terroristinen propaganda tai Venäjän hyödyntämien hybridikeinojen aiempaa häikäilemättömämpi käyttö, joka mahdollisesti uhkaa kansallista turvallisuutta tai suomalaista yhteiskuntaa.

On kiinnostavaa huomata, että puolessa niistä puheenvuoroista, joissa disinformaatiota tarkastellaan osana hybridisodankäynnin keinoja, mainitaan vähintään epäsuoraan toimijaksi Venäjä. Koronapandemian yhteydessä disinformaatiota lähestytään hieman epämääräisenä uhkana, joka leviää kansan keskuudessa erilaisten digitaalisten alustojen avulla eikä vastaava toimijan erottelu ollut yhtä järjestelmällistä. Siitä huolimatta disinformaation leviämistä pandemia-aikana pidetään uhkana niin kansalaisten terveydelle ja yhtenäisyydelle kuin myös viranomaisten ja poliitikkojen auktoriteeteille. Toiseksi eniten disinformaatiosta puhuu perussuomalaiset (26 puheenvuoroa), joiden aktiivisuus korostuu erityisesti koronapandemiaan liittyen: perussuomalaiset kansanedustajat pitivät yli puolet niistä 27 puheenvuorosta, joissa disinformaatio liitettiin koronaan. Kansallispopulistiseksi luonnehditun, oppositiossa istuneen puolueen voi ajatella kehystäneen teeman toisaalta hallitusta kritisoivaan oppositiopolitikointiin, johon voi tässä yhteydessä ajatella kuuluvan myös populistisille puolueille tyypillistä anti establishment -henkistä ja antielitististä politiikkaa, jota esimerkiksi Valaskivi tutkimuksessaan koronadisinformaatiosta ja salaliittoteorioista tuo esiin.

Disinformaatiota voi pitää monitulkintaisena ja kiistanalaisena käsitteenä, sillä puolueet yhdistävät sen laajasti erilaisiin teemoihin. Puolueiden välinen on selitettävissä hermeneuttisella ymmärryksellä, jossa kansanedustajien poliittiset arvot ja edustamien puolueiden ideologiat muovaavat tulkintaa nykyhetkestä ja luovat puolueiden sisäisiä intersubjektiiivisiä tulkintoja disinformaatiosta. Kuitenkin suurin osa kansanedustajista käsittää disinformaatio keskeiseksi uhkaksi, johon tulee varautua ja jonka leviämistä tulee estää.

Lähteet

I Valtiopäiväasiakirjat

Valtiopäivät 1998–2023, pöytäkirjat.

Valtiopäivät 2015–2023, hallituksen esitykset.

Valtiopäivät 2018–2023, kertomukset.

Valtiopäivät 2018–2022, keskustelualoitteet.

Valtiopäivät 2020, muut asiat.

Valtiopäivät 2021, kansalaisaloitteet.

Valtiopäivät 2021–2022, valiokuntamietinnöt.

Valtiopäivät 1998–2022, välikysymykset.

Valtiopäivät 2022, lakialoitteet.

Valtiopäivät 2022, suulliset kysymykset.

VNS 6/2016, 28. Valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko.
https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/KasittelytiedotValtiopaivaasia/Sivut/VNS_6+2016.aspx.

VNS 7/2020 vp. Valtioneuvoston selonteko EU-politiikasta.

VNS 4/2021 vp. Valtioneuvoston selonteko sisäisestä turvallisuudesta 2021.
<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163149>.

VNS 8/2021 vp. Valtioneuvoston puolustusselonteko 2021.
https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/JulkaisuMetatieto/Documents/VNS_7+2020.pdf

VNS 10/2022 vp, Valtioneuvoston selonteko Suomen digitaalinen kompassi.

II Lehdistöaineisto

Lähdeluetteloon merkitään aakkosjärjestyksessä käytetyt lehdet ja rajavuodet. Esimerkki:

British Broadcasting Company, 2021

The Guardian, 2020.

Helsingin Sanomat, 2022.

Turun Sanomat, 2019.

Yleisradio, 2016–2023.

III Tutkimuskirjallisuus

Armitage, Rachel & Cristian Vaccari. “Misinformation and disinformation”. *The Routledge companion to media disinformation and populism*, toim. Howard Tumber & Silvio Waisbord. 1st ed. London; Routledge 2021. <https://doi.org/10.4324/9781003004431-5>.

Brashier, Nadia M, and Daniel L Schacter. “Aging in an Era of Fake News.” *Current Directions in Psychological Science: A Journal of the American Psychological Society* 29, no. 3 (2020): 316–23. doi:10.1177/0963721420915872.

Buzan, Barry, Ole Waever, and Jaap de Wilde. *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder, Colo; Lynne Rienner Publishers, 1998.

Cartwright, Barry, Richard Frank, George Weir, and Karmvir Padda. “Detecting and Responding to Hostile Disinformation Activities on Social Media Using Machine Learning and Deep Neural Networks.” *Neural Computing & Applications* 34, no. 18 (2022): 15141–63. <https://doi.org/10.1007/s00521-022-07296-0>.

de Albuquerque Veloso Machado, Matilde, Bjelle Roberts, Brian Li Han Wong, Robin van Kessel, and Elias Mossialos. “The Relationship Between the COVID-19 Pandemic and Vaccine Hesitancy: A Scoping Review of Literature Until August 2021.” *Frontiers in Public Health* 9 (2021): 747787–747787. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2021.747787>.

Deane, James. “Responses to Mis/Disinformation – Practitioner Experiences and Approaches in Low-Income Settings.” *The Routledge companion to media disinformation and populism*, toim. Howard Tumber & Silvio Waisbord. 1st ed. London; Routledge 2021. <https://doi.org/10.4324/9781003004431-56>.

Domínguez-García, Ricardo, Ana Velasco-Molpeceres, and Concha Pérez-Curiel. “Disinformation in the Spanish Public Debate: An Analysis of Political Speeches in the Congress of Deputies.” *Frontiers in Communication* 9 (2024). <https://doi.org/10.3389/fcomm.2024.1363941>.

Dov Bachmann, Sascha-Dominik, Dries Putter, and Guy Duczynski. “Hybrid Warfare and Disinformation: A Ukraine War Perspective.” *Global Policy* 14, no. 5 (2023): 858–69. <https://doi.org/10.1111/1758-5899.13257>.

Dragomir, Marius, José Rúas-Araújo, and Minna Horowitz. “Beyond Online Disinformation: Assessing National Information Resilience in Four European Countries.” *Humanities & Social Sciences Communications* 11, no. 1 (2024): 101–10. <https://doi.org/10.1057/s41599-024-02605-5>.

Egger, Clara, Raül Magni-Berton, Eugénie de Saint-Phalle, Clara Egger, Raul Magni-Berton, and Eugénie de Saint-Phalle. *Covid-19 Containment Policies in Europe*. Cham: Springer Nature, 2024. <https://doi.org/10.1007/978-3-031-52096-9>.

Eskola, Jari & Juha Suoranta. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. 10. painos. Tampere: Vastapaino, 2014.

Haslam, Jonathan. *Near and Distant Neighbours: A New History of Soviet Intelligence*. First edition. United Kingdom: Oxford University Press, 2015.

Hallin, Daniel C, and Paolo Mancini. *Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics*. 1st ed. Cambridge; Cambridge University Press, 2004.

Hoffman, F. G. (2007). *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*. Potomac Institute for Policy Studies. Arlington, Virginia.

Humprecht, Edda, Frank Esser, and Peter Van Aelst. “Resilience to Online Disinformation: A Framework for Cross-National Comparative Research.” *The International Journal of Press/Politics* 25, no. 3 (2020): 493–516. <https://doi.org/10.1177/1940161219900126>.

James, Wilmot G, Lawrence R Stanberry, Phillip S LaRussa, and Marc D Grodman. “Vaccines and Global Health: COVID-19 Vaccine Development, Strategy, and Implementation Symposium – Summary of the Meeting at Vagelos College of Physicians and Surgeons (February 22–26, 2021, New York).” *Vaccine* 41, no. 48 (2023): 7035–40. doi:10.1016/j.vaccine.2023.10.052.

Jansson, Saara, and Tanja Sihvonen. “Kyberturvallisuus Valtiollisena Toimintaympäristönä Ja Siihen Kohdistuvat Uhat.” *Media & viestintä*, 41–1/2018: n. pag. Web. <https://doi.org/10.23983/mv.69950>

Ketola, Johanna. *Demokraattinen hallinta kriisien aikakaudella: Monitasoinen näkökulma toimijuuteen ja toimintaan COVID-19-pandemiassa*. Turun yliopisto, 2024.

Koistinen, Pekka, Silvia Sommarbeg & Teija Sederholm. ”Viranomaisten velvollisuus ja mahdollisuudet oikaista virheellistä tietoa.” *Informaatiotutkimus*, 1-2/2023, 36-57. <https://doi.org/10.23978/inf.129129>

Łabuz, Mateusz, and Christopher Nehring. “Information Apocalypse or Overblown Fears—What AI Mis- and Disinformation Is All about? Shifting Away from Technology toward Human Reactions.” *Politics & Policy (Statesboro, Ga.)* 52, no. 4 (2024): 874–91. <https://doi.org/10.1111/polp.12617>.

Lavikainen, Jyri. “Venäjän hybridioperaatio Suomen rajalla – siirtolaiset vaikuttamisen välineenä”. *Helsinki: Ulkopoliittinen instituutti*, 2023.

Libiseller, Chiara. “‘Hybrid Warfare’ as an Academic Fashion.” *Journal of Strategic Studies*, vol. 46, no. 4, 2023, pp. 858–80, <https://doi.org/10.1080/01402390.2023.2177987>.

Lindman, Juho, Jukka Mäkinen, and Eero Kasanen. “Big Tech’s Power, Political Corporate Social Responsibility and Regulation.” *Journal of Information Technology* 38, no. 2 (2023): 144–59. <https://doi.org/10.1177/02683962221113596>.

Linnainmäki, Joel. ”Suomen ulkopolitiikan koulukunnat murroksessa”, *Kosmopolis*, vuosikerta 53, no. 1, 3, (2023), 45–63.

Marjanen, Jani & Pasi Ihalainen (2022). Käsitehistoria tutkimusasetteenä teoksessa P. Ihalainen, & H. Valtonen (toim.), *Sanat siltana menneeseen: kielelliset lähestymistavat historiantutkimuksessa* (pp. 65–92). Gaudeamus.

Mikkola, Harri, Mika Aaltola, Mikael Wigell, Tapio Juntunen & Antto Vihma. ”Hybridivaikuttaminen ja demokratian resilienssi – Ulkoisen häirinnän mahdollisuudet ja torjuntakyky liberaaleissa demokratioissa”. *Helsinki: Ulkopoliittinen instituutti*, 2018.

- Palmertz, Björn, Influence operations and the modern information environment teoksessa Weissmann, Mikael (toim.) *“Hybrid Warfare: Security and Asymmetric Conflict in International Relations.”* London: I. B. Taurus, 2021. doi:10.5040/9781788317795.
- Palonen, Kari. *Parlamentarismi retorisena politiikkana.* Tampere: Vastapaino 2012.
- Pyykkönen, Mikko & Heli Valtonen (2022). Diskurssinanalyttinen historiantutkimus teoksessa P. Ihalainen, & H. Valtonen (toim.), *Sanat siltana menneeseen: kielelliset lähestymistavat historiantutkimuksessa* (pp. 39–64). Gaudeamus.
- Rasi-Heikkinen, Päivi. ”Temporaalisesti, kriittisesti, tunteikkaasti”. *Media & viestintä* 47, nro 2 (2024). doi:10.23983/mv.142257.
- Ross, Andrew R. N, Cristian Vaccari, and Andrew Chadwick. “Russian Meddling in U.S. Elections: How News of Disinformation’s Impact Can Affect Trust in Electoral Outcomes and Satisfaction with Democracy.” *Mass Communication & Society* 25, no. 6 (2022): 786–811. <https://doi.org/10.1080/15205436.2022.2119871>.
- Saura García, Carlos. “Datafeudalism: The Domination of Modern Societies by Big Tech Companies.” *Philosophy & Technology* 37, no. 3 (2024): 90-. <https://doi.org/10.1007/s13347-024-00777-1>.
- Seijas, Raquel. “Las soluciones europeas a la desinformación y su riesgo de impacto en los derechos fundamentales.” *IDP: revista de internet, derecho y política*, no. 31 (2020): 1-. <https://doi.org/10.7238/IDP.V0I31.3205>.
- Taboada-Villamarín, Alba, Alejandro Romero-Reche, and Cristóbal Torres-Albero. “‘Gateway Conspiracy’: Distrust of the (COVID)-19 Pandemic as a Gateway to Conspiracy Theories: Gateway Conspiracy La Desconfianza En La Pandemia Por (COVID)-19 Como Puerta de Entrada a Teorías de La Conspiración.” *Revista Española de Investigaciones Sociológicas* 188, no. 188 (2024): 145–83. doi:10.5477/cis/reis.188.145-164.
- Tandoc, Edson C. “Fake News”. *The Routledge companion to media disinformation and populism*, toim. Howard Tumber & Silvio Waisbord. 1st ed. London; Routledge 2021.
- Tully, Melissa. “News Literacy and Misinformation.” *The Routledge companion to media disinformation and populism*, toim. Howard Tumber & Silvio Waisbord. 1st ed. London; Routledge 2021.
- Tumber Howard & Silvio Waisbord. *The Routledge companion to media disinformation and populism*. 1st ed. London; Routledge 2021.
- Tuomi, Jouni & Anneli Sarajärvi. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi.* Helsinki: Tammi 2002, uudistettu painos 2018.
- Valaskivi, Katja, Petri Jääskeläinen, Jukka Huhtamäki, and Johanna Sumiala. “Holy Shit!!! Jos Tuo Ei Herätä Ihmisiä Niin Sitten Ei Mikään!” Salaliittoteoreettinen Populistinen Kuvittelu Ja Tunnestruktuurit Sosiaalisessa Mediassa.” *Media & Viestintä* 46, no. 1 (2023): 67–91. doi:10.23983/mv.128479.
- Weissmann, Mikael, Conceptualizing and Countering hybrid threats and hybrid warfare: The role of the military in the grey zone teoksessa Weissmann, Mikael (toim.) *“Hybrid Warfare:*

Security and Asymmetric Conflict in International Relations". London: I. B. Taurus, 2021. doi:10.5040/9781788317795.

Weissmann, Mikael, Niklas Nilsson & Björn Palmertz, Moving out of the blizzard – Towards a comprehensive approach to hybrid threats and hybrid warfare teoksessa Weissmann, Mikael (toim.) *“Hybrid Warfare: Security and Asymmetric Conflict in International Relations”*. London: I. B. Taurus, 2021. doi:10.5040/9781788317795.

Wiberg, Matti, Eduskunta hallituksen valvojana: kansanedustajat ovat kyselevinään ja ministerit ovat vastaavinaan teoksessa Raunio, Tapio; Wiberg, Matti (toim.) *“Eduskunta: kansanvaltaa puolueiden ja hallituksen ehdoilla”*, Gaudeamus, Helsinki, 2015.

Zuboff, Shoshana. “Big Other: Surveillance Capitalism and the Prospects of an Information Civilization.” *Journal of information technology* 30.1 (2015): 75–89. Web.

IV Muut alkuperäislähteet

Moilanen, Panu, Miriam Hautala, Dominic Saari (2023). ”Disinformation landscape in Finland”. EU Disinfo Lab. https://www.disinfo.eu/wp-content/uploads/2023/05/Finland_DisinfoFactsheet.pdf

Onnettomuustutkintakeskus: Koronapandemian ensimmäinen vaihe Suomessa vuonna 2020. https://www.turvallisuustutkinta.fi/material/collections/20210630071110/7RRUvNDBZ/P2020-01_Korona.pdf [luettu 17.12.2024]

Hallitusohjelmat

Pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelma ”Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta.”, 10.12.2019 <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161931> [luettu 17.12.2024]

Pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelma ”Vahva ja välittävä Suomi”, 20.6.2023 <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/165042> [luettu 17.12.2024]

Puolueohjelmat

Vihreä Eurooppa -ohjelma 2021. <https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/VIHR/1517> [luettu 17.12.2024]

Millaisen Euroopan haluat rakentaa? - Vihreiden eurovaaliohjelma 2019. <https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/VIHR/1372> [luettu 17.12.2024]

Yleisohjelmat

Kansallisen Kokoomuksen periaateohjelma 2016. <https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/KOK/64> [luettu 4.1.2025]

Avoin tulevaisuuspuolue, joka luottaa ihmiseen – Kokoomuksen periaateohjelma 2018. <https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/KOK/981> [luettu 4.1.2025]

Tasapainossa, eteenpäin - Keskustan 101 periaatetta, 2018. <https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/KESK/1189> [luettu 4.1.2025]

V Internet-aineisto

www.vaalitutkimus.fi [luettu 28.9.2024]

www.mpf.se [luettu 20.11.2024]

www.eduskunta.fi [luettu 17.12.2024]

www.parlamenttisampo.fi [luettu 17.12.2024]

www.thl.fi [luettu 17.12.2024]